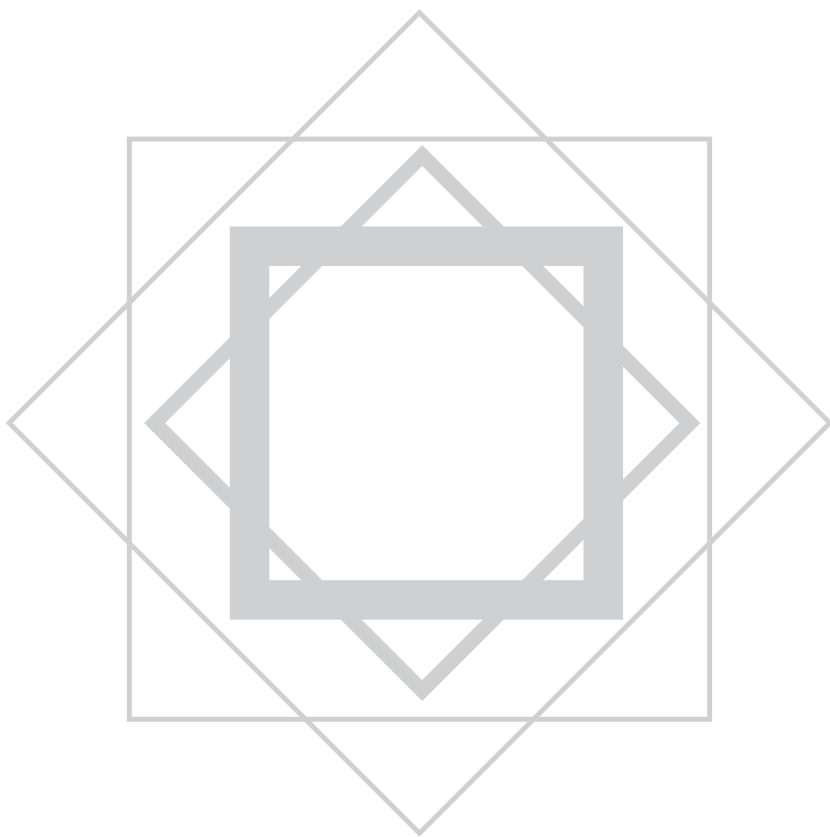




ROMAN STARZYŃSKI
CZTERY LATA WOJNY
W SŁUŻBIE KOMENDANTA

Książki Wydawnictwa Tetragon

Seria „Żołnierze”

Piotr Jaźwiński, *Koń, koniak i kobiety. Tradycje i zwyczaje oficerów kawalerii II Rzeczypospolitej*

Erich Ludendorff, *Moje wojenne wspomnienia, cz. 1: 1914–1916*

Erich Ludendorff, *Moje wojenne wspomnienia, cz. 2: sierpień 1916–1917*

Erich Ludendorff, *Moje wojenne wspomnienia, cz. 3: sierpień 1917–październik 1918*

Teodor Cetys, *Z Warszawy do Warszawy. Zapiski cichociemnego*

Paweł Sztama, *General August Emil Fieldorf – biografia wojskowa*

Awigdor Kahalani, *Wyżyny odwagi*

Erwin Rommel, *Piechota atakuje!*



ROMAN STARZYŃSKI

CZTERY LATA WOJNY W SŁUŻBIE KOMENDANTA

PRZEŻYCIA WOJENNE 1914–1918

TETRAGON



WARSZAWA

Wstęp i opracowanie skorowidza nazwisk:

Kamil Stepan

Redakcja:

Tadeusz Zawadzki

Współpraca redakcyjna i korekta:

Jolanta Wierzchowska

Projekt graficzny okładki:

Teresa Oleszczuk

Projekt graficzny:

Teresa Oleszczuk

DTP, skorowidze:

Tadeusz Zawadzki

Copyright © 2019 by Tetragon sp. z o.o.

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Fotografia na okładce: Sierpień 1916 r. Józef Piłsudski w okopach 1 pułku piechoty Legionów Polskich nad Stochodem. Józef Piłsudski. Za nim idą: major Albin Fleszar i porucznik Bolesław Wieniawa-Długoszowski (Instytut Józefa Piłsudskiego/NAC)

Fotografia na stronie tytułowej: Bracia Starzyńscy – Roman (w środku), Stefan (z lewej) i Mieczysław (z prawej), 1918 r. (AN)

Wydawnictwo Tetragon Sp. z o.o.

kontakt@tetragon.com.pl

www.tetragon.com.pl

Książka do nabycia w naszym sklepie internetowym:

www.tetragon.com.pl

ISBN 978-83-63374-81-5

Spis treści

Wstęp. Jeden z wielu	7
Przedmowa.	23
Rozdział I. Z motyką na słońce!	25
Rozdział II. Hej, strzelcy wraz!	39
Rozdział III. W przededniu burzy	49
Rozdział IV. Wojna	61
Rozdział V. Postój w Kielcach.	75
Rozdział VI. W służbie wywiadowczej	83
Rozdział VII. Organizacja Legionów w Królestwie.	89
Rozdział VIII. W Departamencie Wojskowym N.K.N.	97
Rozdział IX. Formowanie 4. pułku Legionów	103
Rozdział X. W kadrze Legionów	111
Rozdział XI. Powrót do Brygady	121
Rozdział XII. Pod Konarami	131
Rozdział XIII. Za Wisłę!	141
Rozdział XIV. Walki wśród zgłiszcz Lubelszczyzny	147
Rozdział XV. W pościgu za Wieprz	161

Rozdział XVI. Przez ziemię mogił i krzyżów	169
Rozdział XVII. W odwrocie z Litwy.	179
Rozdział XVIII. Jesienna kampania na Wołyniu	187
Rozdział XIX. W szpitalach austriackich i legionowych.	197
Rozdział XX. Zimowe leża na Polesiu	205
Rozdział XXI. Na pozycji pod Polską Górą	217
Rozdział XXII. Bitwa pod Kostiuchnowką	233
Rozdział XXIII. Ostatnie walki.	245
Rozdział XXIV. W niepodległym „Królestwie Polskim”	259
Rozdział XXV. Praca i walka w garnizonach Królestwa	273
Rozdział XXVI. Koniec epopei legionowej.	285
Rozdział XXVII. W niemieckich obozach jeńców	297
Rozdział XXVIII. Ostatnie chwile przed odzyskaniem niepodległości.	313
Skorowidz nazwisk	322
Skorowidz nazw geograficznych	382

Jeden z wielu

Roman Leon Starzyński urodził się 11 kwietnia 1890 r. w Warszawie jako najstarszy syn Alfonsa i Jadwigi z Lipskich. Miał dwóch młodszych braci, którzy także zapisali się w historii Polski – Mieczysława (ur. 1891) i Stefana (ur. 1893). Jego ojciec pochodził ze zubożałej rodziny szlacheckiej; po krótkiej pracy w charakterze urzędnika stworzył własną pracownię artystyczno-rzeźbiarską. Ze względów finansowych w 1895 r. rodzina przeprowadziła się do Żyrardowa, a potem do wsi Sierzniki pod Łowiczem.

Młodzi Starzyńscy pochodzili z rodziny o żywych tradycjach niepodległościowych – ich dziadek uczestniczył w powstaniu listopadowym, a brat matki poległ w powstaniu styczniowym. Roman już jako uczeń IV klasy rosyjskiej szkoły realnej w Łowiczu w 1904 r. uczestniczył w pracach pozostającego pod wpływem Organizacji Młodzieży Narodowej kółka samokształceniowego, a w następnym roku wziął udział w strajku szkolnym. W okresie bojkotu szkoły rosyjskiej uczestniczył w kompletach edukacyjnych; jednym z jego nauczycieli w tym okresie był związany z PPS młody student używający nazwiska Rafał Praski – Marian Falski (późniejszy twórca najśłynniejszego polskiego elementarza), który wpłynął na radykalizację swego wychowanka. Jeszcze w 1905 r. 15-letni Starzyński wraz z kilkoma kolegami opuścił Organizację Młodzieży Narodowej i utworzył w Łowiczu Związek Młodzieży Postępowej.

Jako uczeń świeżo otwartej prywatnej Szkoły Realnej W. Wróblewskiego w październiku 1905 r. znalazł się w Warszawie i już po kilku tygodniach był świadkiem wielkich manifestacji, organizowanych głównie przez PPS. W szkole Wróblewskiego był współorganizatorem kolejnego kółka samokształceniowego o wyraźnie socjalistycznym nastawieniu. Jak sam wspomina, szybko zaczął go razić brak integracji programu socjalistycznego z programem niepodległościowym, gdy więc po roku musiał opuścić Szkołę Wróblewskiego, przeniósł się do Szkoły Zrzeszenia Nauczycieli, uważanej powszechnie – nie bez racji – za szkołę znacznie bardziej „postępową”; wśród jego kolegów w tym okresie byli m.in. Bronisław Mansperl – późniejszy żołnierz 1 Kompanii Kadrowej Legionów, Anatol Mühlstein – w okresie międzywojennym dyplomata oraz Wiktor Alter – w przyszłości jeden z przywódców „Bundu” w Polsce. Jak wynika ze wspomnień Starzyńskiego, większość uczniów Szkoły Zrzeszenia Nauczycieli sympatyzowała z jedną z głównych partii lewicowych – PPS, SDKPiL oraz Bundu. Starzyński wraz z kolegami zaangażowani byli w organizację zjazdu młodzieży postępowej z terenu Królestwa; zjazd został rozbity przez ochronę, a „buntowniczą” szkołę, do której uczęszczała część organizatorów zjazdu, zamknięto. Ostatecznie Starzyński znalazł się w kolejnej warszawskiej szkole prywatnej – Gimnazjum Emiliana Konopczyńskiego, gdzie 23 czerwca 1908 r. uzyskał maturę w zakresie 7-klasowej szkoły realnej, a w rok później zdał uzupełniające egzaminy z zakresu 8-klasowego gimnazjum (14 września 1909 r.). Nadal działał w Związku Młodzieży Postępowej, ale jego związki z tą organizacją ulegały



Bracia Starzyński – Roman (w środku), Stefan (z lewej) i Mieczysław (z prawej), 1918 r. (AN)



Roman Starzyński
po strajku szkolnym, 1906 r. (AN)

stopniowo rozluźnieniu, gdyż wśród jego kolegów z organizacji przeważały wpływy PPS-Lewicy.

Jesienią 1909 r. najstarszy z braci Starzyńskich znalazł się w Krakowie; tu rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W równym stopniu, co studia, pochłaniała go działalność w kolejnych studenckich stowarzyszeniach – „Spójni”, „Zjednoczeniu” – i prowadzone w nich dyskusje na tematy społeczno-polityczne. W przeciwieństwie do dominujących w „Spójni” poglądów, Starzyński należał do zwolenników ścisłego powiązania walki społecznej z walką o niepodległość – programu wśród krakowskich studentów identyfikowanego wówczas z PPS-Frakcją Rewolucyjną (co ciekawe, sam Starzyński człon-

kiem PPS-Frakcji Rewolucyjnej ani nie był, ani chyba nawet nie starał się uzyskać ściślejszego kontaktu z tą partią). Gdy w szeregach „Spójni” doszło do rozłamu na tle stosunku do szkoły rosyjskiej, Starzyński znalazł się w grupie, która opuściła „Spójnię” i w 1910 r. utworzyła Stowarzyszenie Młodzieży Niepodległościowo-Postępowej „Promień” (filarecki), które szybko stało się znaczącą siłą wśród galicyjskich organizacji młodzieżowych. O dalszych jego losach zdecydowało podjęte jesienią 1911 r. postanowienie zarządu „Promienia”, nakazujące wszystkim członkom organizacji wstąpienie do jednej z organizacji strzeleckich, działających wówczas w Galicji.

Dla Starzyńskiego decyzja ta była logiczną konsekwencją dotychczasowej politycznej linii niepodległościowej, ale dla niego osobiście była pewną próbą charakteru: słabego zdrowia, był doskonałym polemistą – ale o służbie wojskowej nigdy nie myślał. Mimo to 3 listopada 1911 r. wstąpił do Związku Walki Czynnej i jednocześnie do Związku Strzeleckiego (jego pseudonimami organizacyjnymi były odpowiednio: „Mazur” i „Świętosław”) i wraz z innymi rozpoczął ćwiczenia wojskowe w strzeleckim plutonie rekruckim, którego komendantem był Stanisław Machowicz „Sawa”. Jak po latach wspominał, *musztra, służba wewnętrzna i polowa, organizacja wojska, a nawet nauka o broni szły mi jako tako. Najtrudniejsze wydały mi się: terenoznawstwo, umocnienia polowe i materiały wybuchowe. Tam, gdzie w grę wchodziła technika i matematyka czy chemia, już nie czułem się mocny*¹. W marcu 1912 r. zakończył okres rekrucki i zdał egzamin podoficerski. Działalność stowarzyszeniowa (stałe wchodził do zarządu „Promienia”, a od początku 1912 r. był także sekretarzem zarządu Unii Stowarzyszeń Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej) i strzelecka zostawiała mu już niewiele czasu na studia. Ostatecznie w 1913 r. uzyskał absolutorium i przystąpił do pisania pracy doktorskiej „O stosunku Niemcewicza do przyszłości narodowej”; wybrany jednocześnie przewodniczącym „Promienia” zapisał się na Wydział Prawa UJ, aby utrzymać status studenta. W tym czasie jego młodszy bracia także odgrywali już poważne role w działalności niepodległościowej. Był to okres – wspominał później Starzyński – *kiedy mówiło się o „dynastii” naszej w ruchu filareckim, bo brat mój Mieczysław był wtedy prezesem „Życia” we Lwowie, a Stefan stał na czele roboty w Królestwie jako członek Centralnego Komitetu Związku Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej w Warszawie.*

¹ Wszystkie cytaty we wstępie pochodzą albo z *Czterech lat wojny...*, albo z akt personalnych Romana Starzyńskiego.



Marsz kompanii Związku Strzeleckiego ze Stróży do Zakopanego. Na czele idzie Józef Piłsudski, obok Kazimierz Sosnkowski, kompanię prowadzi Mieczysław Trojanowski, 20 VIII 1913 r. (CAW)

Warto przyrzeć się nazwiskom znajomych Starzyńskiego w okresie studenckim. Wśród nich wybija się duża grupa rówieśników Starzyńskiego – późniejszych oficerów Legionów Polskich, z Julianem Stachiewiczem, Tadeuszem Furgalskim, Kazimierzem Sawickim, Stanisławem Roupertem czy Ignacym Zamorskim na czele. Ich droga ideowa była w wielu wypadkach podobna do drogi Starzyńskiego.

Latem 1914 r. zdał egzamin, kończący strzelecką niższą szkołę oficerską (26 czerwca) złożył na uniwersytecie gotową już pracę doktorską (1 lipca), ciągle uczestniczył w ćwiczeniach strzeleckich i czytywał się codziennie w wiadomości z całej Europy. Podobnie jak i wielu jego kolegów czekał na wybuch wojny. 29 lipca został przyjęty na letni kurs instruktorski, który miał się odbyć w krakowskich Oleandrach. W pierwszych dniach sierpnia brał udział w nieudanej akcji wywiadowczej w Zagłębiu Dąbrowskim, po czym powrócił do Krakowa, gdzie koncentrowały się oddziały związków strzeleckich z całej Galicji Zachodniej. 8 sierpnia 1914 r. wyszedł w pole jako sekcyjny w 11 kompanii, dowodzonej przez Władysława Uzdowskiego „Bończę” i w jej szeregach wziął udział w wyprawie kieleckiej. W Kielcach został odkomenderowany do powstającego właśnie Oddziału Wywiadowczego, z którym był związany do końca roku. To zetknięcie z „bekami” i działalnością wywiadowczą – wówczas dość krótkie – miało później duży wpływ na karierę wojskową Starzyńskiego w okresie międzywojennym. 25 października 1914 r. został przez Departament Wojskowy Naczelnego Komitetu Narodowego mianowany chorążym, co później przyczyniło mu nieco kłopotów, gdyż w I Brygadzie nie dość, że nie uznawano nominacji „enkaenowskich”, ale nawet nie uznawano w ogóle istnienia stopnia chorążego. W końcu października 1914 r. przyjął do służby w oddziale swego brata Stefana, który w ten sposób rozpoczął służbę

legionową (średni z braci, Mieczysław, po dość dramatycznych przeżyciach, wstąpił do Legionów już w sierpniu 1914 r.). Od stycznia do maja 1915 r. dowodził plutonem w baonie uzupełniającym Andrzeja Galicy, po czym trafił do 2 pp I Brygady Legionów, jak w Brygadzie nazywano 5 pp. Uzupełnienie, w którego skład wchodził Starzyński, dotarło do I Brygady w trakcie bitwy pod Konarami; dla Starzyńskiego – choć służył czynnie już dziesiąty miesiąc – był to chrzest ogniowy. W szeregach 5 pp, komenderując – ciągle jako pierwszobrygadowy sierżant – różnymi plutonami, pozostał do końca okresu legionowego. Brał udział w większości bitew i potyczek pułku aż po Kostiuchnowkę na Wołyniu, gdzie 5 lipca 1916 r. został kontuzjowany. Rezygnując z dokładnego opisywania przebiegu jego służby w Legionach – bo to ona jest przecież główną treścią jego wspomnień – warto przytoczyć sporządzony w lutym 1922 r. przez Czesława Młota-Fijałkowskiego wniosek na odznaczenie Starzyńskiego Orderem Virtuti Militari, zawierający krótkie opisy czterech najbardziej bohaterskich czynów Starzyńskiego z tego okresu:

Podczas walk pozycyjnych pod Konarami (18/V.1915) prowadząc patrol swego plutonu dotarł do okopów n[ie]p[rzyja]cielskich i mimo silnego ognia wrócił bez strat przynosząc cenne wiadomości co do rozłożenia wojsk n[ie]p[rzyja]cielskich.

2. Podczas bitwy pod Babinem umiejętnie manewrując plutonem podsunął się pod okopy n[ie]p[rzyja]cielskie mimo silnego ognia i wywołał popłoch w okopach n[ie]p[rzyja]cielskich przyspieszając odwrót nieprzyjaciela.

3. Podczas bitwy pod Kostiuchnowką (4/VII.16) udał się osobiście na odcinek sąsiedniego plutonu, aby go zawiadomić o odwrocie i w powrotnej drodze został odcięty przez nieprzyjaciela. Mając jedynie pistolet, przedarł się przez linię nieprzyjacielską i wrócił do kompanji.

4. W drugim dniu bitwy pod Kostiuchnowką dowodził w zastępstwie Kompanj i kiedy pod wieczór kompanja została zmieniona nie odszedł wraz z nią do rezerwy, lecz udał się na sąsiedni odcinek, aby ostrzedz baon o rozwijającym się ataku skrzydłowym npciskim. W odwrocie został kontuzjowany granatem.

Na zakończenie pobytu na froncie zraz z wieloma innymi żołnierzami I Brygady otrzymał odznakę „Za Wierną Służbę” (sierpień 1916). Dymisja Piłsudskiego ze stanowiska komendanta I Brygady była dla Starzyńskiego zaskakującym ciosem. Dopiero po dymisji Piłsudskiego otrzymał wreszcie od Komendy Legionów z dniem 1 listopada 1916 r. nominację na podporucznika. Po wycofaniu pułku na teren Królestwa Polskiego ukończył wyższy kurs oficerski i kurs karabinów maszynowych w Ostrowi Mazowieckiej oraz kurs oficerów sądowych przy Inspektoracie Wyszkołenia Polskiej Siły Zbrojnej w Warszawie. Od 6 maja do 9 lipca 1917 r. był przydzielony do Kursu Wyszkołenia Nr 4 Polskiej Siły Zbrojnej w Zambrowie, po czym powrócił do pułku.

W obliczu kryzysu przysięgowego 5 pp wystąpił wyjątkowo jednomyślnie, odmawiając złożenia przysięgi na wierność i braterstwo broni armiom austriackiej i niemieckiej. W konsekwencji oficerowie i żołnierze pułku, pochodzący z Królestwa, zostali w lipcu 1917 r. internowani; szeregowcy trafili do obozu w Szczypiornie k. Kalisza, a oficerowie – w tej liczbie i wszyscy trzej bracia Starzyńscy – trafili do obozu w Beniaminowie k. Zegrza. Starzyński – podobnie jak i inni – początkowo zatrzymania w nie całkiem nawet odgradzonym od otoczenia obozie nie traktował zbyt poważnie; osadzeni w Beniaminowie oficerowie nie sądzili, aby ich pobyt miał trwać dłużej. Zawsze aktywny Starzyński natychmiast znalazł sobie pożyteczne zajęcie – już od 29 lipca przez

cały miesiąc codziennie „wydawał” ręcznie pisany „Biuletyn Beniaminowski”, zawierający wszelkie dostępne autorowi informacje. Początek wydawania „Biuletynu” zbiegł się z zastrzeżeniem kontroli nad obozem; dopiero wtedy osadzeni oficerowie zorientowali się, że mogą spędzić za drutami – teraz już kompletnymi – czas do końca wojny. Starzyński podjął naukę języka angielskiego, prowadził wykłady dla kolegów z zakresu historii wojskowości polskiej, a nawet powrócił do przygotowywania się do rygorozów uniwersyteckich, nadal bowiem po zakończeniu wojny zamierzał powrócić do pracy cywilnej.

W listopadzie 1917 r. wszyscy bracia Starzyńscy otrzymali urlop z obozu z powodu złego stanu zdrowia ojca; po jego śmierci (26 listopada) Roman, jako najstarszy, otrzymał przedłużenie urlopu celem załatwienia spraw rodzinnych. Do Łodzi przyjechał jako zwolennik trwania wszystkich oficerów za drutami Beniaminowa bez żadnych kompromisów, jednak trzytygodniowy pobyt poza obozem dał mu szerszą orientację w sytuacji politycznej w kraju i skłonił do zmiany stanowiska: oficerowie powinni starać się legalnie opuszczać obóz i włączać w życie społeczne. Przebywanie w obozie źle wpływało na przywykłych do aktywnego trybu życia młodych ludzi; w momencie decydującej rozprawy z Niemcami oficerowie w obozie nie mieliby żadnej możliwości udziału w walce z okupantami, natomiast na wolności mogli pożytecznie pracować nad odbudową kraju i aktywizować środowiska niepodległościowe, w wielu wypadkach zdezorientowane rozwojem sytuacji politycznej w Królestwie. Do Beniaminowa Starzyński powrócił z zaświadczeniem, iż w razie zwolnienia czeka nań posada polonisty i historyka w łódzkim gimnazjum Towarzystwa „Uczelnia”. Ostatecznie 26 lutego 1918 r., po siedmiu miesiącach za drutami, Starzyński został wyreklamowany przez Towarzystwo „Uczelnia”, opuścił Beniaminów i udał się do Łodzi. Zwolnienie z obozu nie oznaczało jednak odzyskania pełnej swobody – „były podporucznik Legionów” Starzyński nie mógł opuszczać Łodzi, a na dodatek musiał się systematycznie meldować w niemieckiej komendzie miasta.

Aż do jesieni 1918 r. niemal całą jego energię pochłaniało przygotowywanie i prowadzenie lekcji w gimnazjum „Uczelnia”, w łódzkich pensjach i na Kursach dla Nauczycieli Szkół Powszechnych; w naturalny sposób objął także opieką gimnazjalną drużynę harcerską. Przez cały okres pobytu w Łodzi utrzymywał dyskretny kontakt zarówno z innymi przebywającymi w mieście oficerami I Brygady, jak i z lokalną komórką POW i innymi organizacjami niepodległościowymi. Sam wstąpił do Stronnictwa Niezawisłości Narodowej. Był to niewątpliwie dlań trudny okres – pozbawiony szerszej łączności z dotychczasowymi kolegami, a przede wszystkim z kierownikami ówczesnej polityki obozu piłsudczykowskiego, skoncentrował się na pracy zawodowej.

Nareszcie nadszedł listopad 1918 r. W wydarzeniach 10 i 11 listopada w Łodzi Starzyński odegrał poważną rolę – przemawiał na wiecu, organizował mobilizujące się oddziały polskie, pertraktował z niemieckimi żołnierzami. W pochodzącym z 1921 r. wniosku na odznaczenie Krzyżem Walecznych napisano: *w czasie rozbrajania staje przy P.O.W. jako oficer legionowy, w pamiętnym dniu 11 XI 1918 bierze udział w pertraktacjach z Soldatenratem, mających na celu zmuszenie garnizonu łódzkiego do oddania broni dobrowolnie. Po długim oporze Soldatenrat ustępuje i broń oraz cały sprzęt wojenny garnizonu łódzkiego zostaje bez walki wydany w ręce polskie. Kpt. Starzyński wykazuje b. wiele inicjatywy w tym dniu, dla przeprowadzenia pertraktacji jest zmuszony przejeżdżać pod ogniem kb. masz. automobilem, sam wreszcie bierze udział przy [rozbrajaniu] i kierowaniu oddziałami rozbrajającymi.*

Już od 12 listopada Starzyński zostaje przydzielony do nowo zorganizowanej Komendy Miasta Łodzi, w której jest początkowo szefem sztabu, a następnie oficerem do szczególnych zleceń. Przydział ten miał charakter przejściowy – z dniem 1 grudnia Starzyński przeszedł na stanowisko referenta informacyjnego (czy też referenta politycznego) Dowództwa Okręgu Generalnego (DOGen.) Łódź. Jednocześnie dekretem Naczelnika Państwa z 2 grudnia 1918 r. został formalnie przyjęty do WP z jednoczesnym mianowaniem porucznikiem piechoty. Stanowiska referentów politycznych – obsadzone przez Piłsudskiego osobiście we wszystkich pięciu dowództwach Okręgów Generalnych, na które podzielono oswobodzoną dotąd część Polski, a także we wschodzących w ich skład okręgach wojskowych – były w ówczesnej niestabilnej rzeczywistości niezwykle istotne, a mianowanie nań było niewątpliwie objawem dużego zaufania Komendanta. Starzyński znalazł się w doborowym towarzystwie innych oficerów Legionów i POW, m.in. Janusza Jędrzejewicza, Konrada Libickiego, Bogusława Miedzińskiego, Mieczysława Ścieżyńskiego, Władysława Dziadosza, Bolesława Pochmarskiego, Tadeusza Münnicha, Felicjana Sławoja Składkowskiego i... swego brata Mieczysława. Sprawami politycznymi kierował także po przekształceniu referatu informacyjnego w Wydział II Sztabu DOGen. (1 marca 1919 r.). Na stanowisku tym został pozytywnie oceniony przez płk Szt. Gen. Gustawa Kuchinkę, szefa sztabu Okręgu Generalnego (29 grudnia 1919 r. otrzymał także pochwałę II Wiceministra Spraw Wojskowych, a już po odejściu ze stanowiska – także pochwałą dowódcy OGen. Łódź).

Mimo, iż Starzyński nie zamierzał zostać oficerem zawodowym, starał się powiększać swoje kwalifikacje wojskowe. Po zdaniu egzaminów od stycznia 1920 r. rozpoczął naukę w Wojskowej Szkole Sztabu Generalnego; na tym samym kursie znalazł się jego młodszy brat Mieczysław. W związku z przygotowaniami do wyprawy kijowskiej, 20 kwietnia 1920 r. wykłady zawieszono, a słuchaczy rozesłano po sztabach jednostek; Starzyński trafił do sztabu 5 Dywizji Piechoty, w której objął stanowisko szefa Oddziału II (wywiadowczego) sztabu i na stanowisku tym przebył całą ofensywę. Jeszcze zanim bolszewicy ruszyli do kontrofensywy, rozkazem Sztabu Ścisłego Naczelnego Wodza Starzyński został oddany do dyspozycji Oddziału II Sztabu MSWojsk., które zadysponowało go znowu na stanowisko kierownika Wydziału II sztabu DOGen. – ale tym razem w Warszawie i na tym stanowisku pozostawał także podczas bitwy warszawskiej. Dekretem z 19 sierpnia 1920 r. został mianowany kapitanem piechoty (z dniem 1 kwietnia 1920 r.) Wraz ze wznowieniem zajęć w Szkole Sztabu Generalnego (12 grudnia 1920 r.) powrócił na kurs.

Nauka szkolna jak zwykle szła Starzyńskiemu dobrze, choć nie znajdował się w czołówce słuchaczy. Komendant Szkoły, gen. Stefan Majewski, w końcowej opinii ocenił go jako *bardzo pracowitego, bardzo sumiennego, gorliwego oficera*, a kierownik nauk Szkoły, płk Louis Faury, wydał mu opinię: *Pracowity, rozważny, wykształcony. Decyzja nieco powolna. Odda duże usługi w służbie Sztabu Gen[eralnego]. Zasluguje na stopień majora*. Ostatecznie 6 września 1921 r. Starzyński opuścił Szkołę z oceną „dobrą” i lokatą 50. i otrzymał dyplom oficera Sztabu Generalnego. Najbardziej interesowały go sprawy organizacyjne armii, stąd też jeszcze przed ukończeniem szkoły prosił o przydział do oddziału I lub IV sztabu w DOGen. Łódź lub DOGen. Warszawa; zgodnie z jego prośbą, gen. Majewski wnioskował przydzielenie Starzyńskiego do Oddziału IV Sztabu Generalnego, ale ostatecznie wraz z ukończeniem szkoły Starzyński otrzymał prestiżowy przydział do Oddziału I (Organizacyjnego) Sztabu Generalnego, w którym objął stanowisko kierownika referatu służb w Wydziale Organizacyjnym Oddziału I.

Początek lat 20. był dla Romana Starzyńskiego dość udany. Obaj jego bracia także szczęśliwie przeżyli wojnę; Mieczysław pozostał w wojsku w służbie zawodowej, natomiast Stefan w 1921 r. odszedł do rezerwy, a w następnych latach pracował w Komisji reewakuacyjnej w Moskwie i był urzędnikiem Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów. Jeszcze 24 września 1921 r. Roman ożenił się ze swą o 10 lat młodszą kuzynką Haliną ze Starzyńskich (ze względu na bliskie pokrewieństwo – Halina była córką jego stryja – na zawarcie małżeństwa konieczna była dyspensa), wkrótce doczekał się syna Krzysztofa (ur. 2 listopada 1923). Także i on zdecydował się ostatecznie pozostać w wojsku jako oficer zawodowy. W 1922 r. został kawalerem Orderu Virtuti Militari V klasy (17 maja 1922 r.), otrzymał także dwa Krzyże Walecznych (10 stycznia i 31 lipca 1922 r.) i został przedstawiony do odznaczenia Orderem Odrodzenia Polski (otrzymał go jednak dopiero kilka lat później). W trakcie ostatecznej weryfikacji stopni zatwierdzono go w stopniu kapitana ze starszeństwem z 1 czerwca 1919 r.

Starzyński trafił do Sztabu Generalnego w ważnym momencie. Demobilizująca się armia nie dysponowała jeszcze pokojowymi etatami, a i etaty wojenne należało zrehabilitować całkiem od nowa; na dodatek wykształconych oficerów Sztabu Generalnego było niewielu, stąd też zakres obowiązków szefa referatu był dość szeroki. Był sztabowcem cenionym przez wszystkich zwierzchników, niezależnie od tego, z jakiej armii i broni się wywodzili. Już po roku szef Oddziału, płk Szt. Gen. Józef Zając oceniał go jako bardzo dobrego kierownika referatu, chwalił jego pilność, pracowitość i troskliwość o podwładnych, przyznając ogólną ocenę „wybitną”; nic dziwnego, że już wiosną 1924 r., podczas pierwszych awansów od zakończenia weryfikacji oficerskiej, Starzyński awansował do stopnia majora (ze starszeństwem z 1 lipca 1923 r.). Od 1924 r. do dotychczasowych obowiązków sztabowych doszedł jeszcze jeden: Starzyński został wyznaczony dochodzącym wykładowcą organizacji armii w Wyższej Szkole Wojennej (jak nazywała się ówczesna Szkoła Sztabu Generalnego). Było to niewątpliwie spore wyróżnienie. *Ideowy, nadzwyczaj pilny, bardzo ambitny. Charakter zrównoważony, bardzo dobry kolega. (...) Orjentuje się nadzwyczaj szybko w najtrudniejszych sytuacjach. Znakomity organizator. Myśli bardzo logicznie. Pełen inicjatywy, samodzielny i energiczny. Posiada u podwładnych pełne zaufanie* – opiniował w 1924 r. Starzyńskiego ppłk Szt. Gen. Adam Korytowski, szef Wydziału Organizacyjnego. Jak wynika z zachowanych opinii, jedynymi większymi brakami osobistym młodego majora były przeciętne zdrowie i... bardzo słabe umiejętności jeździeckie. Płk Korytowski zwracał też uwagę, że Starzyński, by rzeczywiście stać się znakomitym oficerem Sztabu Generalnego, musi „nabyć praktyki w linii”. Wniosek ten był zasadniczo słuszny – od siedmiu lat Starzyński pozostawał poza służbą liniową, a po otrzymaniu stopnia majora powinien jak najszybciej odbyć skrócony staż jako dowódca batalionu. Nikt jednak nie miał wątpliwości, że po roku w linii Starzyński powróci do Sztabu Generalnego. Zatwierdzając wyżej cytowaną opinię płk. Korytowskiego szef Oddziału I Sztabu, płk Zając pisał: *mjr Starzyński jest wybitnym oficerem sztabu gen. Po odbyciu praktyki w linii będzie najbliższym kandydatem na szefa Wydziału Org[anizacyjnego] O[ddziału] I Szt[abu] Gen[eralnego]*. Z dniem 15 stycznia 1925 r. Starzyński został przeniesiony do stacjonującego w Warszawie 36 pułku piechoty Legii Akademickiej. Ze względu na konieczność zdania stanowiska następcy, odejście do pułku nieco się opóźniło – nową funkcję Starzyński objął dopiero w marcu 1925 r. Na pożegnanie odchodzącego oficera szef Sztabu, gen. Stanisław Haller, ogłosił 24 marca 1925 r. następującą pochwałę: *z okazji odejścia tego wzorowego oficera Szt. Gen. podnoszę ze szczególnym uznaniem jego talent organizacyjny i nader wydajne rezultaty dotychczasowej*



**Mjr SG Roman
Starzyński w 36 pp (CAW)**

pracy na ważnym stanowisku kierownika referatu służb wydziału org. Mjr Starzyński przez trzyletnią pracę swoją w Oddz. I Szt. Gen. przyczynił się w znacznej mierze do ustalenia i ujednolicenia podstaw organizacji armji. W stosunku do przełożonych, kolegów i podwładnych zawsze równy i opanowany, zyskał powszechne uznanie.

Wykształcenie liniowe nie było najmocniejszą stroną Starzyńskiego. Na froncie dowodził plutonem, po odejściu z frontu – w zastępstwie – kompanią. Kursy oficerskie, których słuchaczem był w 1917 r. w Ostrowi, nie poszerzyły zbytnio jego wiedzy. Niepowodzenie w linii byłoby ciężkim ciosem dla ambitnego oficera. Okazało się jednak, że jako dowódca batalionu (dowodził najpierw III, a potem I batalionem 36 pp) Starzyński radził sobie nie gorzej, niż za biurkiem. Opiniując go pod koniec 1925 r. w/z dowódca 28 Dywizji Piechoty napisał: *Wyrobiony, silny charakter. Bardzo taktowny. Nadzwyczaj pracowity i ambitny. Doskonale i rychle orjentujący się w we wszelkich sytuacjach. Kieruje bardzo dobrze korpusem oficerskim baonu. Taktycznie bardzo dobrze wyrobiony. Prowadzi baon bardzo dobrze. B. dobry kolega. Pod każdym względem dobry. Wzorowy oficer sztabowy.* Przy wszystkich tych superlatywach dowodzący 36 pp płk Kazimierz Sawicki – przyjaciel Starzyńskiego jeszcze z lat studenckich – widział jego dalszą karierę nie w linii, ale w służbie Sztabu Generalnego (jesienią 1925 r. Starzyński był odkomenderowany z pułku do sztabu wielkich manewrów na Wołniu; za pracę w kierownictwie otrzymał pochwałę kierującego nimi gen. Tadeusza Rozwadowskiego). W lutym 1926 r. rozważano jego przeniesienie do 6 Brygady Korpusu Ochrony Pogranicza, ale ostatecznie z dniem 1 marca 1926 r., po rocznym dowodzeniu batalionem Starzyński powrócił do Sztabu Generalnego, lecz nie do Oddziału I, ale do Oddziału IV, w którym po staremu objął stanowisko kierownika referatu. Widać nie było to po myśli jego byłych przełożonych z Oddziału I, gdyż jeszcze w kwietniu 1926 r. nowy szef oddziału (płk. Szt. Gen. Wacław Stachiewicz) złożył wniosek o przeniesienie Starzyńskiego na stanowisko kierownika referatu organizacji broni w Wydziale Organizacyjnym Oddziału I. Ze względu na przewrót majowy dopiero 14 lipca 1926 r. ukazał się „Dziennik Personalny” z przesunięciem Starzyńskiego do Oddziału I (miał objąć stanowisko szefa wydziału).

W Oddziale I Starzyński miejsca jednak nie zagrażał. Już z dniem 31 lipca 1926 r. wraz z grupą innych oficerów Oddziałów I oraz III Sztabu został przeniesiony do nowo utworzonego Biura Ogólno-Organizacyjnego MSWojsk., w którym objął funkcję szefa Wydziału Organizacyjnego. Opinie służbowe, które otrzymywał na tym stanowisku były co rok niemal jednobrzmiące. Kolejni szefowie Biura – podpułkownicy Szt. Gen. Tadeusz Furgalski, Stanisław Müller i Jan Swarzeński – podkreślali dużą inteligencję, ideowość, rzeczowość, łatwość ujmowania w słowie i piśmie nawet skomplikowanych zagadnień, a także – *last but not least* – wielką wiedzę i zamiłowanie w pracy nad zagadnieniami organizacyjnymi armii. Wspominano także o jego wysokich kwalifikacjach jako wykładowcy organizacji armii i pracy naukowej (w tym okresie Starzyński publikował artykuły w „Bellonie”, „Przeglądzie Piechoty” i „Polsce Zbrojnej”). Przez cały okres pracy w Biurze Ogólno-Administracyjnym opiniował Starzyńskiego także II wiceminister spraw wojskowych, gen. Kazimierz Fabrycy. Również i on podkreślał zdolności, energię, pracowitość i inicjatywę opiniowanego oficera – ale jednocześnie uważał, iż Starzyński jest *czasami zbyt teoretyczny i schematyczny w pracy*; także ppłk Swarzeński pisał o *braku pewnego krytycyzmu do przyjętych zasad*

a priori. To zastrzeżenie nie zmieniało jednak faktu, iż wszyscy zwierzchnicy wystawiali Starzyńskiego opinię „wybitną” i stale podkreślali jego wielką wartość dla służby. Zdaniem opiniujących Starzyński wykazywał duży potencjał i nadawał się na wyższe stanowiska, jak np. szef Oddziału I Sztabu Generalnego, a po nabyciu większej praktyki liniowej – także na stanowisko zastępcy dowódcy pułku. Rzecz jasna, żadne z proponowanych stanowisk nie było stanowiskiem dla majora, choćby Sztabu Generalnego, stąd też już w 1927 r. ppłk Stanisław Müller pisał: *wysuwam do awansu ma podpułkownika, ponieważ mniej uprawnieni koledzy już awansowali lub otrzymali starsze lokaty*. Mimo tych pozytywnych, a nawet entuzjastycznych ocen, Starzyński nie awansował ani wówczas, ani w następnych latach.

W 1929 r. (choć z datą 1930) ukazała się nakładem Wojskowego Instytutu Naukowo-Wydawniczego najobszerniejsza praca teoretyczna Starzyńskiego – 300-stronicowy podręcznik *Zarys nauki organizacji sił zbrojnych*, zalecony przez wiceministra Fabrycego do użytku w szkołach i formacjach wojskowych. W tym samym czasie, z dniem 31 października 1929 r., mjr Starzyński został przeniesiony w stan nieczynny, a po upływie zakreślonego terminu – urlopowany i skierowany na własną prośbę na postępowanie superrewizyjne. Na mocy orzeczenia lekarskiego został uznany za trwale niezdolnego do dalszej służby wojskowej i przeniesiony w stan spoczynku z dniem 31 lipca 1930 r. Już po przejściu w stan spoczynku otrzymał świeżo ustanowiony Krzyż Niepodległości. Tak zakończyła się służba wojskowa najstarszego z braci Starzyńskich.

Trudno jest dziś wydać merytoryczną ocenę trzyletniej działalności Starzyńskiego w Biurze Ogólno-Administracyjnym. Mimo, iż zajmował dość eksponowane stanowisko, zasadniczo – wraz z całym Wydziałem Organizacyjnym – wykonywał polecenia płynące od ministra i wice-ministrów spraw wojskowych. W swych plotkarskich wspomnieniach *Przed i po maju* programowo niechętny sanatorom Marian Romeyko twierdzi, iż to właśnie Starzyński był *spiritus movens* reorganizacji Wojska Polskiego na stopie pokojowej, do którego doszło na przełomie lat 20. i 30. Jest to jednak bezsensowne choćby z tej przyczyny, że Starzyński już w 1929 r. zakończył czynną służbę wojskową.

Po odejściu z wojska 40-letni Starzyński nie zamierzał prowadzić emeryckiego żywota. Początkowo został mianowany naczelnym dyrektorem Polskiej Agencji Telegraficznej (PAT), z której z dniem 1 lipca 1933 r. nowo mianowany minister poczt i telegrafów ppłk Emil Kaliński – niegdyś oficer łączności I Brygady Legionów, a w 1918 r. członek łódzkiego kółka byłych oficerów legionowych – ściągnął go na szefa swojego gabinetu. W grudniu 1934 r. Starzyński został dodatkowo wiceprezesem Rady Nadzorczej Polskiego Radia, a 5 lipca 1935 r. – dyrektorem naczelnym tej instytucji, co wynikało z przejścia 96% udziałów w tej spółce przez skarb państwa.

Lata 30. to okres intensywnej radiofonizacji Polski. Starzyński nie był wprawdzie specjalistą w dziedzinie łączności, a jego związki z dziennikarstwem były raczej sporadyczne, niewątpliwie jednak doceniał wszystkie możliwości, jakie niósł rozwój radia. Był współinicjatorem audycji dla Polonii w Ameryce Północnej i Południowej, wspierał oświatową i informacyjną misję radia. Objęcie przezeń stanowiska dyrektorskiego zbiegło się z końcem kryzysu gospodarczego, co z jednej strony umożliwiło szerszą działalność inwestycyjną (budowa mocniejszych nadajników we Lwowie, Wilnie i Krakowie, utworzenie nowych rozgłośni Warszawa II i Baranowicze), a z drugiej sprzyjało wzrostowi liczby abonentów Polskiego Radia – ich liczba w ciągu trzylecia 1935–1938 wzrosła z 300 tysięcy do miliona. W 1937 r. Starzyński został wybrany członkiem prezydium Międzynarodowej Unii Radiofonicznej i przewodniczącym jej komisji budżetowej.



Dyrektor Naczelny Polskiego Radia Roman Starzyński (AN)

W latach 30. obaj młodszy bracia Starzyńscy zajmowali także odpowiedzialne stanowiska. Mieczysław, po odejściu w 1934 r. do rezerwy w stopniu podpułkownika był wicewojewodą pomorskim, a następnie członkiem redakcji i redaktorem naczelnym „Gazety Polskiej” czołowego (choć nieoficjalnego) organu Obozu Zjednoczenia Narodowego, natomiast Stefan piastował funkcję wiceministra skarbu (1929–1932), a następnie komisarycznego prezydenta Warszawy (od 1934 r.), był również posłem na sejm – oczywiście z ramienia BBWR.

Niezależnie od pracy zawodowej Roman Starzyński udzielał się także w organizacjach kombatanckich i paramilitarnych – był wiceprezesem i prezesem Poczтового Przysposobienia Wojskowego, członkiem Związku Filaretów Koła 5 pp w Związku Legionistów (w obu ostatnich przez pewien czas wchodził w skład zarządu) i Związku Peowiaków. Jednocześnie nadal pisał i publikował; w 1935 r. wydał niewielką książeczkę *Agencje informacyjne. Dzieje, stan obecny i znaczenie prasowych agencji telegraficznych*, redagował też spisane wcześniej wspomnienia, obejmujące okres do odzyskania niepodległości. Całość, zatytułowana *Cztery lata wojny w służbie Komendanta*, ukazała się w 1937 r. nakładem Instytutu Józefa Piłsudskiego. Była to jego ostatnia poważniejsza praca. Zmarł na zawał serca 5 lipca 1938 r. w Warszawie i został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

Obowiązkiem naszego pokolenia jest przekazanie następcom tego wszystkiego, cośmy widzieli, cośmy przeżyli, w czym braliśmy udział jako żołnierze i wykonawcy idei Komendanta Piłsudskiego – napisał Starzyński w przedmowie do swych wspomnień. To zdanie – wraz z samym tytułem – sytuuje wyraźnie *Cztery lata wojny w służbie Komendanta* w długim szeregu wspomnień legionistów, publikowanych w drugiej połowie okresu międzywojennego, z których bodaj największą sławę zdobyły *Kartki z dziennika oficera I Brygady* Tadeusza Kasprzyckiego (Warszawa 1934). Doraźny cel ich publikacji był jasny: monumentalizacja i utrwalanie kultu Józefa Piłsudskiego, a także czynu zbrojnego I Brygady Legionów. Dziś, po z górą 70 latach od pierwodruku, są one jednak przede wszystkim dokumentem epoki.

Starzyński, podobnie jak wielu jego kolegów, podczas służby prowadził systematyczne notatki, które następnie, w czasie pobytu na tyłach, rozwijał w obszerniejsze wspomnienia. Zarówno on, jak i jego towarzysze mieli świadomość, iż są uczestnikami historii przez wielkie „H” – wydarzeń, które zadecydują o dalszych losach Polski i Europy. Biorąc pod uwagę wysoki odsetek młodzieży inteligenckiej, ilość takich legionowych notatek z frontu musiała być wysoka. Starzyński – niemal ukończony polonista – górował nad częścią swych kolegów wyrobieniem literackim. Jak sam wspominał, odczuwał *pociąg do pióra i wrodzoną żyłkę dziennikarską*. Pracę literacką rozpoczął jeszcze jako gimnazjalista, drukując nowele w „Łowiczaninie”, później skoncentrował się na publicystyce. W okresie studiów współpracował z „Naprzodem” i innymi czasopismami obozu socjalistycznego i niepodległościowego. Podczas wojny propagował czyn legionowy, najpierw krótkim, ledwie czterostronicowym szkicem *Z dziejów oddziału wywiadowczego*, zamieszczonym (pod pseudonimem St...) w zbiorze *Legiony na polu walki. Działania Pierwszego Pułku Legionów na lewym brzegu Wisły w sierpniu i wrześniu 1914 roku* (Kraków 1916), a potem także korespondencjami z frontu, zamieszczanymi w piłsudczykowskich gazetach, jak „Wiomości Polskie”, „Gazeta Polska” i „Widnokrąg”. Zapewne dzięki tej stałej działalności literackiej i dziennikarskiej *Cztery lata wojny w służbie Komendanta* są napisane dość zgrabnie i interesująco.

W przedmowie autor zapewnia, iż swe wojenne zapiski poddał jedynie redakcji stylistycznej, nie zmieniając zanotowanych treści i odczuć. *Nie prostuję błędów, nie koryguję poglądów pozostawiając je w nieskażonej postaci, jaką nadałem wypadkom w chwili, gdy je bezpośrednio przeżywałem* – kontynuuje. Faktycznie, w całych wspomnieniach Starzyński utrzymuje jednolitą perspektywę, wtrąceń wybiegających w przyszłość nie ma niemal zupełnie. Pozostawia też „wąską” perspektywę swego ówczesnego stanu wiedzy – a wiedział mniej więcej tyle, ile wiedzieli inni młodszy oficerowie I Brygady, nie zaliczający się do najbliższego otoczenia Piłsudskiego. Trudno jednak orzec, czy faktycznie wykorzystał wszystkie dawne notatki. Wspomnienia Starzyńskiego koncentrują się bowiem na sprawach publicznych i służbowych, o swoich sprawach czysto osobistych, rodzinnych, wspomina zazwyczaj wtedy, gdy jest to konieczne ze względów narracyjnych. Gdy porówna się jego wspomnienia np. z nie przeznaczonym do publikacji pamiętnikiem Władysława Broniewskiego (także żołnierza Legionów) z okresu wojny polsko-bolszewickiej, wyraźnie odnosi się wrażenie, że Starzyński filtruje swoje wspomnienia pod kątem wspomnianego na początku celu. Nie oznacza to jednak, iż są one fałszywe czy nieszczerze – postać autora, która wyłania się z kart *Czterech lat wojny w służbie Komendanta* zdaje się mieć te same cechy charakteru i intelektu, które wspominają jego przełożeni w opiniach służbowych.

Zaryzykowałbym pogląd, że o wartości wspomnień Starzyńskiego z dzisiejszej perspektywy nie decyduje sam opis walk Legionów, lecz dopisane przez autora *ex post* dwa wstępne rozdziały, pokazujące w ciekawy sposób ewolucję poglądów i działalność części pokolenia, do którego należał Starzyński. Przymus rosyjskiej szkoły w Królestwie, udział w kółkach samokształceniowych i strajku szkolnym 1905 roku, potem działalność w młodzieżowych organizacjach konspiracyjnych, fascynacja socjalizmem i obserwowaną z dystansu działalnością Organizacji Bojowej PPS, wreszcie wyjazd na studia do Galicji i tam dalsza działalność w ruchu filareckim, aż do wstąpienia do Związku Walki Czynnej i Związku Strzeleckiego – to pierwsza część tej historii. Pokazuje ona, jakie były marzenia i dążenia tych młodych ludzi, których istniejące stronnictwa w Królestwie czy Galicji nie były w stanie „zagospodarować”, a co udało się dopiero Piłsudskiemu.

Druga część ewolucji poglądów Starzyńskiego przypada na pierwszy rok pobytu w Legionach. Już podczas marszu na Kielce na własne oczy przekonuje się, że ludność wiejska nie poprzez ruchu strzeleckiego: *chłopi robią wrażenie dość inteligentnych, ale nie znać, aby dotarła tu jakaś robota polityczna. Podczas pobytu w Krakowie tyle się nasłuchiwałem o robocie naszych stronnictw niepodległościowych w Królestwie, że zdawało mi się, że na każdym kroku na ślady tej pracy natrafić będzie można* – notował w sierpniu 1914 r. Gorzkie rozczarowanie dość konsekwentną postawą ludności Królestwa Polskiego w latach 1914–1915 prowadzi do tragicznej sytuacji, w której Starzyński i jego koledzy mogą już liczyć tylko na to, że zbrodnie zaborcy wyzwolą ducha oporu: *może jawne gwałty Moskali otworzą oczy społeczeństwa, że najprzód trzeba zwalczyć tego największego naszego wroga, a później nadarzy się sposobność porachowania się również z Niemcami i Austrią. Może wreszcie społeczeństwo zrozumie, że bierność jest tylko pospolitym tchórzostwem i pretekstem uchylenia się od walki czynnej z każdym wrogiem, a nie ma nic wspólnego z tą czy inną „orientacją”* – notował w 1915 roku na Lubelszczyźnie.

Z biegiem czasu okazało się też, że mrzonkami są młodzieńcze marzenia „postępowca” o masowym udziale ludności wiejskiej w walce o wolną Polskę – chłopci z Królestwa, w przeciwieństwie do Galicji, nie zasilą Legionów: *Przekonałem się, że nawet najprzychylniej usposobionego chłopca nie tak łatwo jest ruszyć. Nasze przedwojenne marzenia o masowym ruchu chłopów i robotników rozbiły się o twardą rzeczywistość. Tak jak w przedwojennym ruchu strzeleckim brała udział przeważnie młodzież inteligencka, tak i w czasie wojny jedynie na poświęceniu tej młodzieży mogliśmy budować nasze plany* – notował Starzyński we wrześniu 1915 r., podczas przemarszu przez Chełmszczyznę. Dalsze rozczarowania przynoszą obserwowani w początkach 1916 r. robotnicy łódzcy: *Robotnicy, którzy mię widzieli w mundurze, patrzyli na mnie niechętnie. Widząc to zwróciłem uwagę Kwiatkowskiemu, że wychowuje robotników w niechęci do wojska, na którym przyszłe państwo polskie będzie musiało się oprzeć. Wprawdzie Starzyński znajduje wytłumaczenie dla bierności chłopów i robotników częściowo w działalności stronnictw politycznych – czy to Narodowej Demokracji, czy PPS-Lewicy – a częściowo w niekorzystnych warunkach życiowych, ale te własne obserwacje dopełniają jego ewolucji. Jak notował, w 1916 r. byłem już daleko od przedwojennych mrzonek, że masy robotnicze i chłopskie pójdą z nami do walki o niepodległość. Zbyt długo wychowywano je w materializmie, aby mogły pojąć bądź co bądź idealistyczne hasło walki o niepodległość. Co ciekawe (i w sumie dobrze świadczące o autorze) fakt, że dawne jego poglądy i przedwojenna działalność w rozmaitych organizacjach, które miały jak najsprawniej urządzić przyszłą Polskę, okazały się nieaktualne, nie skłania go do wyrażenia lekceważącego stosunku do młodzieńczych ideałów.*

Rozczarowanie postawą partii politycznych umacnia w Starzyńskim i jego kolegach istniejący już poprzednio kult Piłsudskiego. Oczywiście sprzyja też zacieśnieniu wzajemnych więzi pomiędzy podwładnymi Komendanta, którzy w obliczu obojętności lub wrogości otoczenia mogą liczyć tylko na siebie, a jeszcze bardziej sprzyja bezkrytycznemu zaufaniu do Piłsudskiego, przekształcającemu się czasem niemal w rodzaj zewnętrznego poczucia kontroli. Charakterystyczne jest, że w zwerbalizowanej formie we wspomnieniach Starzyńskiego takie deklaracje pojawiają się właśnie wtedy, gdy przedwojenne ideały odchodzą w przeszłość – czyli na przełomie lat 1915/1916. *Nie bardzo wówczas rozumiałem, do czego P.O.W. jest Komendantowi potrzebna. Ale skoro Komendant przykłada do tego wagę, to widocznie ma jakieś zamiary, których na razie nie rozumiem* – to wspomnienie ze stycznia 1916 r.; w zaledwie trzy miesiące później Starzyński deklaruje, że *za sztandar i program starczy mi wola Komendanta, który wie, dokąd nas prowadzi*. W tym czasie, w którym



Pogrzeb Romana Starzyńskiego. Towarzysze broni i przyjaciele wynoszą trumnę z kościoła p.w. św. Karola Boromeusza na Powązkach, 7 VII 1938 r. (AN)

Piłsudski składał dymisję ze stanowiska dowódcy I Brygady, Starzyński – zapewne będący dobrym wyrazicielem odczuć żołnierzy Legionów – notował: *My, I Brygada, od początku byliśmy żołnierzami-obywatelami, ale do czynnej polityki nie mieszałyśmy się. Od tego był Komendant. On za nas myślał, on politykę prowadził, myśmy byli jego ślepymi, choć świadomymi wykonawcami.* Ta mocno ugruntowana lojalność żołnierzy Legionów do wodza przetrwała kryzys przysięgowy, uwięzienie w Szczypiornie i Beniaminowie, a później lata walk o niepodległość i granice i rozciągnęła się w większości wypadków na cały okres międzywojenny – aż poza moment, w którym *Cztery lata wojny w służbie Komendanta* zostały wydane drukiem. Deklarowana wiara w Piłsudskiego czasami prowadzi do konstatacji, którym przeczą własne wcześniejsze obserwacje Starzyńskiego; tak dzieje się, gdy po Akcie 5 listopada Starzyński pisze: *Gdyby Komendant wziął całość władzy w swoje ręce, to niewątpliwie wszyscy by mu się podporządkowali; gdyby rzucił hasło: „Do szeregów”, to niewątpliwie potrzebne korpusy z ziemi by wyrosły* – tak, jak gdyby zapomniał o wszystkich kłopotach z werbunkiem i nadal mocnych wpływach stronnictw politycznych. Jak się jednak zdaje, także i w tym względzie jego poglądy były typowe wówczas dla znacznej części żołnierzy I i III Brygady.

Cztery lata wojny w służbie Komendanta nie miały być obiektywną prawdą o epopei Legionów, jednak warto zaznaczyć, że autor zazwyczaj nie stara się wprost zołhydzić w oczach czytelnika swych – czy raczej Piłsudskiego – legionowych przeciwników. Nieprzychylnie komentarze dotyczą dosłownie kilku osób, jak Władysław Sikorski, Włodzimierz Zagórski czy Izidor Modelski. Już jednak wspominając o oficerach, którzy w końcu zdecydowali się złożyć wymaganą przez Niemców przysięgę i wstąpić do potępianego „Wehrmachtu” (czyli Polskiej Siły Zbrojnej) zachowuje dużą wstrzeźliwość, podając jedynie ich inicjały (wspominany przezeń w tym kontekście ppor. R. to późniejszy

płk dypl. Stefan Rowecki), podobnie nie pozwala sobie na żadne epitety pod adresem nielubianego w I Brygadzie płk. Wiktora Grzesickiego (choć cień tej niechęci jest w jego relacji widoczny). Taki stosunek autora do opisywanych postaci i stronnictw powoduje, że nie sposób przyczepić mu łatwej etykiety „legionowego sekciarza”, choć wymowa ideowa całej książki jest jednoznaczna.

Inną sporą zaletą wspomnień Starzyńskiego jest obraz zdobywania przez autora wiedzy wojskowej. Wydaje się, że i on jest typowy dla wielu późniejszych wyższych oficerów Wojska Polskiego, którzy służbę wojskową rozpoczęli w galicyjskich związkach strzeleckich i kontynuowali w Legionach. Swoje podejście do wojska w początkowym okresie studiów wspomina następująco: *Byłem na wskroś „cywilem”. Nie rozumiałem zupełnie wojska, nie doceniałem znaczenia wykształcenia wojskowego. Zdawało mi się ciągle, że tylko oficerowie powinni się szkolić, a szeregowcy mają ich słuchać i strzelać, tam gdzie im każą.* Później jednak, gdy wstąpił do Związku Strzeleckiego, bardzo cenił sobie „wojskowe umiejętności”, nabywane z dużym trudem – i niejako wbrew własnemu, niezbyt mocnemu, zdrowiu. Prawdziwą „wojskową edukację” dała mu jednak dopiero wojna. Już w trakcie pierwszych tygodni wojny zaczął uświadamiać sobie pewne prawdy, niezbędne dla każdego dobrego oficera. Bodajże najszybciej zorientował się, czym jest faktycznie wysiłek marszowy piechura – i w tym, że należy go kalkulować jak najoszczędniej. Potem przyszły także inne nauki: *Do dnia ewakuacji Kielc uważałem, że „morale” żołnierza polega na tym, aby nigdy się nie cofać.* Wydawało mi się, że należy zwyciężać lub ginąć. Toteż wycofanie się z Kielc było dla mnie nie tylko bardzo ciężkim ciosem, ale i nauką. Przekonałem się, że sprawdzianem ducha żołnierza jest nie zachowanie się w chwilach zwycięstw i tryumfów, ale właśnie w chwilach najcięższych, w czasie klęsk i odwrótów. Dobry żołnierz nie traci ducha w najcięższych chwilach i to zarówno na froncie jak na tyłach, gdzie tego ducha utrzymać jest znacznie trudniej – pisał po zakończeniu wyprawy kieleckiej. Nie brakło też konstatacji, które przydatne były już na wyższym szczeblu machiny wojskowej: *przekonałem się, jak ważna jest w czasie wojny dobra organizacja kolejnictwa, pozwalająca na utrzymanie normalnego ruchu na kolejach, przy równoczesnym znacznym zwiększeniu przepływności linii kolejowych ze względu na liczne transporty żywności i amunicji dla armii walczących w polu.* Starzyński – choć, co wielokrotnie podkreślał, nie zamierzał zostać zawodowym oficerem – na wojnie umiejętnie obserwował, uczył się i chciał się uczyć, zarówno na sukcesach, jak i na porażkach. Podobne doświadczenia zebrali też jego koledzy, by później wykorzystać je już w służbie wolnej Polski. Okazuje się, że – choć swe doświadczenia oficerowie, wywodzący się z Legionów zbierali na niskim szczeblu dowodzenia (pluton, kompania) – niekoniecznie musiały się one do tego szczebla ograniczać.

Właśnie w tym opisie dojrzewania światopoglądowego i wojskowego, w zarysie typowych dla wielu legionistów przeżyć zdaje się leżeć dziś główna wartość wspomnień Starzyńskiego. Dają one możliwość lepszego poznania i zrozumienia tych dumnych, a jakże młodych ludzi, którzy przed stu laty ruszyli w trudny bój o wolną i niepodległą Polskę.

Kamil Stepan

Podziękowania

Dziękujemy Centralnemu Archiwum Wojskowemu, a szczególnie jego dyrektorowi, dr. Andrzejowi Żakowi, za udostępnienie licznych fotografii.

Wydawcy



**Przysięga legionistów na krakowskich Błoniach. Przemawia prezydent miasta dr Juliusz Leo,
4 IX 1914 r. (CAW).**

Przedmowa

Pokolenie nasze nie może skarżyć się na brak wrażeń. Przeżyło Wielką Wojnę, uczestniczyło w szeregu rewolucyj i przewrotów, przetrwało kryzysy polityczne i gospodarcze, widziało wiele i wiele się nauczyło. W Europie nazwano je pokoleniem „Kombatantów”, które z tytułu zasług poniesionych dla swego kraju ma prawo decydować o jego losach. Nic więc dziwnego, że rządzi ono we Włoszech, w Polsce, w Niemczech, domaga się władzy we Francji...

Jednakże pokolenie to nigdzie nie przeżyło tylu przemian, co w Polsce. „Urodzone w niewoli, okute w powiciu” wychowywało się patrząc na krew i łzy bezbronного społeczeństwa, wierzącego, że jedynie „pracą organiczną” można uratować imię narodu coraz bardziej przystosowującego się do noszenia obroży. Pokolenie to od dzieciństwa odczuwało przemoc wroga w obcej szkole i podświadomie „rozdrapywało rany polskie, aby się nie pokryły błoną podłości”. Gdy tylko nadarzyła się sposobność – wystąpiło do walki: najprzód o szkołę polską, później o sprawiedliwość społeczną, wreszcie o niepodległość narodu.

Toteż gdy przyszła „chwila osobiwa”, a „od krakowskiego gościńca zabrzmiał złoty róg” Komendanta Piłsudskiego – pokolenie to „rzuciło na stos swój życia los”, aby przynajmniej zaznaczyć wolę narodu do życia i bytu niepodległego, jeśliby jeszcze tym razem niepodległości nie udało się zdobyć.

Jako kilkunastoletni chłopcy wypowiedzieliśmy wojnę Rosji: najprzód drogą biernego oporu przeciw szkole rosyjskiej, później biorąc czynny udział w walce zbrojnej. Jako młodzieńcy walczyliśmy orężnie z Rosją, a równocześnie broniliśmy przed Austrią niezależności Legionów i prawa do własnego wojska. Jako doświadczeni żołnierze przeciwstawiliśmy się „niezwyciężonej” armii niemieckiej i poprzez obozy jeńców i internowanych, poprzez podziemia P.O.W. dotrwaliśmy chwili, gdy gołymi rękami można było rozbrajać żołnierzy niemieckich.

Nic więc dziwnego, że wśród nas zrodziła się ta „najdumniejsza”, jak ją nazwał Komendant, pieśń I Brygady, która najlepiej bodaj charakteryzuje nasze pokolenie. A pokolenie to można nazwać najszcześliwszym spośród wszystkich pokoleń Polski, co najmniej od dwóch stuleci, bo przeżyło ono wszystko od mroków najstraszniejszej niewoli aż do jutrzeńki wolności, która zaświtała pełnym blaskiem odzyskanej własnym wysiłkiem niepodległości.

Dlatego obowiązkiem naszego pokolenia jest przekazanie następcom tego wszystkiego, cośmy widzieli, cośmy przeżyli, w czym braliśmy udział jako żołnierze i wykonawcy idei Komendanta Piłsudskiego.

Tymczasem szeregi nasze powoli topnieją. Odchodzą najszlachetniejsze postaci naszego pokolenia, zabierając do grobu swe wspomnienia z czasów walk o niepodległość narodu. Toteż gen. Tadeusz Kasprzycki¹ wzywa rzeszę kolegów do przekazania swych doświadczeń następnym

¹ Kasprzycki T., gen. – *Kartki z dziennika oficera I Brygady*. Warszawa 1934.

pokoleniom. Staję na rozkaz i jako jeden z szarych żołnierzy I Brygady oddaję do druku swe przeżycia z lat „górných i chmurných”. Praca moja nie ma charakteru pamiętników, bo częściowo tylko pisana była pod bezpośrednim wrażeniem wypadków, nie ma też charakteru wspomnień, gdyż oparta została na ścisłych notatkach, dzień po dniu prowadzonych w czasie pobytu na froncie. A więc są to po prostu – przeżycia wojenne.

Wychodząc na wojnę wziąłem ze sobą notes, w którym codziennie zapisywałem ważniejsze zdarzenia życia żołnierskiego. Notatki te robiłem podczas pobytu w polu, a gdy znajdowałem się na tyłach, spisywałem na podstawie tych notatek pamiętniki.

W roku 1915 w czasie kuracji w szpitalu w Rabce spisałem pamiętniki z lat 1914/15, w roku 1916 w czasie pobytu w Kozienicach uzupełniłem je wypadkami z roku 1916, wreszcie w roku 1917 w czasie pobytu w obozie internowanych w Beniaminowie spisałem wypadki z roku 1917.

W ten sposób powstały moje pamiętniki wojenne, które uzupełniłem wspomnieniami z czasów przedwojennych oraz z czasów po rozbiciu Legionów. Całość opracowałem w latach 1922–1924; praca ta przeleżała kilka lat w biurku. Dziś przerobiłem ją pod względem stylistycznym nie zmieniając treści, którą oddaję w ręce czytelnika w tej formie, w jakiej ująłem ją w swoim czasie. Nie prostuję błędów, nie koryguję poglądów pozostawiając je w nieskażonej postaci, jaką nadałem wypadkom w chwili, gdy je bezpośrednio przeżywałem.

W przeciwieństwie do innych prac tego rodzaju nie daję map ani szkiców, gdyż jako podoficer i młodszy oficer rzadko się nimi posługiwałem, nie daję również fotografii, bo zbiór moich fotografii zaginął na froncie w roku 1916, a inne były już wielokrotnie reprodukowane.

Roman Starzyński

Z motyką na słońce!

W pierwszych dniach grudnia 1909 r. około północy z lokalu „Spójni”, stowarzyszenia akademickiej młodzieży postępowej w Krakowie, mieszczącego się wówczas w Rynku 9, wyszło dwóch akademików i mimo mroźnej nocy, brodząc w śniegu, wielokrotnie okrążali Rynek żywo o czymś rozprawiając.

Jeden z nich, starszy, przekonywał młodszego, młodszy słuchał uważnie z zaciekawieniem czy z niedowierzaniem.

Śnieg padał i wielkimi płatami kładł się na jesiennych, wiatrem podszytych paltach akademickich i słał się pod nogami w coraz to grubsze warstwy. Zegar z wieży Mariackiej wydzwaniał kwadrans, hejnał oznajmiał godziny, a dla nich czas nie istniał. Krążyli po Rynku na nic nie zważając.

Starszy mówił o konieczności przystąpienia do realizacji czynnej hasła niepodległości, o potrzebie przygotowywania się do wystąpienia orężnego, o konieczności szkolenia kadr powstańczych, o możliwości studiowania sztuki wojennej. Młodszy nie negował potrzeby walki, nie widział jednak możliwości „rzucania się z motyką na słońce”. Walkę traktował jako obowiązek, jako nakaz tradycji narodowej, ale obecnie po krwawym stłumieniu rewolucji 1905 r., w okresie szalejącej reakcji i upadku ducha w społeczeństwie Królestwa, nie widział możliwości podjęcia walki orężnej. Na razie trzeba przygotować grunt pod względem politycznym, trzeba przekonać opinię społeczną, obudzić ducha, psychicznie przygotować wolę czynu, a później dopiero przystąpić do prac technicznych, wojskowych. Starszy twierdził, że prace te muszą iść równolegle, że ktoś musi wreszcie dzieło rozpocząć i kadry instruktorskie przygotować. Wojny bez przygotowania prowadzić nie podobna, a my nie znamy dnia ani godziny, kiedy przyjdzie odpowiednia chwila. Przed rokiem podczas konfliktu Austrii z Rosją z powodu aneksji Bośni i Hercegowiny zdawało się, że lada chwila wojna wybuchnie i zastanie nas zupełnie nieprzygotowanych. Pokój w Europie nie jest trwały, lada moment może powstać nowy zatarg międzynarodowy, w którym zaborcy nasi znajdą się na przeciwnych frontach, a my będziemy musieli wyzyskać go dla naszych celów. Wojna wisi w powietrzu, rywalizacja Austrii z Rosją na Bałkanach jest zbyt silna, aby konflikt między tymi państwami mógł być zażegnany w drodze dyplomatycznej. Młodszy godził się z zasadą szkolenia kadr oficerskich, ale osobiście, nie mając ambicji wojskowych, gotów był każdej chwili pójść jako szeregowiec, nie potrafił się jednak zainteresować na tyle studiami wojskowymi, aby się im poświęcić nie mając w tym kierunku żadnego pociągu.

Śnieg padał, a oni, pochłonięci dyskusją, nie zwracali nań uwagi. Dopiero, gdy hejnał z wieży Mariackiej zwiastował trzecią po północy, zorientowali się, że czas pójść do domu.

Choć z górą 25 lat minęło już od tej chwili, jakże żywo scena ta tkwi w pamięci! Bo starszym spośród dwóch akademików był Stanisław Rouppert, słuchacz IV roku medycyny, a młodszym byłem ja, „świeżo upieczony” słuchacz I roku filozofii. Dyskusja, którą wówczas toczyliśmy,



Członkowie Strzelca (od lewej): Adam Koc (ps. Witold), Edward Rydz (ps. Śmigły), Stanisław Machowicz (ps. Sawa), Kordian Zamorski (ps. Ignacy), Wilhelm Wyrwiński (ps. Wilk). Kraków 1911/1912. (AN)

bardzo mię przejęła, mimo że zagadnienia, które poruszaliśmy, nie były mi obce. Od dziecka wierzyłem, że kiedyś „wybije godzina powstania”, w którym naturalnie wezmę czynny udział. Matka moja, śp. Jadwiga z Lipskich, od najmłodszych lat wychowywała mię w tym duchu. Przygotowując mię osobiście do szkół uczyła historii Polski, wpajała kult bohaterów powstań narodowych, a przede wszystkim jako najstarszemu synowi dała imię Roman, które nosił Jej ojciec, uczestnik powstania 1830 r. oraz Jej najstarszy brat, który jako 15 letni uczeń kl. 5 gimnazjum w Pińczowie poszedł i zginął w powstaniu 1863 r. Toteż w swej dziecinnej wyobraźni widziałem siebie jako ich następcę, który jak oni będzie walczył z powodzeniem lub bez powodzenia. Będąc najstarszym z braci miałem jednak tyle rozsądku, że przy obcych nigdy o tym nie mówiłem. Natomiast brat mój młodszy, Mieczysław, który przysłuchiwał się nieraz, jak matka opowiadała mi o rozbiorach Polski, brał to bardziej bezpośrednio i po jednej z takich lekcji, gdy wyszliśmy na podwórze, aby jak zwykle bawić się w piasku z córką mieszkającego w tym domu oficera rosyjskiego Wierą, oświadczył nagle, że więcej się z nią bawić nie będzie, „bo wyście nam ziemię zabrali”. Na próżno Wiera zapewniała, że ona bawi się swoim piaskiem, a naszego piasku nie ruszała, brat mój pozostał nieugięty i na zabawę z Wierą godzić się nie chciał. Sprawa oparła się o matkę Wierę, która też matce naszej zwróciła uwagę na niebezpieczeństwo wychowywania dzieci w tym duchu. Nie miało to oczywiście żadnego wpływu na dalsze nasze wychowanie. Toteż szkoła rosyjska, do której oddano mnie w roku 1899, miała we mnie od początku zdecydowanego wroga. Na ogół zachowywałem się i uczyłem dobrze, toteż nigdy karany nie byłem. Raz tylko „pedel” Aleksander Aleksandrowicz Macenko ukarał mię godziną aresztu za „polskij razgovor w koridorie”². Dumny byłem z tej godziny „kozy” i nigdy nawet z kolegami Rosjanami po rosyjsku nie rozmawiałem. Wychowawców swoich Kriczków, Czajków, Macenków nienawidziłem nie wyłączając nawet nauczycieli języka polskiego i religii. Język polski początkowo wykładany był po rosyjsku,

² „za rozmowę po polsku na korytarzu”.



**Student Roman Starzyński,
1910 r. (AN)**

a nauczyciel ucząc nas pisowni stale wołał „pierewodi na rus-skiy”³, co mnie do pasji doprowadzało, a prefekt wykladał wprawdzie po polsku, ale takim językiem: „ty (tu następowało nazwisko stale po rosyjsku wymawiane np. Starżyński) taki owaki, po dachach chodzisz, gołębie łapiesz, ja tobie jedynicę z wnimanija postawię”⁴.

Nic więc dziwnego, że naukę w szkole traktowałem jak ciężkie roboty. Kupowałem sobie polskie podręczniki matematyki i nauk przyrodniczych i w domu przyswajałem sobie polską terminologię. Z biblioteki szkolnej nie korzystałem, książek rosyjskich nie czytałem. Zaczytywałem się natomiast trylogią Sienkiewicza, powieściami z epoki napoleońskiej Gąsiorowskiego, „Popiołami”

Żeromskiego...

Należałem do chóru szkolnego, który śpiewał podczas nabożeństw szkolnych w kościele. Śpiewaliśmy po łacinie, choć jako uczniowie szkoły realnej ani słowa nie rozumieliśmy. Nadto na uroczystościach szkolnych musieliśmy śpiewać hymn państwowy po rosyjsku. Ja zawsze wówczas milczałem. Na obchodzie Gogola czy Żukowskiego pedel Władimir Fomicz Czajko zauważył, że nie śpiewam. Nie przypuszczając, aby taki przykładowy uczeń jak ja z innych powodów mógł nie śpiewać, jak tylko ze zbytniego wzruszenia zawołał do mnie: „poczemu nie pojotie? Nie stiesniajties! Nado-piet”⁵. Poruszałem więc na niby wargami, ale nie śpiewałem.

Zaczęła się wojna rosyjsko-japońska. Ogłoszono mobilizację. We wsi Sierżniki, koło Łowicza, gdzie chodziłem do szkół, chłopcy się zbuntowali i nie chcieli iść na wojnę. Mnie się już zdawało, że „bunt” w Sierżnikach to początek powstania. Toteż, gdy jeden z kolegów-Rosjan odgrażał się, że tych chłopów wyrznię, oświadczyłem mu, że nie wiadomo, czy kosy nie są dłuższe od karabinów z bagnetami. Choć powstanie nie wybuchło, jakoś mi to powiedzenie uszło „na sucho”.

Tymczasem do Łowicza przyjechał sam car Mikołaj II w towarzystwie następcy tronu W. Ks. Michała celem dokonania przeglądu wojsk. Wszystkie drogi obstawiono wojskiem. Nauczyciele we wszystkich klasach mieli pogadanki na temat „zaszczytu”, jaki nas spotyka. Popędzono nas dwójkami na dworzec Kaliski (dziś stacja Zielkowice) i ustawiono szpalerem, którym car miał przechodzić. Inspektor Ławrentjew pouczał nas, jak mamy krzyczeć „Urra” w chwili przejścia cara. Skonfudował się mocno, gdy w krytycznym momencie słychać było tylko jego głos przy wtórze kilkunastu uczniów – Rosjan, reszta zachowała grobowe milczenie.

W roku 1904, gdy byłem w kl. IV, starszy mój kolega i korepetytor, Roman Markiewicz, wprowadził mnie do tajnej Organizacji Młodzieży Narodowej. Byłem dumny, że nareszcie biorę udział w „spisku”. Kiedy jednak przyjrzałem się bliżej organizacji, rozczarowałem się do tej roboty. Wydawało mi się, że organizacja tajna może mieć tylko jeden cel – odzyskanie niepodległości. Tymczasem o tym nie było mowy. Było to raczej kółko samokształcenia, w którym zajmowano się historią Polski i to w bardzo popularnym zakresie („24 obrazki”), którą ja znałem dokładniej. Wykłady prowadził jeden ze starszych kolegów, który sam historię znał słabo, toteż nieraz musiałem go poprawiać.

3 „tłumacz na rosyjski”.

4 jedynkę z uwagi.

5 „Czemu nie śpiewacie, proszę się nie krępować, trzeba śpiewać”.

Czułem, że w organizacji czegoś brak. Z Warszawy przyjeżdżali czasem studenci, którzy nie wnosili jednak ducha walki z zaborcą, mówili o konieczności „utrzymania” stanu posiadania narodowego, o walce z socjalistami, z żydami, ale nie o walce z zaborcami. Dopiero demonstracja zbrojna na Grzybowie jesienią 1904 r. zrobiła na mnie silniejsze wrażenie. Od tej chwili nabrałem szacunku dla socjalistów, do czego przyczynili się również trzej najbliżsi mi koledzy szkolni: Eugeniusz Jeleniewski, Jerzy Roszczycki i Gustaw Frydberg, z których pierwszy był członkiem Związku Młodzieży Socjalistycznej, a dwaj pozostali sympatykami Z.M.S. Toteż, gdy po strajku szkolnym nastąpił rozłam w O.M.N., byłem jednym z pierwszych, którzy wraz z Romanem Markiewiczem wystąpili z O.M.N. i wspólnie z kolegami z Z.M.S. założyli w Łowiczu – Związek Młodzieży Postępowej.

Jeszcze przed strajkiem szkolnym życie organizacyjne na terenie szkoły realnej w Łowiczu było silnie rozwinięte. Prócz wspomnianych wyżej dwóch organizacji ideowo-politycznych istniała „Samopomoc Koleżeńska” i „Sądy Koleżeńskie”. Wprawdzie i do tych organizacji nie należeli wszyscy koledzy, lecz były to organizacje szersze, na terenie których dobierano członków do organizacji politycznych.

Toteż grunt do strajku szkolnego był należycie przygotowany. Nadszedł wreszcie upragniony dzień, w którym jawnie wypowiedzieliśmy posłuszeństwo zniechodzoną władzą szkoły rosyjskiej. 31 stycznia 1905 r., gdyśmy przyszli rano do szkoły, o niczym innym się nie mówiło, jak o strajku szkolnym, który miał wybuchnąć w Warszawie, a podobno również w Piotrkowie i Pułtusk. Po pierwszej lekcji języka rosyjskiego, gdy chcieliśmy już wychodzić ze szkoły, koledzy z wyższych klas: VI i VII polecieli nam czekać sygnału. O godzinie 11 ktoś zawołał „Wychodzimy”. W mgnieniu oka porwaliśmy tornistry i wybiegliśmy na korytarz. Szkoła zajmowała ogromny budynek poklasztorny, w którym od frontu mieściła się tylko klasa wstępna, inne klasy były w oficynie poprzecznej, kl. VII i VI na I piętrze, pozostałe klasy na parterze. Nasza klasa V znajdowała się w samym końcu korytarza, tuż obok pokoju nauczycielskiego („uczitielskoj”), a więc „terenowo” niekorzystnie położona. Mimo to zdołaliśmy wydostać się na podwórze razem z uczniami klas VI i VII. Młodszych kolegów zatrzymano. Co do nas, to pędem wybiegliśmy na dziedziniec i przez frontowe wejście usiłowaliśmy wydostać się na zewnątrz. Wybiegło jednak zaledwie kilkunastu uczniów. Resztę zatrzymano zatraskując ciężkie drzwi dębowe od zewnątrz. Kolega mój, Jan Szretter, usiłował drzwi rozbić, ale bezskutecznie. W czasie tej czynności schwytał go inspektor Ławrentjew wołając ironicznie „Maładiec⁶, Szretter, maładiec”. Został on potem wydany ze szkoły z tzw. wilczym biletem. Tymczasem my, widząc, że nie wydestaniamy się przez główne drzwi, rzuciliśmy się do bocznego wyjścia, prowadzącego do prywatnych mieszkań inspektora i pedli. Tu znowu zagroził nam drogę Ławrentjew. Koledzy, którzy już byli na ulicy, przyszli nam z pomocą. Jeden z nich, śp. Józef Kacperski, wybił szybę tornistrem, raniąc stojącego przy drzwiach inspektora. To zdecydowało o naszym zwycięstwie. Drzwi wyłamał i wybiegliśmy na ulicę, a połamawszy palemki szkolne udaliśmy się pochodem przez Stary Rynek (dziś Rynek Kościuszki) i ul. Podrzeczną (dziś ul. Piłsudskiego) do Progimnazjum Żeńskiego, mieszczącego się wówczas w gmachu teatru miejskiego. W progimnazjum przerwailiśmy wykłady i uczennicom klas, znajdujących się na parterze, pomogliśmy wyskoczyć przez okna na ulicę. Następnie udaliśmy się do szkoły miejskiej, przerywając i tam naukę, a o godzinie 12, gdy młodszy koledzy wyszli na ulicę, powstrzymaliśmy ich od powrotu do szkoły. Po południu

Skorowidz nazwisk

Ajdukiewicz Adam, ps. Brzechwa (1894–1954), podczas studiów we Lwowie członek PDS. Od 1914 w LP, oficer 4 pp (por.). W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1921); w 1939 jako płk dypl. dca 26 DP, nast. w niewoli niem. Po wojnie na emigracji w Wlk. Brytanii. 116, 155, 220

Aleksandrowicz Konstanty, ps. Kostek (1883–1918), działacz konspiracyjny w Król. Polskim, sympatyk PPS; 1907 wydany z Rosji, osiadł w Galicji; członek PDS i ZS. Od 1914 oficer I Brygady LP. Ciężko ranny 1915 pod Stowyhorozem, do śmierci przebywał w szpitalu wojskowym w Krakowie. 35, 137, 173, 187, 202

Alter Izaak (1889–?), uczestnik strajku szkolnego, członek „Bundu”. Później pod nazwiskiem Izaak Arens dyplomata sowiecki. Brat Wiktora. 35

Alter Wiktor (1890–1943), uczestnik strajku szkolnego (1905), zesłaniec, absolwent Politechniki w Gandawie, inżynier, działacz robotniczy; jeden z czołowych przedstawicieli „Bundu” w Warszawie, redaktor licznych czasopism w jęz. jidysz, radny i ławnik miejski, kandydat do sejmu. 1939–1941 więzień sowiecki, po uwolnieniu współpracownik Ambasady RP w Kujbyszewie, ponownie aresztowany przez NKWD i rozstrzelany. Brat Izaaka. 30

Alter Wiktor 7, 30

Andriolli Michał Elwiro 66

Andrzej, ps., *zob.* Sawicki Kazimierz

Antoniewiczówna Janina, ps. Dąbrowa (1890–1956), studentka Uniw. Lwowskiego i UJ (dr 1913), botanik. W 1914 w LP jako kmdtka oddziału żeńskiego, późn. sanitariuszka. Po studiach uzupełniających w Wiedniu i Warszawie pracowała na-

ukowo, autorka licznych prac z dziedziny botaniki; podczas okupacji w tajnym nauczaniu, po II w.ś. wykładowczyni SGGW. 97

Arciszewski Tomasz, ps. Stanisław (1877–1955), robotnik, działacz robotniczy, od 1896 związany z PPS, więzień carski, członek OB PPS i PPS-FR, po upadku rewolucji 1905–1907 osiadł w Galicji. Członek ZWC, oficer I Brygady LP, współorganizator Biura Wywiadowczego, od 1915 w POW; radny m. Warszawy, przewodniczący KC Zw. Zawodowych, minister w rządach I. Daszyńskiego i J. Moraczewskiego (1918–1919), poseł z listy PPS (1919–1935), członek CKW PPS, podczas okupacji w konspiracji, 1944–1947 premier rządu RP na emigracji. 78, 266

Ast Leon (1894–1939), żołnierz i podoficer I Brygady LP. W II RP zawodowy oficer piechoty, długoletni wykładowca w szkołach oficerskich; w 1939 mjr, poległ w kampanii wrześniowej. 145

Auffenberg von Komarów Moritz (1852–1928), generał austriacki, dca korpusu (1909–1911), minister wojny (1911–1912). W 1914 jako dca 4 Armii pokonał armię ros. pod Komarowem, po utracie Galicji Wschodniej odwołany ze stanowiska i zdymisjonowany. 77, 80

B., burmistrz Radomia 92

Baczyński Rajmund (1857–1929), gen. armii austriackiej, od 1912 w st.sp.; 1914 powołany do służby, pierwszy dca LP (1914), późn. na stanowiskach w administracji wojsk.; 1918 przyjęty do rezerwy WP. 79, 250

Bajkowski Tadeusz (1892–?), student filozofii UJ, działacz „Promienia”. 44

- Balicki Tadeusz, uczeń Szkoły Zrzeszenia Nauczycieli w Warszawie, sympatyk postępowej demokracji. 30
- Banderski Bronisław, ps. Edwin Różga (1892–192?), student filozofii UJ, członek PDS. Od 1914 w LP; od 1919 w Policji Państwowej, w 1920 dca kompanii 213 (policyjnego) pp, po wojnie komisarz P.P. 90
- Bandrowski Juliusz, ps. Kaden (1885–1944), literat, współpracownik PPS-FR, oficer I Brygady LP, 1918–1921 oficer WP (kpt.); jeden z czołowych prozaików okresu międzywojennego i dziennikarz, sekretarz gen. Polskiej Akademii Literatury. Podczas okupacji czynny w tajnym nauczaniu; zginął podczas powstania warszawskiego. 193, 209
- Bandurski Władysław (1865–1932), biskup sufragany lwowski, aktywny działacz niepodległościowy (m.in. zaangażowany w obronę Chełmszczyzny), podczas I w.ś. honorowy kapelan I Brygady LP, współpracownik NKN, czynny w akcji opieki nad uchodźcami. 1920–1922 biskup polowy wojsk Litwy Środkowej. 218
- Baron Henryk (1887–1907), robotnik warszawski, członek PPS i OB PPS, uczestnik zamachów rewolucyjnych w Warszawie (1906), aresztowany, skazany i stracony przez Rosjan w Cytadeli. 32
- Barth Felix von (1851–1932), gen. niemiecki, 1917–1918 szef Inspekcji Wyszkożenia PSZ. 283
- Baścik Jan (1887–192?), podczas studiów medycznych na UJ (dr 1913), działacz „Spójni”. 1914–1918 w armii austr., 1918–1922 w WP jako mjr lek. Po demobilizacji lekarz w Warszawie. 33
- Bauer NN, ppor. armii niemieckiej, instruktor LP w 1917. 275
- Bąbiński Kazimierz (1896–1970), od 1914 w LP, żołnierz 5 pp. W II RP zawodowy oficer piechoty, w 1939 jako ppłk dca 5 pp Leg. Podczas okupacji w AK (płk), m.in. kmdt Okręgu Wołyni i pierwszy dca 27 DP AK. Po wojnie w kraju, więziony przez UB; po uwolnieniu (1953) pracował jako urzędnik. 143, 211
- Bednarzewska, właścicielka cukierni w Koźienicach. 252
- Bednarzewski, burmistrz Koźienic. 256
- Belina, ps., *zob.* Prażmowski Władysław
- Bełdowski, Władysław (?) i NN, mieszkańcy Jabłonkowa. 1
- Berbecka Zofia z d. Jacyna-Jatelnicka (1884–1970), nauczycielka w Łucku, Charkowie i Sosnowcu, działaczka niepodległościowa, członek ZWC; podczas I w.ś. działała w POW, współtwórczyni Ligi Kobiet Polskich; w II RP działaczka społeczna związana z BBWR, poseł i senator. Po 1945 nauczycielka w Gliwicach. Żona Leona. 214
- Berbecki Leon (1874–1963), oficer armii ros., uczestnik wojny ros.-japońskiej, po demobilizacji działacz pol. skautingu, PPS i ZWC w zaborze ros. Od 1914 w LP; m.in. dca 5 pp LP, szef sztabu Kmdy LP i Kmdy PKP (płk); w II RP oficer zawodowy na różnych stanowiskach (m.in. dca dywizji, dca OK, inspektor armii), od 1924 gen.; w 1939 jako gen. broni internowany w Rumunii, późn. wydany Niemcom. Po 1946 nauczyciel w Gliwicach. Mąż Zofii. 136, 138, 142, 143, 145, 146, 156, 161, 162, 164, 174, 177, 192, 193, 206, 212, 217, 228, 238, 245, 249, 255, 258, 259, 261, 263, 268, 270, 273, 285
- Beres Tadeusz Kazimierz (1886–po 1947), oficer I Brygady LP, w II RP zawodowy oficer piechoty; w 1932 jako mjr przeniesiony w st.sp. Podczas II w.ś. w PSZ na Zachodzie, po wojnie powrócił do kraju. 177, 241, 243
- Bereski Roman (1896–1915), pracownik biurowy, od 1914 w LP; jako chor. poległ pod Jastkowem. 104, 105, 114, 155, 161
- Bereszko (właśc. Bereszko-Berezka) Franciszek (1887–192?), oficer armii ros. i I Korpusu Polskiego w Rosji, 1918–1921 oficer WP, zdemobilizowany jako por.; nast. handlowiec w Łodzi. 316
- Berlinerblau Jan, ps. Prot (1891–1957), uczestnik strajku szkolnego, chemik; członek OB PPS, ZWC i ZS; oficer I Brygady LP. W II RP oficer zawodowy, absolwent WSWoj.; 1925 zdemobilizowany jako mjr SG, podjął pracę w przemyśle, dyr. Państw. Wytwórni Prochu w Pionkach (1929–1939). Od 1940 w Wlk. Brytanii, praco-

wał w przemyśle chem., był wykładowcą chemii, działał w org. emigracyjnych. 54, 92

Bernatowicz Janusz, ps. Baromeusz (1890–1914), art. malarz, podoficer szwadronu ułanów „Beliny”, poległ pod Szczytnikami. 67, 86

Beseler Hans von (1850–1921), gen. armii pruskiej, od 1910 w st.sp. 1914–1915 dowodził korpusem na froncie, zdobywca Antwerpii i Modlina; gen.-gubernator niem. części Król. Polskiego (1915–1918) i nac. dca PSZ (1917–1918); w momencie rozbrajania wojsk niem. zbiegł z Warszawy, po powrocie do Niemiec atakowany przez nacjonalistów. 203, 260, 263, 265, 266, 268, 271, 278, 279, 281–283, 287, 297, 302, 303, 306

Bezeg Antoni (1891–1926), podoficer I Brygady LP, w II RP oficer zawodowy; jako kpt. zginął w czasie przewrotu majowego. 133

Bęben Henryk, ps. Huragan (1893–1971), student UJ, oficer I Brygady LP, 1918–1920 oficer WP; jako kpt. zdegradowany 1920, pracował jako inż. kolejowy; podczas II w.s. w AK. 133, 134

Biega Stanisław, działacz endecki w Galicji. 101

Biegański Stanisław (1894–1994), student Uniw. Lwowskiego, członek PDS; Od 1914 oficer LP, od 1915 w niewoli ros.; po uwolnieniu w 5 DStrz. na Syberii, od 1920 zawodowy oficer piechoty WP, absolwent WSWoj.; m.in. zca szefa Wojsk. Biura Historycznego, 1938–1939 jako ppłk dypl. dowodził pp. nast. w PSZ na Zachodzie. Po wojnie pozostał w Wlk. Brytanii, działał w org. kombatanckich i politycznych. 85

Biernacki Stefan, ps. Dąb (1890–1959), uczestnik strajku szkolnego, asystent w Akademii Rolniczej w Dublanach; oficer I Brygady LP, po kryzysie przysięgowym kmtd obwodu POW. Od 1918 zawodowy oficer piechoty WP, od 1924 gen., dca dywizji i inspektor armii. W 1939 dca Armii „Prusy” i Frontu Północnego; przedostał się na Zachód, w 1940 zwolniony z PSZ, zdegradowany i uwięziony; po wojnie pozostał w Wlk. Brytanii, prowadził hodowlę pszczoł. 220, 224, 242, 243

Biernacki Wacław, ps. Kostek (1884–1957), działacz niepodległościowy w Król. Pol., członek PPS

i OB PPS, po ucieczce z carskiego więzienia w Szwajcarii, późn. w Galicji, gdzie działał w PPS, ZWC i ZS. Oficer I Brygady LP (m.in. szef żandarmerii Brygady), w 1918 w POW; literat. W II RP zawodowy oficer piechoty, m.in. dca pułku, kmtd Brześcia n. Bugiem (1930), emerytowany w stopniu płk; wojewoda nowogródzki i polecki (1932–1939). W 1939 komisarz cywilny przy Nacz. Wodzu. Internowany w Rumunii, 1945 powrócił do kraju, aresztowany przez UB, skazany na karę śmierci i ułaskawiony, uwolniony 1955. 69, 301

Bigoszt Henryk (1895–1971), student Politechniki Wiedeńskiej, członek skautingu i PDS. Oficer LP i PKP, 1918–1921 oficer WP; 1921 zdemobilizowany jako kpt., zajął się działalnością filmową (reżyseria, produkcja), po 1930 urzędnik prywatny. Podczas II w.s. internowany w Rumunii, po powrocie do kraju więziony przez UB; uwolniony 1946, osiadł w Krakowie i zajął się zielarstwem. 104, 105, 114

Bilek Franciszek (1888–1977), absolwent Uniwersytetu w Liege, inżynier elektryk, pracownik elektrowni w Radomiu, podczas I w.s. działacz niepodległościowy w Radomiu. W II RP budowniczy elektrowni i sieci elektroenergetycznych, od 1930 czł. zarządu elektrowni w Pruszkowie, podczas okupacji jej dyr. techniczny. Po wojnie m.in. wykładowca i dziekan Politechniki Wrocławskiej. 90

Biłyk Alfred (1889–1939), prawnik, aplikant sądowy w Brzeżanach, członek ZWC i ZS. Oficer I Brygady LP, od 1917 w pol. sądownictwie w Łodzi, jednocześnie działacz tamtejszego POW. 1918–1921 oficer WP, zdemobilizowany jako mjr. Adwokat i działacz społ. w Łodzi, związany z obozem sanacyjnym; wojewoda tarnopolski i lwowski (1936–1939). We IX 1939 opuścił na rozkaz Lwów i przedostał się na Węgry; atakowany za opuszczenie posterunku, popełnił samobójstwo. 314, 315, 316, 317, 318, 319

Birencwaj Julian, ps. Julian Cedro (1893–1942), student medycyny we Lwowie i Bazylei, podczas I w.s. żołnierz LP, nast. w WP. Po demobilizacji

- ukończył studia med. w Warszawie (1923), długoletni lekarz Kasy Chorych. Podczas okupacji działał w konspiracji; aresztowany przez gestapo, więzien Pawiaka, rozstrzelany w Magdalence. 243
- Birkenmayer Alfred (1892–1977), student filozofii UJ, członek ZWC i ZS. 1914–1915 w armii aust., nast. w I Brygadzie LP, 1918 w POW. W II RP oficer zawodowy, związany z wywiadem, 1928 w stopniu kpt. przeniesiony w st.sp. Działacz BBWR, dziennikarz, red. naczelny i dyr. agencji telegraficznych „Express” oraz „Iskra”, poseł z listy BBWR (1928–1935), nast. na kierowniczych stanowiskach w Urzędzie Wojewódzkim w Wilnie i w Polskim Radiu. Podczas II w.ś. służył w PSZ; zdemobilizowany jako mjr, osiadł w Kanadzie. 43
- Bittner Ludwik (1892–1960), student UJ i ASP w Krakowie, członek ZS. Oficer LP i PSZ, w II RP zawodowy oficer piechoty. W 1939 jako płk zca dcy KOP i Grupy KOP, nast. gen. ZWZ-AK (ps. Hal-ka). 1944–1947 więzien sowiecki, po powrocie do kraju pracował jako urzędnik. 153, 154
- Bittnerówna Maria (1893–?), studentka UJ, działaczka „Promienia” w Krakowie. 44, 214
- Blauer Józef, ps. Kratowicz (1895–1915), student Polil. Lwowskiej, od czasów gimnazjalnych działacz „Promienia”, członek org. studenckiej „Życie”, Unii Stow. Polskiej Młodzieży Niepodległościowej oraz ZS, członek KC PPS-opozycji. Od 1914 oficer I Brygady LP, ciężko ranny pod Ku-klami, zmarł od ran. 54, 69, 202
- Blum Leon (1888–?), uczeń gimnazjum w Łowiczu. 29
- Błoński Józef (1891–1972), student filozofii UJ, członek „Zarzewia” i „Promienia”; podczas I w.ś. w armii austriackiej. W II RP oficer zawodowy; 1930 emerytowany jako mjr, pracował w administracji państwowej. 36
- Błyskosz Andrzej, syn Józefata 183
- Błyskosz Józefat (1876–1947), rolnik, działacz niepodległościowy w gub. siedleckiej, poseł do Dumy Państwowej (1906–1907), aktywny w akcji obrony Chełmszczyzny. Podczas I w.ś. w POW, za organizowanie protestów przeciwko traktatowi brzeskiemu więziony przez Niemców (1918); członek Rady Stanu Król. Polskiego. W II RP poseł (1919–1922; 1930–1935) i senator (1922–1927), początkowo związany z PSL „Piast” potem z BBWR, działacz społeczny. Ojciec Andrzeja. 181, 182, 183, 184, 272
- Bobrowski Emil (1876–1938), lekarz, działacz socjalistyczny, poseł do parlamentu austriackiego (1913–1918), członek ZS. Podczas I w.ś. oficer LP, 1918–1919 w WP (ppłk), w II RP poseł z listy PPS i członek władz tej partii (1919–1929), od 1929 związany z obozem sanacyjnym, senator (1930–1938). 66
- Bobrowski Tadeusz (1876–1936), działacz socjalistyczny i związkowy, publicysta, członek ZS; w LP początkowo w Biurze Wywiadowczym, potem oficer kancelaryjny. W II RP oficer zawodowy (mjr), od 1928 w st.sp. Popęłił samobójstwo. 266
- Bobrowski Zygmunt (1885–1919), członek OB PPS, więzien carski (1906–1907), po uwolnieniu osiadł i studiował w Galicji, działał w ZWC i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP (kpt.) i PKP. Od 1918 w WP, współtwórca i pierwszy dca Legii Akademickiej w Warszawie, śmiertelnie ranny podczas walk w Galicji Wsch. 97
- Bochenek Włodzimierz, ps. Mazur (1894–1926), podczas studiów na UJ członek ZS. Od 1914 w 1 pp LP (ppor.), od 1918 zawodowy oficer piechoty WP, dca oddziałów podczas zagonu na Kowel (1920), absolwent WSWoj. (1921), ostatnio oficer pułku czołgów; jako ppłk zginął w wypadku samochodowym we Francji. 243
- Böcklin, Arnold (1827–1901), malarz szwajcarski 187
- Boerner Ignacy (1875–1933), inżynier mechanik, działacz socjalistyczny w Król. Polskim, przywódca rewolucji 1905–1907 w Ostrowcu Świętokrzyskim, od 1906 w Galicji; członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. m.in. w oddziale wywiadowczym I Brygady i w komp. saperów (por.), 1915 i od 1917 w POW. W II RP kmtd Milicji Ludowej (1918–

1919), nast. oficer w sztabach armii i w NDWP. W okresie pokojowym zawodowy oficer saperów, m.in. attache wojskowy w Moskwie, absolwent WSWoj. (1925), dca pułku (płk). Od 1929 minister poczt i telegrafów. 76

Bogucki Mieczysław (1884–1965), uczestnik strajku szkolnego (1905), student biologii na UJ i Sorbonie, działacz PPS; asystent w katedrze biologii UJ (1912–1914). Od 1914 w LP, oficer LP, służył w 2 i 4 pp; od 1916 wykładowca UW. W II RP oficer ochotnik (1920), adiunkt na Uniw. Wileńskim (1922–1923), późn. doc. i prof. fizjologii Uniw. Warszawskiego oraz dyr. stacji morskich na Helu i w Gdyni. Po wojnie ponownie wykładał na UW i pracował w PAN. Autor licznych prac naukowych. 201

Bohdan, ps.: zob. Prystor Aleksander

Bojarski Kazimierz, ps. Kuba (1889–1914), działacz socjalistyczny w Król. Polskim, aktywny członek OB PPS; od 1908 w Galicji, studiował na Politechnice Lwowskiej i działał w ZWC i ZS. W 1914 w I Brygadzie LP jako d-ca kompanii i baonu. Poległ pod Łowczówkiem. 66

Bolesławski Jan, ps., zob. Grzędziński January

Bończa, ps., (1) zob. Karwacki Zygmunt; (2) zob. Uzdowski Władysław

Borek-Haersthal Julian Jerzy, ps. Borecki (1882–1948), inżynier, od 1914 w I Brygadzie LP – oficer 5 pp (por.), od 1917 w POW. Po odzyskaniu niepodległości w WP, zdemobilizowany jako mjr, powrócił do pracy zawodowej. 242

Borkowski Zygmunt, ps. Zielony Brat (1897–?), skaut, w 1914 członek oddziału wywiadowczego. W II RP oficer kawalerii. 132

Borowski Stefan (1899–?), praktykant handlowy, od 1915 w 5 pp jako szeregowy; ranny, w 1917 zwolniony z LP jako inwalida. 159, 166

Brauliński Zygmunt (1888–1933), uczeń Szkoły W. Wróblewskiego w Warszawie, członek PPS. W II RP urzędnik, ostatnio inspektor Państwowego Monopolu Spirytusowego. 30

Brodziński Mieczysław (1894–1941), oficer LP (ppor.), po odzyskaniu niepodległości w WP

(kpt.); zdemobilizowany w 1921, pracował jako urzędnik w Państw. Monopolu Spirytusowym. Podczas okupacji w konspiracji, aresztowany przez gestapo i uwięziony na Pawiaku; wywieziony do Auschwitz, gdzie zginął. 300, 304

Broniowski Stefan, ps. Leszek (1894–1958), oficer I Brygady LP (ppor.), w II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1930). W 1939 jako płk dypl. dca piechoty 28 DP, podczas okupacji w ZWZ-AK. Po wojnie w kraju. 232, 239, 254

Brudziński Józef (1874–1917), lekarz warszawski, działacz społeczny, pierwszy rektor Uniw. Warszawskiego (1915–1917) i prezes Rady Miejskiej (1916–1917). 265, 267, 268

Brusiłow Aleksiej (1853–1926), generał rosyjski, 1914–1916 dca 8 Armii, 1916–1917 dca Frontu Południowo-Zachodniego, 1917 głównodowodzący armii ros. Od 1919 w Armii Czerwonej. 225, 247

Brygala Józef (1897–1916), robotnik, szeregowy 5 pp LP, zginął pod Kostiuchnowką. 226

Brzezina Ottokar, ps. Brzoza (1883–1968), zawodowy oficer austr. artylerii, od 1909 w rezerwie, działacz ZS. Od 1914 w LP, twórca artylerii legionowej, jako mjr dca 1 part. W II RP zawodowy oficer, ostatnio w stopniu płk. szef artylerii OK VIII. Po wykryciu dokonanych przezeń malwersacji finansowych przeniesiony w st.sp. (1927), a następnie przez sąd wojskowy skazany na więzienie i degradację (1933). W 1939 zgłosił się do WP; zorganizował dywizję „Brzoza”, którą dowodził w bitwie pod Kockiem. Podczas okupacji w SZP-ZWZ, następnie osadzony przez Niemców w obozie jenieckim. Po wojnie wrócił do kraju. 87, 125, 198, 249

Brzęk Antoni (1891–1976), student prawa UJ (1910–1914), członek „Promienia” i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, służył w 1 i 5 pp. Od 1919 pracownik MSZ, po ukończeniu studiów prawniczych na UJ (1921) służył w konsulatach w Nowym Jorku i Chicago (1922–1940). Po wojnie na emigracji w USA, współpracował z prasą polonijną. 39, 92

- Brzoza, ps., zob. Brzezina Ottokar
- Brzozowski Hubert (1883–?), inżynier kolejowy i aktor, ppor. LP (służył m.in. w 4 pp), po odzyskaniu niepodległości w WP; zdemobilizowany 1921 jako kpt., osiadł w Bejrucie. 113, 220
- Brzóska Stanisław (1832–1865), ksiądz katolicki na Podlasiu, więzień carski (1861–1862), w powstaniu styczniowym naczelnik kapelan i generał, dca ostatniego walczącego oddziału powstańczego. Schwytany przez Rosjan i stracony. 168
- Buchowiecka Wieńczysława z Miłkowskich, żona Stefana. 84, 85
- Buchowiecki Stefan (1863–1927), lekarz w Olkuszu, działacz społeczny, od 1914 w LP, m.in. lekarz 6 pp i nacz. lekarz szpitali legionowych; od 1918 zawodowy oficer lekarz WP; 1925 przeniesiony w st.sp. jako tytularny gen. bryg. Mąż Wieńczysławy. 84, 85
- Budiłowicz, ros. naczelnik powiatu w Łowiczu. 29
- Bujwidówna Kazimiera, zam. Rouppert (1888–1944), studentka medycyny UJ (1906–1911), działaczka „Spójni”. Podczas I w.ś. związana z obozem legionowym, po zamążpójściu (za Kazimierza Roupperta, botanika, prof. UJ) zaprzestała praktyki lekarskiej i zajęła się prowadzeniem domu w Raciechowicach k. Myślenic. Podczas okupacji czynna w konspiracji; zamordowana przez Niemców. Siostra Zofii. 31
- Bujwidówna Zofia, zam. Mostowska (1890–1962), studentka medycyny UJ (1908–1913), działaczka „Spójni”, podczas I w.ś. związana z obozem legionowym. Po ukończeniu studiów lekarka w Krakowie. Siostra Kazimiery. 31
- Bukowiecki Stanisław (1867–1944), absolwent uniw. w Heidelbergu, prawnik, adwokat (1893–1917), członek Rady Narodowej Król Polskiego, późn. TRS, minister sprawiedliwości (1917–1919), w II RP prezes Prokuratury Generalnej RP i wiceprezes Komisji Kodyfikacyjnej, autor licznych prac naukowych. 267
- Burhardt Stanisław, ps. Bukacki (1890–1942), student Politechniki Lwowskiej, działacz i oficer PDS. Podczas I w.ś. w LP, m.in. dca plutonu 1 komp. kadrowej i dca baonu 1 pp LP, od 1916 dca 5 pp (mjr). W II RP zawodowy oficer piechoty, m.in. szef sztabu Armii Rezerwowej i dca dywizji (1920), po wojnie nadal d-ca dywizji, po awansie na gen. bryg. (1924) szef oddziału Sztabu Gen., podczas przewrotu majowego dowodził jedną z grup wojsk J. Piłsudskiego; później szef Sztabu Gen. i wiceminister spraw wojsk. (1926), nast. długoletni gen. do prac w GISZ i inspektor armii. W 1939 szef misji wojskowej we Francji. 53, 141, 174, 242, 245, 273, 275, 285, 287, 302
- Burjanówna (właśc. Buryanówna) Janina, zam. Pawlewska, ps. Maryla (1890–?), wywiadowczyni Oddz. Wywiadowczego LP, w II RP siostra PCK w Warszawie. 198
- Busse-Guzowski Stanisław (1891–1916), student Politechniki Lwowskiej, członek PDS i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, służył w 5 pp (ppor.); poległ pod Kostiuchnówką. 185, 205, 209, 217, 238, 239
- C**avour, ps. zob. Urbański, Stanisław
- Ceceniewski Ignacy (1887–1915), student Polit. Kijowskiej i Lwowskiej, członek ZS, architekt. Od 1914 w I Brygadzie LP, jako por. dowodził kompanią w VI Baonie; poległ pod Wołczeciem. 202
- Chamiec Antoni, ps. Antek (1891–1965), student rolnictwa UJ (1910–1914), członek ZS. W II RP gospodarował w swoim majątku; po przewrocie majowym związany z BBWR, poseł (1930–1933), nast. pracownik MSZ (1933–1939). Po II w.ś. pracował jako nauczyciel i laborant we Wrocławiu. 44
- Charzewski Stanisław (1882–1916), absolwent prawa Uniw. Lwowskiego, adwokat, członek PDS i ZS. Od 1914 w LP, jako ppor. dowodził plutonem w 5 pp. Poległ pod Kostiuchnówką. 239
- Cheliński Stanisław, ps. Prawnicki (1891–1944?), student prawa UJ (1910–1914), członek „Zjednoczenia”. Podczas I w.ś. w LP; 1917 tytuł doktora prawa na UJ. W II RP oficer korp. sądowego, zdemobilizowany 1921 jako por., pracował w sądownictwie, późn. wyższy urzędnik Min. Sprawiedli-

wości, od 1931 docent prawa UJ. Podczas okupacji przebywał w Warszawie; zginął prawdopodobnie podczas powstania warszawskiego. 36

Chelmińska Halina, zam. Jaroszewiczowa (1892–1940), podczas studiów filozoficznych na UJ (1912–1914) działaczka „Promienia” i „Jedności”, członkini ZS (komendantka plutonu żeńskiego) i PPS, 1914 aresztowana w Król. Pol. za kolportaż nielegalnej prasy, wkrótce zwolniona. Podczas I w.ś. w I Brygadzie LP w służbie kurierskiej i wywiadowczej, nast. w POW; 1915–1916 więziona w Moskwie, po uwolnieniu i powrocie do kraju (1916) ponownie w POW i Pogotowiu Bojowym PPS. W II RP działaczka polityczna i społeczna (m.in. członek władz Pol. Białego Krzyża), z ramienia BBWR poseł (1930–1935) i senator (1935–1938). Podczas okupacji w SZP-ZWZ, aresztowana przez gestapo i stracona w Palmirach. 43, 44, 46

Chelmiński Zygmunt (1851–1922), ksiądz katolicki w Warszawie, działacz społeczny, publicysta, zwolennik konserwatystów (Stronnictwa Polityki Realnej), 1917–1918 sekretarz gen. Rady Regencyjnej. 271, 307

Chmielewski Zygmunt (1873–1939), chemik, związany z ruchem socjalistycznym, od 1908 pracował jako inżynier w Galicji, członek PPS, działacz spółdzielczy. Podczas I w.ś. związany z nurtem aktywistycznym, wicebrumistrz Warszawy (1916–1918), dyr. departamentu w Min. Rolnictwa (1917–1919), członek Rady Stanu Król. Pol. (1918). W II RP delegat na konferencję pokojową w Rydze (1921), 1922 zrezygnował z działalności politycznej i działał w ruchu spółdzielczym. 265, 266, 268, 272

Chmura Stefan (1895–1916), uczeń gimnazjum w Nowym Targu, członek PDS. Od 1914 w I Brygadzie LP, od 1915 jako ppor. dca plutonu 5 pp; poległ pod Kostiuchówką. 232, 239

Chrzanowski Ignacy (1866–1940), prof. historii literatury UJ (1910–1936), autor licznych prac naukowych. 42, 43, 46, 200, 305

Chrzanowski Zygmunt (1872–1936), ziemianin, działacz społeczny, dyr. Siedleckiego, a nast.

Warszawskiego Syndykatu Rolniczego. Związany z ruchem narodowym, podczas I w.ś. sekretarz Koła Międzypartyjnego, członek RGO, 1918 członek Rady Stanu Król. Pol. (zrzekł się mandatu), minister spraw wewnętrznych (1918). W II RP działacz gospodarczy, współtwórca i członek zarządu licznych instytucji przemysłu rolniczego. 272

Ciborowski Roman (1884–1963), członek PPS i OB PPS, aresztowany i zesłany na Syberię. Po uwolnieniu student medycyny UJ (od 1910). Podczas I w.ś. w II Brygadzie LP, oficer saperów. W II RP zawodowy oficer, jako płk w 1934 przeniesiony w st.sp. W 1939 zmobilizowany, przedostał się na Bliski Wschód i służył w PSZ. Po wojnie na emigracji w Wlk. Brytanii, zm. w Londynie. 31

Ciepichał Henryk (1886–1934), ks. pijar, student teologii UJ (1912–1913). Podczas I w.ś. kapelan 1 pp LP. W II RP kapelan wojskowy. W 1921 wystąpił ze stanu duchownego i rozpoczął studia filozoficzne na UW; od 1921 zawodowy oficer administracji WP, służył w MSWojsk. 309

Cieślak Stefan (1891–1954), absolwent szkoły handlowej w Łowiczu, urzędnik bankowy. Od 1914 w LP, służył m.in. w 4 pp (chor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, w 1939 jako płk dowodził 65 pp i piechotą 16 DP, nast. w niewoli niem. Po wojnie w kraju. 114

Cięciałowie NN, właściciele domu w Jabłonkowie. 98

Cleinow NN, kpt. armii niemieckiej. 304, 306–308

Cybulka-Cybulski Gustaw (1895–1931), aktor, członek ZS. Podczas I w.ś. w LP, służył w 5 i 6 pp, późn. w POW. W II RP aktor i reżyser teatrów i teatrzyków warszawskich, krakowskich i lwowskich. 137, 238

Cynarski Jan, ps. Krzesławski (1882–1943), działacz „Spójni” i PPS, podczas pobytu w Galicji działacz „Promienia”, publicysta. Podczas I w.ś. służył w biurze wywiadowczym I Brygady i w 1 pp LP, od 1915 w POW. W II RP pracownik MSZ (1919–1931), po przewrocie majowym w opozycji wobec obozu sanacyjnego. Podczas okupacji działacz konspiracji socjalistycznej, w 1943

- aresztowany przez gestapo i zamordowany w Auschwitz. 43, 98
- Czachowski Witold, ps. Ojczulek (1885–po 1939), od 1914 w LP, dca plutonu w 5 pp. W II RP zawodowy oficer piechoty, ostatnio kmndt Korpusu Kadetów w Rawiczu; w 1930 jako ppłk przeszedł do administracji cywilnej, starosta w Łunińcu, Nieświeżu i Gorlicach. 185, 188, 205, 209, 291
- Czajko Władimir Fomicz, woźny rosyjski. 27
- Czajkowski Bolesław, ps. Wroński (1893–po 1945), od 1914 w I Brygadzie LP, oficer piechoty i saperów. W II RP zawodowy oficer saperów; w stopniu mjr. w 1929 przeniesiony w st.sp., był inspektorem Straży Granicznej. 1939–1941 więzień sowiecki, od 1941 w Armii Polskiej w ZSRR i na Bliskim Wschodzie. 152, 177
- Czaki Tytus (1888–1944), działacz PPS i OB PPS, zesłaniec, po ucieczce do Galicji (1909) współorganizator ZS. Podczas I w.ś. w LP, początkowo w oddziale wywiadowczym, późn. w służbie tyłowej i werbunkowej, współorganizator Ligi Niezawisłości Polski. W II RP prezydent Brześcia n. B. i komisarz rządowy we Włocławku, publicysta. Podczas okupacji działacz konspiracyjny w Warszawie, w 1944 aresztowany przez gestapo wraz z całą rodziną i rozstrzelany w publicznej egzekucji. 98
- Czarnecki Mieczysław, ps. Adolf (1887–1970), działacz socjalistyczny, uczestnik strajku szkolnego w Łomży, po osiedleniu w Galicji student medycyny UJ (1908–1914), prezes „Spójni” (1910–1911). Podczas I w.ś. lekarz w Łomży i członek tamtejszego POW, uczestnik rozbrajania Niemców. W II RP początkowo w WP jako kpt. lek. (1919–1922), po demobilizacji wznowił praktykę zawodową i działalność w PPS; z jej ramienia radny miejski w Łomży i poseł na Sejm (1928–1930). Podczas II w.ś. więzień sowiecki (1939–1941), późn. lekarz w Kolnie, współpracownik AK. 1945–1948 we Wrocławiu, organizator służby zdrowia, represjonowany za stalinizmu. 31
- Czech Feliks (1894–1916), student Politechniki Lwowskiej, członek PDS. Od 1914 w I Brygadzie LP. Zmarł w szpitalu w Cieszynie. 133, 134, 136
- Czechowski Leon (1885–1938), podczas studiów w ASP w Krakowie (1908–1913) członek ZS; artysta malarz. Podczas I w.ś. oficer LP (1 i 4 pp). W II RP zawodowy oficer piechoty, w stopniu kpt. w 1931 przeniesiony w st.sp. 101
- Czeraszkiewicz Jan (1867–1924), adwokat, dyr. Szkoły Handlowej w Zgierzu (1906–1912), a nast. dyr. gimnazjum Twa „Uczelnia” w Łodzi (1912–1924), działacz społeczny. 310
- Czerny-Schwarzenberg, *zob.* Schwarzenberg-Czerny Adam
- Czerwiński Sławomir (1885–1931), jako gimnazjalista działacz Org. Młodzieży Narodowej, student filozofii UJ i Uniw. Wiedeńskiego (1906–1910), nast. nauczyciel gimnazjalny. Podczas I w.ś. dyr. gimnazjum w Ostrowcu Świętokrzyskim. Od 1919 pracownik Min. WRiOP, gdzie doszedł do stanowiska wiceministra (1928–1929) i ministra (1929–1931). 32
- Czubiński Zdzisław (1888–1919), od 1914 w 2 pp, od 1916 chor. Od 1918 w WP, poległ dowodząc półbaonem w walkach pod Lwowem. 300
- Czuskiewicz Józef (1892–1952), student Uniw. Lwowskiego, członek PDS. Od 1914 w I Brygadzie LP, dca plutonu 1 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer WP, w 1929 jako mjr przeszedł do administracji cywilnej; starosta w Gorlicach, Szczuczynie i Lidzie. 202
- Czyżewski Kazimierz, student Uniw. Kijowskiego i UJ (?). 34, 43

Daniluk NN, kpr. LP. 112

- Daniłowski Gustaw (1871–1927), literat, publicysta, działacz socjalistyczny, członek ZWC i ZS. W 1914 w LP; zwolniony z powodu stanu zdrowia, kontynuował działalność społ. (radny Warszawy) i literacką. W II RP urzędnik do specjalnych poruczeń przy Naczelniku Państwa (1918–1922). 76
- Dankl Viktor (1854–1941) generał austriacki. Podczas I w.ś. dca działającej w Galicji 1 Armii (1914–1915), na czele której odniósł szereg zwycięstw, później w 11 Armii na froncie włoskim (1915–1916). Od 1918 w st.sp. 77, 80, 92

- Daszyńska-Golińska Zofia z Poznańskich, ps. Jaskółka (1866–1934), absolwentka Uniwersytetu w Zurychu, działaczka socjalistyczna i społeczna, publicystka, aktywna w ruchu równouprawnienia kobiet. Podczas I w.ś. związana z LP, kier. Biura Prac Ekonomicznych NKN, współtwórczyni Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego. W II RP prof. Ekonomii Wolnej Wszechnicy Polskiej, po 1926 związana z sanacją, senator (1928–1930); szwagierka Ignacego Daszyńskiego. 98
- Daszyński Ignacy (1866–1936), działacz socjalistyczny, przywódca PPSD, redaktor „Naprzodu”, poseł do parlamentu austriackiego (1897–1918), członek KTSSN i KSSN. Podczas I w.ś. wspierał akcję J. Piłsudskiego, członek NKN. Wiceprezes Polskiej Komisji Likwidacyjnej (1918), premier tzw. rządu lubelskiego (1918), wicepremier Rządu Obrony Narodowej (1920–1921), poseł na Sejm (1919–1930), członek naczelnych władz zjednoczonej PPS, współtwórca TUR. Po 1926 jeden z liderów opozycji wobec obozu sanacyjnego, marszałek Sejmu (1928–1930). 56, 85, 265, 316
- Dąbrowski Jan Henryk (1755–1818), generał, uczestnik wojny polsko-rosyjskiej i powstania kościuszkowskiego, współtwórca i komendant Legionów Polskich, późn. w armii Ks. Warszawskiego i Król. Polskiego. 64, 100, 225, 313
- Dąbrowski Marian (1882–1925), działacz socjalistyczny, członek OB PPS, współtwórca Związku Filaretów, publicysta. Podczas I w.ś. w 1 pp LP, aktywny w akcji oświatowej wśród żołnierzy, współorganizator uniwersytetu żołnierskiego. Od 1918 do śmierci zawodowy oficer WP (mjr), ostatnio szef Biura Wyznań Niekatolickich MSWojsk. 193
- Dąbrowski NN, lekarz. 202
- Dąmbski NN, kpr. LP. 154
- Dehnel Marian (1880–1936), członek PPS i OB PPS; poszukiwany przez Rosjan przeniósł się do Krakowa, gdzie ukończył studia medyczne na UJ (1910), działał w ZS i ZWC. Podczas I w.ś. w LP, m.in. lekarz 1 p.art. 1918–1922 w WP (mjr lek.), po demobilizacji dyr. szpitali w Nowym Dworze i Węgrowie; poseł (1935–1936). 199
- Deichsel NN, ppor. armii niemieckiej, instruktor LP (1917). 275
- Denhoff-Czarnocki Wacław (1894–1927), student Uniw. w Lozannie, członek „Promienia” i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP (ppor.), w 1915 przeniesiony do pracy w POW. W II RP zawodowy oficer, z powodu gruźlicy w 1925 jako kpt. przeniesiony w st.sp. Jeden z czołowych poetów legionowych. 101
- Deotyma (Jadwiga Łuszczewska) 201
- Deschu Tadeusz, ps. Bezmian (1893–po 1946), nauczyciel ludowy, od 1914 w I Brygadzie LP, d-ca plutonu w 5 pp (por.), od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer, od 1922 w służbie poborowej. W 1939 jako ppłk internowany na Węgrzech, po wojnie w 2 Korpusie PSZ (1945–1946). 76, 240
- Długi, ps., żołnierz LP. 93
- Długosz Stanisław, ps. Jerzy Tetere (1892–1915), podczas studiów prawniczych na UJ (1910–1914) członek PDS i „Znicza”. Od 1914 w LP, początkowo w oddziale wywiadowczym, późn. w 1 pp (ppor.), poległ pod Kamionką; jeden z czołowych poetów legionowych. 36, 79, 95, 99, 100, 101, 103, 126, 163, 164, 189
- Dłużniakiewicz Janusz, ps. Sep (1888–1932), działacz „Filarecji”, członek ZWC i ZS. Podczas I w.ś. oficer LP (żołnierz 1 kompanii kadrowej), w II RP zawodowy oficer WP, awansował do stopnia płk. Utonął w Sanie podczas wycieczki. 74, 78, 101
- Dmowski Roman (1864–1939), polityk, przywódca ruchu narodowego, publicysta polityczny, poseł do Dumy Państwowej (1907–1909), podczas I w.ś. m.in. prezes Komitetu Narodowego Polskiego w Lozannie. Delegat Polski na konferencję pokojową w Paryżu, poseł na Sejm Ustawodawczy, członek Rady Obrony Państwa (1920), minister spraw zagranicznych (1923), twórca Obozu Wielkiej Polski (1926). 32, 125, 266
- Dobaczewski Eugeniusz, ps. Stary (1886–1940), student medycyny we Lwowie i Krakowie, członek ZWC, ZS i PPS-FR. Podczas I w.ś. w I Brygadzie

- LP (1914–1915), nast. w POW. W II RP zawodowy oficer lekarz; 1935 jako ppłk przeszedł w st.sp. Senator (1935–1939), podczas okupacji uczestnik konspiracji; aresztowany, osadzony w obozie w Działdowie i tam rozstrzelany. 54
- Dobek NN, Ślązak, żołnierz niem. Landsturmu. 304
- Dobrodzicki Adam, ps. Gad (1883–1944), student UJ i ASP w Krakowie, artysta malarz, członek ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, służył m.in. w 1, 5 i 7 pp (ppor.). Od 1917 w POW. Od 1918 w WP, m.in. w Adiutanturze Gen., nast. na froncie; zdemobilizowany jako mjr w 1922, pod koniec lat 20. przejściowo powrócił do służby czynnej. W latach 30. dyr. Państw. Szkoły Przemysłu Drzewnego w Zakopanem. Zginął podczas powstania warszawskiego. 92, 247, 265, 275, 278, 290
- Dobrowolski Roman 209
- Dobrzański Henryk 102
- Domański Kazimierz (1890–?), sekcyjny 5 pp, ranny 1915. 154
- Dorobczyński Bronisław (1884–1944), działacz PPS i OB PPS w Król. Polskim, schwytany przez Rosjan, zbiegł 1908 do Galicji, gdzie działał w ZS. Podczas I w.s. oficer I Brygady LP, w II RP początkowo oficer WP, po demobilizacji w stopniu kpt. (1924) osadnik wojskowy, późn. kolejno wójt gm. Podorosk (1931–1933), burmistrz Czeladzi (1935–1936) i wiceprezydent Kielc (1936–1939). Uczestnik kampanii wrześniowej, następnie w ZWZ-AK na Kielecczyźnie; zginął w niejasnych okolicznościach. 136
- Downarowicz Medard (1878–1934), działacz socjalistyczny w Król. Polskim, zesłaniec, po ucieczce z Rosji na emigracji w Belgii, działacz ZS. Podczas I w.s. żołnierz I Brygady LP (1914–1915), późn. w POW; działacz Centralnego Komitetu Narodowego i Stronnictwa Niezawisłości Narodowej w Warszawie. W II RP minister w rządzie lubelskim I. Daszyńskiego (1918), późn. działacz PPS, po przewrocie majowym związany z obozem piłsudczykowskim, współorg. rozłamu w PPS i działacz PPS-d. FR. Brat Stanisława. 315
- Downarowicz Stanisław (1874–1941), działacz PPS, po wydaleniu z Rosji (1897) osiadł we Lwowie; inżynier, absolwent Politechniki Lwowskiej (1907), działacz Pol. Stronnictwa Postępowego i jego reprezentant w KTSSN, członek ZS. Podczas I w.s. w NKN, nast. pracownik dep. spraw wewnętrznych TRS. W II RP pracownik MSW, szef administracji Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich (1919–1920), wojewoda wołyński (1921), minister spraw wewnętrznych (1921–1922), wojewoda poleski (1922–1924); po odwołaniu z tego stanowiska powrócił do pracy zawodowej, był m.in. wicedyr. Wodociągów Warszawskich. Zamordowany w Auschwitz. Brat Medarda. 219
- Dragat Władysław, ps. Orzechowski (1885–1958), student Politechniki Lwowskiej, członek ZWC i ZS. Od 1914 w 1 pp LP, dowodził kompanią (kpt.). W II RP zawodowy oficer piechoty, ostatnio dca piechoty 22 DP i pomocnik dcy OK III. W 1935 jako płk przeniesiony w st.sp. Zmobilizowany w 1939, dostał się do niewoli niem. Po wojnie na emigracji w USA. 139
- Dreszer Gustaw, ps. Orlicz (1889–1936), działacz organizacji młodzieżowych („Pet”, „Zet”, Org. Młodzieży Narodowej) w zaborze rosyjskim, podczas studiów w Hawrze członek Tajnej Armii Polskiej i Drużyn Sokolich. W 1914 zmobilizowany do armii ros., zdezerterował i przedostał się do LP; służył w kawalerii I Brygady, ostatnio zca dcy 1 puł (rtm.). W II RP zawodowy oficer kawalerii, dca pułku i brygady w wojnie polsko-bolszewickiej (płk), po wojnie gen. bryg., dca dywizji kawalerii; podczas przewrotu majowego dowodził wojskami J. Piłsudskiego, od 1926 gen. do prac w GISZ, po awansie na gen. dyw. inspektor armii, prezes Ligi Morskiej i Rzecznej. Zginął w katastrofie lotniczej. 259
- Drożdż Stanisław, żołnierz LP, dezterter. 184, 230, 236
- Dunin Roman, ps. Pogoń (1890–1940), student Politechniki Wiedeńskiej, członek PDS. Od 1914 w I Brygadzie LP, dca kompanii 5 pp (por.). W II RP zawodowy oficer piechoty, w 1923 jako

mjr przeniesiony w st.sp. Radny i wiceprezydent Lwowa; 1939 aresztowany przez NKWD i zamordowany na Ukrainie. 217, 252, 292

Dunin-Brzeziński Jan (1883–1940), ziemianin galicyjski, współpracownik ZS. W 1914 zmobilizowany do armii austr. i przydzielony do LP; współtwórca i dca kawalerii II Brygady, zadczy 2 puł (rtm.). Po odzyskaniu niepodległości w WP (1918–1920), po demobilizacji gospodarował w swym majątku; 1934–1939 burmistrz Mysłenic. W 1939 uczestnik obrony Lwowa, nast. w niewoli sowieckiej; zamordowany. 266

Dunin-Wąsowicz Władysław (1877–1950), absolwent Uniw. Lwowskiego, działacz ruchu ludowego (PSL, od 1913 PSL-Lewica), członek ZS. Od 1914 w LP, służył w administracji i aparacie zaciągowym (por.). W II RP zawodowy oficer administracji; w 1930 jako mjr przeniesiony w st.sp. Podczas okupacji działał w konspiracji; przejściowo więziony przez Niemców. Po wojnie dziennikarz. 98

Durski-Trzaska Karol (1849–1935), austriacki generał, od 1908 w st.sp. 1914–1916 kmndt LP. Po odzyskaniu niepodległości w WP, w 1922 jako gen. broni przeszedł w st.sp. 189, 250

Dwernicki Tadeusz (1868–1946), adwokat lwowski, działacz społeczny, członek KSSN. Zmobilizowany w 1914 do armii austriackiej, w l. 1915–1917 przydzielony do LP jako oficer audytor. Obróńca legionistów w Marmarosze-Sziget (1918), w II RP członek Tymcz. Wydziału Samorządowego b. Galicji (1922–1924), nast. ponownie adwokat we Lwowie, od 1944 w Krakowie. 261

Dziadosz Władysław (1893–1980), student prawa UJ (1913–1914), członek ZS i ZWC. Od 1914 w I Brygadzie LP, od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty; ukończył studia prawnicze (dr 1926) i w 1927 jako mjr przeszedł do administracji cywilnej, m.in. wicewojewoda kielecki i białostocki, wyższy urzędnik MSW, wojewoda kielecki (1934–1939). Po wojnie na emigracji w Wlk. Brytanii. 13

Działowski Zygmunt, ps. Rawicz, (1894–?), od 1914

w I Brygadzie LP, służył w I i 5 pp jako sierżant; 1915 z powodu stanu zdrowia zwolniony z LP. 166, 205

Dzieduszycki Konstanty (1884–1964), ziemianin, członek ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, m.in. adiutant J. Piłsudskiego, nast. w kawalerii (m.in. dca plutonu kawalerii Komendy LP). W II RP oficer kawalerii; zdemobilizowany 1921 jako mjr, gospodarował w swoich majątkach. Z ramienia BBWR poseł (1928–1930) i senator (1937–1938). Zmobilizowany w 1939, przedostał się do Francji i służył w PSZ. Po wojnie pozostał na emigracji w Wlk. Brytanii. 194

Dzierzbicki Stanisław (1854–1919), ziemianin, działacz org. rolniczych (m.in. TKZ i CTR) w Król. Polskim., związany z ruchem narodowym, członek TRS (1917), minister rolnictwa (1918). 267, 268

Dziewulski Stefan (1876–1941), adwokat i ekonomista, sekretarz gen. Komitetu Obywatelskiego (1914–1916), działacz Ligi Państwowości Polskiej, członek TRS (1917), wiceminister, nast. kierownik MSW (1918). W II RP wykładowca prawa WWP (od 1927 jej prof.), autor prac naukowych. 266, 272

Dziurzyński Kazimierz (1891–1940), student prawa UJ (1909–1914), członek ZS. Od 1914 w LP, m.in. dca plutonu 6 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1924), dca pułku piechoty. W 1939 jako płk dypl. kmndt m. Łodzi, dostał się do niewoli sowieckiej. Osadzony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu. 201

Dzwonkowski Zygmunt (1889–1987), absolwent Politechniki Lwowskiej, inż. mechanik, członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, ostatnio w Komendzie LP (kpt.). W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1923), m.in. jako płk dypl. dca pułku piechoty i pomocnik dcy OK. W 1939 w MSWojsk., służył w AK, a nast. w PSZ. Po wojnie na emigracji w Kanadzie. 86

Ebner NN, por. armii niemieckiej, kmndt obozu internowanych w Szczypiornie (1917). 302, 304

Eydziatowicz Ludwik (1870–1918), urzędnik, członek ZS. Od 1914 w Dep. Wojskowym NKN, nast. w LP, głównie w służbie werbunkowej (mjr). Popełnił samobójstwo. 204

Fabrycy Kazimierz (1888–1958), inżynier, podczas studiów współzałożyciel ZWC (1908) i ZS (1910). Podczas I w.ś. oficer LP, m.in. dca baonu w 2 i 3 pp, p.o. dcy 1 pp. W 1918 w PSZ, od 1918 oficer zawodowy WP, dca pułku i dywizji piechoty, po przewrocie majowym wiceminister spraw wojskowych (1926–1931) i inspektor armii (1931–1939). We IX 1939 jako gen. dyw. dca Armii „Karpaty”, późn. w PSZ; po wojnie na emigracji. 15, 16, 266, 270, 302, 304

Falski Marian, ps. Rafał Praski (1881–1974), pedagog, działacz oświatowy związany z ruchem socjalistycznym, autor najpopularniejszego elementarza polskiego (1910), w II RP pracownik Min. WRiOP (1919–1939), autor wielu prac naukowych. Po wojnie pracował w Min. Oświaty (1945–1950), nast. w PAN. 7, 29

Fath Heinrich von (1863–1919), generał austriacki, 1915–1916 dca korpusu na froncie wschodnim (późn. XXI Korpus), 1919 przeniesiony w st.sp. 226

Faury Louis (1874–1947), francuski oficer Sztabu Generalnego, 1919–1928 jako płk we francuskiej misji wojskowej w Polsce, dyr. nauk WSWo.; po powrocie do Francji jako gen. dca dywizji. 1939–1940 szef francuskiej misji wojskowej w Polsce, a później przy rządzie RP na emigracji. 13

Fedkowiczówna Stefania, zam. Iv. Hajkowicz, 2v. Frołowicz, ps. Stefa (1894–1945), studentka Uniw. Moskiewskiego i UJ (1907–1914), działaczka „Promienia” i ZS. Podczas I w.ś. sanitariuszka I Brygady (1914), nast. w POW. W II RP jako żona zawodowych oficerów działała w Rodzinie Wojskowej i Polskim Białym Krzyżu; w latach 30. inspektor, a od 1936 kmtd Pogotowia Społecznego Przystosowania Wojskowego Kobiet. Uczestniczka kampanii wrześniowej, nast.

w SZP-ZWZ-AK (w wydz. łączności konspiracyjnej w Komendzie Gł. AK); jako kpt. uczestniczka powstania warszawskiego, nast. w niewoli niem. Zmarła w Paryżu. 58

Ferek-Błęszyński Jerzy (1888–1946), student filozofii UJ (1907–1913), członek ZS. Podczas I w.ś. oficer 5 pp LP, w II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWo., jako płk dypl. attaché wojskowy w Paryżu (1928–1936), wiceminister WRiOP (1937–1939); od 1939 w st.sp. jako gen. bryg. Podczas II w.ś. w PSZ na Zachodzie. Zmarł wkrótce po powrocie do kraju. 43, 136, 252

Fichna Bolesław (1891–1945), uczestnik strajku szkolnego, działacz „Pet-u” i „Zarzewia” w Łodzi, podczas studiów prawniczych na UJ (1911–1914) działacz „Znicza”. Podczas I w.ś. oficer LP, później w POW. W II RP oficer WP (kpt.), po demobilizacji adwokat w Łodzi, działacz NZR, poseł na Sejm Ustawodawczy i przewodniczący rady miejskiej w Łodzi; po 1926 związany z obozem sanacyjnym – poseł (1930–1935) i senator (1938–1939). Podczas okupacji działacz konspiracyjny, po powstaniu warszawskim zginął w obozie koncentracyjnym Flossenburg. 36

Fijałkowski Czesław, ps. Młot (1892–1944), skaut, podczas studiów w Leodium członek PDS i Ligi Niepodległości. Od 1914 w I Brygadzie LP, dca komp. i baonu (kpt.). W II RP zawodowy oficer piechoty, kolejno dca pułku, piechoty dywizyjnej i dywizji piechoty (1929–1939), w 1930 mianowany gen. bryg. W 1939 dca SGO „Narew”, dostał się do niewoli niemieckiej. Zmarł w oflagu. 11

Filip, zob. Szajewski Józef

Filipkowsy Józef i NN, mieszkańcy Kielc. 89, 90

Filipkowska Wanda, zam. Pełczyńska (1894–1976), podczas studiów polonistycznych na UJ (1912–1914) członkini „Zarzewia”, „Znicza” i PDS (kmtd żeńskiego oddziału sanit.). Podczas I w.ś. w I Brygadzie LP jako kurierka, 1919–1921 w WP – kmtd kurierek Frontu Lit-Białoruskiego, nast. w Nacz. Dtwie WP. W II RP nauczycielka seminarium nauczycielskiego w Warszawie, red. „Bluszcza”, „Kobiety Współczesnej” i „Młodej

Matki”, związana z BBWR, 1935–1938 posłanka na Sejm. Podczas okupacji w ZWZ, 1940–1941 więziona przez NKWD, nast. w KG ZWZ-AK. Od 1945 na emigracji w Londynie, gdzie prowadziła dom dla zasłużonych emigrantów; żona Tadeusza Pełczyńskiego. 90, 92, 101

Filipkowski Józef (?), szeregowy LP. 92

Filipowicz Tytus (1873–1953), działacz socjalistyczny w Król. Polskim, 1898–1905 na emigracji w Londynie, podczas rewolucji 1905–1907 więzień carski, zbiegł z zesłania i osiadł w Galicji; kontynuował działalność w PPS, późn. PPS-FR. Od 1914 w LP, pracował w aparacie werbunkowym, nast. w NKN, działacz Stronnictwa Niezawisłości Narodowej. W II RP kier., a nast. wiceminister w MSZ (1918), nast. na różnych stanowiskach dyplomatycznych, m.in. poseł RP w Finlandii i Belgii, ostatnio ambasador w USA (1928–1932); w 1933 przeniesiony w st.sp., podjął działalność polityczną (współtwórca Ligi Odrodzenia Gospodarczego i Pol. Partii Radykalnej). Podczas II w.s. na Zachodzie, członek i prezes Rady Narodowej. Pozostał na emigracji w Londynie. 37, 274

Fleszar Albin, ps. Satyr (1888–1916), student, nast. asystent geografii Uniw. Lwowskiego, członek ZWC i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, dca I, potem VI baonu i 7 pp (mjr). Popadłszy w depresję popełnił samobójstwo. 94, 150, 263

Franciszek Ferdynand (1863–1914), arcyks. austriacki, od 1896 następca tronu habsburskiego, zamordowany w Sarajewie; jego śmierć stała się bezpośrednią przyczyną wybuchu I w.s. Bratnek Franciszka Józefa. 47

Franciszek Józef (1830–1916), cesarz austriacki i król węgierski. Stryj arcyks. Franciszka Ferdynanda. 80, 115, 260, 265, 267

Frąckiewicz Lucjan (1884–?), urzędnik kolejowy. 200

Fröhlich NN, mjr armii niem. 206

Frydberg Gustaw, uczeń gimnazjalny w Warszawie, socjalista. 28

Fuksiewicz Michał, ps. Funio (1890–1940), student politechniki. Od 1914 w I Brygadzie LP, po-

czątkowo w piechocie, nast. w kawalerii (ppor.). W II RP zawodowy oficer kawalerii, w 1930 jako mjr przeniesiony w st.sp., pracował jako urzędnik państwowy. W 1939 zmobilizowany, dostał się do niewoli sowieckiej. Zamordowany w Charkowie. 128

Furgalski Tadeusz, ps. Wyrwa (1890–1916), student geologii, a nast. asystent UJ, członek ZWC i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, dca baonu w 1 i 5 pp (mjr). Poległ pod Kostiuchnowką; brat Teodora. 10, 15, 35, 43, 44, 55, 63, 65, 67–69, 71, 92, 93, 128, 173, 175, 244, 245

Furgalski Teodor, ps. Pandor (1893–1939), student filozofii UJ (1911–1914), członek ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, dca komp. w 5 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1922), w latach 30. jako płk dypl. szef Oddziału II SG, dca piechoty dywizyjnej i dywizji. W 1939 dca 8 DP, dostał się do niewoli niem.; zwolniony, wkrótce zmarł w Tworkach. Brat Tadeusza. 44

Galbarz (Galbasz) Bronisław, ps. Bernard (1887–1963), członek PPS i OB PPS, po utracie ręki w akcji bojowej wyjechał do Galicji, gdzie działał w ZWC i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP (wywiad), od 1916 w POW. W II RP zawodowy oficer, w 1934 jako mjr przeniesiony w st.sp., pracował w instytucjach samorządowych m. Warszawy. 78

Galica Andrzej (1873–1945), inżynier, literat, członek ZS. Od 1914 w LP, m.in. dca baonu uzupełniającego, późn. dca baonu w 4 i 6 pp, dca 3 i 4 pp (ppłk), od 1917 w PKP. Od 1918 zawodowy oficer WP, podczas wojny polsko-bolszewickiej dca Brygady Podhalańskiej i Dywizji Podhalańskiej, w 1920 mianowany gen.; po wojnie nadal dca dywizji i OK. W 1930 przeniesiony w st.sp., był posłem (1930–1935) i senatorem (1935–1939) z ramienia BBWR. 11, 55, 100–102, 113–117, 120, 155, 156, 185, 220

Galos Stanisław, ps. Tur (1894–1974), student prawa UJ (1912–1914), członek ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, służył w 5 pp. W 1918 internowa-

- ny przez Austriaków. W II RP ukończył studia prawnicze (dr UJ 1922), zawodowy oficer żandarmerii; w 1939 jako ppłk zca dcy żandarmerii w MSWojsk., uczestnik obrony Warszawy, nast. w oflagu. Po wojnie wrócił do kraju, pracował jako radca prawny w Krakowie; nękaný przez UB. 54, 212
- Gaładýk Janusz (1898–1947), gimnazjalista warszawski, członek PDS. Od 1914 w I Brygadzie LP, kolejno w 1 i 5 pp. W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWojsk. (1925), ostatnio dca pułku KOP. W 1939 jako płk dypl. dca 1 Brygady Górskiej, potem w SZP. Aresztowany przez NKWD, po uwolnieniu (1941) służył w PSZ. Po wrócił do kraju. 244, 247
- Gąsiorowski NN, członek Rady Narodowej Król. Pol. 267
- Gąsiorowski Wacław (1869–1939), pisarz, autor m.in. licznych powieści historycznych, dziennikarz, działacz polityczny. 27
- Gertner Roman (1897–po 1946), gimnazjalista łódzki, skaut, od 1914 w I Brygadzie LP, służył w 5 pp. W 1920 w WP jako podoficer. 159, 241, 242
- Gibalski Edward, ps. Franek (1886–1915), robotnik, działacz PPS i OB PPS, uczestnik licznych akcji bojowych, ostatnio okręgowiec w Lublinie. Od 1911 w Krakowie, członek ZWC i PPS-Opozycji. Podczas studiów w Winterthur członek ZS i „Filaracji”. Od 1914 w I Brygadzie LP, początkowo w wywiadzie, nast. w kawalerii. Jako ppor. i dca plutonu poległ pod Stobychwą. 190
- Giedroýc Eugeniusz (?), student Uniw. w Genewie, po powrocie do Polski zam. w Sławkowie. 103
- Gigiel-Melechowicz Józef (1890–1940), urzędnik kolejowy, członek ZS. Od 1914 w LP, m.in. dca komp. i baonu w 6 pp (kpt.). W II RP zawodowy oficer piechoty, jako płk dowodził pułkiem i brygadą Obrony Narodowej. Od 1938 w dyspozycji dcy OK. W 1939 wzięty do niewoli sowieckiej, zamordowany w Charkowie. 204, 227
- Gilewicz Bronisław (1871–1922), ksiądz, jezuita. Od 1914 w LP jako kapelan m.in. Grupy LP oraz 6 pp, od 1917 w PKP; w 1918 więziony przez Austriaków, po uwolnieniu w PSZ. Od 1918 w WP jako kapelan, zdemobilizowany w 1921. 118
- Ginathówna Jadwiga 299
- Glinka Jan (1890–1963), działacz młodzieżowych org. niepodległościowych w Król. Pol., student rolnictwa w Lipsku i na UJ (1912–1914); 1915 ewakuowany do Rosji, pracownik Centralnego Komitetu Obywatelskiego w Rosławlu, Piotrogradzie i Pskowie, w 1919 powrócił do kraju. Gospodarował w rodzinnym majątku, po jego utracie od 1930 pracował jako urzędnik w Białymstoku. Historyk, początkowo amator, podczas okupacji ukończył studia historyczne na Uniw. Warszawskim, po II w.s. pracownik AGAD. 34
- Gluth Alojzy, ps. Nowowiejski (1893–1939), absolwent szkoły realnej, członek PDS. Od 1914 w I Brygadzie LP, ostatnio adiutant pułku (por.). W II RP zawodowy oficer; od 1922 w Korpusu Kontrolerów, ostatnio jako płk zca szefa Korpusu. Zmarł krótko przed wybuchem wojny. 275
- Głuchowski Janusz (1888–1964), członek „Promienia”, OB PPS, uczestnik akcji bojowych, współredaktor „Robotnika”. Podczas studiów na Politechnice w Leodium działacz PPS, ZWC, „Filaracji”, Unii Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej i ZS. Od 1914 w kawalerii I Brygady LP, ostatnio jako rtm. dca dyonu w 1 puł. W II RP zawodowy oficer, dca pułku i brygady podczas wojny polsko-bolszewickiej, w okresie pokojowym dca brygady i dywizji kawalerii, po awansie na gen. bryg. m.in. dca OK i wiceminister spraw wojskowych. W 1939 przedostał się na zachód i służył w PSZ. Po wojnie pozostał na emigracji w Londynie. Syn Mariana. 52, 299, 306
- Głuchowski Marian (1861–1924), urzędnik, działacz socjalistyczny, współzałożyciel pol. gimnazjum w Częstochowie (1906), po rozłamie w PPS-FR, od 1909 przebywał w Galicji. W 1914 w LP, komisarz cywilny LP w Polskiej Org. Narodowej w Kielcach (1914), nast. w POW w Łodzi i Częstochowie. Po kryzysie przysięgowym współtwórca Komitetu Pomocy dla Internowanych

- Legionistów. Uczestnik akcji propagandowej na Śląsku (1921). Ojciec Janusza. 94
- Gnatowski Jan (1855–1925), ksiądz, literat (ps. Jan Łada), członek Rady Narodowej w Król. Polskim (1917). 265, 267
- Gogol Nikołaj 27
- Goliński Jan (1895–1967), od 1914 w LP, oficer artylerii. W II RP oficer artylerii, po demobilizacji w stopniu kpt. ukończył studia architektoniczne. 301
- Gołąb Jan Kazimierz (1889–1947), student medycyny UJ, działacz „Spójni”, członek ZWC i ZS. Od 1914 w służbie sanitarnej I Brygady LP, m.in. lekarz V baonu i w I puł. Po odzyskaniu niepodległości w WP, zdemobilizowany jako kpt. w 1923, następnie lekarz w szpitalu w Krakowie. Podczas okupacji działał w AK. 72, 73
- Gonzaga-Myszkowski Aleksander, *zob.* Myszkowski-Gonzaga Aleksander
- Gorzechowski Jan, ps. Jur (1874–1948), urzędnik, członek PPS i OB PPS, uczestnik wielu akcji bojowych (m.in. uprowadzenia 10 więźniów z Pawiaka), zesłaniec. Od 1908 we Lwowie, współtwórca ZWC i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, szef żandarmerii I pp i I Brygady, od 1916 w POW. W II RP zawodowy oficer żandarmerii, dca żandarmerii polowej (1920–1921), w okresie pokojowym m.in. dca dyonu żandarmerii, 1928–1939 jako płk i gen. bryg. komendant główny Straży Granicznej. Podczas II w.ś. służył w PSZ. Pozostał na emigracji. 84
- Gostomski Bolesław, właściciel cukierni w Łodzi. 314, 317
- Gottlieb Leopold (1879–1934), artysta malarz, członek ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP; jeden z czołowych plastyków Legionów. Od ok. 1920 mieszkał w Paryżu. 168
- Górecki Piotr, ps. Pietrek (1887–po 1948), działacz socjalistyczny, podczas studiów w Brukseli i Liege kier. sekcji zagranicznej PPS-FR, współorganizator ZWC i ZS w Belgii, prezes „Filarecji”. Od 1914 w LP, m.in. w biurze wywiadowczym, kier. Centralnego Biura Werbunkowego (1916); związany z nurtem aktywistycznym; przejściowo więziony przez Niemców (1917). W II RP pracownik MSZ, nast. szef biura propagandy w Prezydium Rady Ministrów, dyr. naczelny PAT (1921–1929) i jego korespondent w Rzymie (1929–1935), dyr. programowy Pol. Radia (1935–1939). Podczas II w.ś. we Francji, nast. na emigracji w Brazylii. 41, 52, 203
- Górecki Roman (1889–1946), absolwent prawa Uniw. Lwowskiego, działacz „Zarzewia”, „Sokoła” i PDS. Od 1914 w I Brygadzie LP, współorganizator intendencji legionowej, nast. w PKP; główny oskarżony w procesie legionistów w Marmarosze-Sziget (1918). W II RP zawodowy oficer intendencji, współtwórca i szef Korpusu Kontrolerów, jako gen. bryg. zca wiceministra spraw wojskowych (1926–1927). Po przejściu do służby cywilnej prezes BGK (1927–1935 i 1936–1939), minister przemysłu i handlu (1935–1936), działacz org. kombatanckich. Po kampanii wrześniowej przedostał się na zachód; niepowołany do wojska, wykładał w Glasgow bankowość. 116
- Górska Maria (1879–?), studentka Uniw. w Genewie, podczas strajku szkolnego nauczycielka na kompletach. 29
- Górski Antoni, ps. Łuba (1892–1915) student filozofii UJ (1913–1914), od 1914 w I Brygadzie LP. Jako sierż. I komp. 5 pp poległ pod Uniejowem. 137, 138, 153, 154, 155, 164
- Górski Bohdan (1892–?), student filozofii UJ (1911–1914), prezes „Promienia”. Syn Wojciecha. 43–45
- Górski Konstanty (1826–1898), płk armii rosyjskiej, po przejściu w st.sp. (1886) podjął studia nad historią wojskowości polskiej; autor licznych pionierskich prac historyczno-wojskowych, m.in. historii piechoty, jazdy i artylerii polskiej okresu staropolskiego. 275
- Górski Tadeusz, ps. Szary (1889–1918), student prawa i filozofii UJ (1909–1914), członek PDS. Od 1914 w LP, dca kompanii w oddziale J. Piłsudskiego, ze względu na chorobę w 1915 zwolniony z LP; powrócił na studia. W 1918 uczestnik

- rozbrajania Niemców w Siedlcach, otruty przez komunistów. 54, 100
- Górski Wojciech (1849–1935), pedagog, nauczyciel w szkołach warszawskich, 1877 założył własną szkołę realną w Warszawie, przekształconą nast. w pełne gimnazjum; do II w.ś. jedna z czołowych szkół w Warszawie. Ojciec Bohdana. 182
- Grabowski Bronisław (1894–1920), żołnierz 5 pp LP, od 1918 w WP; jako ppor. poległ pod Wyższym. 137, 138, 139
- Grabowski Stanisław (1881–1975), nauczyciel gimnazjalny w Krakowie, historyk literatury; podczas I w.ś. pracownik Dep. Wojskowego NKN, szef pol. biura prasowego w Konstantynopolu. Od 1916 w służbie dyplomatycznej, początkowo delegat Dep. Stanu TRS w Bułgarii (1916–1918), a nast. poseł RP tamże (1918–1925), w późn. latach poseł w Brazylii (1927–1938). Podczas okupacji uczestnik tajnego nauczania, po wojnie prof. UJ i członek PAN. Wybitny znawca literatur południowosłowiańskich. 219
- Grela Wincenty (?), od 1914 w I Brygadzie LP, szeregowy. 133
- Grendyszyński Ludomir (1859–1922), dziennikarz, działacz społeczny. Podczas I w.ś. z ramienia Grupy Prawicy Narodowej członek TRS, po 1918 dyr. Dep. Ubezpieczeń w Min. Skarbu. 265, 267
- Grohman Henryk Karol (1862–1939), przemysłowiec, współwłaściciel i kierownik „Twa Akcyjnego Zakładów Przemysłowych Ludwika Grohmana” w Łodzi, czołowy przedstawiciel wielkiego przemysłu w Król. Pol. Podczas I w.ś. związany z Kołem Międzypartyjnym, członek Rady Stanu Król Polskiego (1918). 272
- Grottger Artur 66
- Grużewski Tadeusz (1870–1938), publicysta i dziennikarz, początkowo związany z Ligą Narodową, podczas I w.ś. związany z nurtem aktywistycznym, z ramienia Klubu Państwowców Polskich członek Rady Narodowej Król. Polskiego. W II RP pracownik MSW, nast. wykładowca Wyższej Szkoły Dziennikarskiej w Warszawie. 272
- Grünbaumówna Czesława, *zob.* Wojewska Czesława 272
- Grzebieniowski Tadeusz (1894–1973), student filozofii UJ (1912–1914), członek ZS. Od 1914 w LP, w 1915 jako sierżant dostał się do niewoli ros.; przebywał w Turkmenistanie. Po powrocie do kraju (1921) ukończył studia na UJ (1923), uzupełniał je za granicą. Od 1925 nauczyciel j. angielskiego w gimnazjach w Król. Hucie i Warszawie, nast. lektor w SGH w Warszawie. Podczas okupacji uczestniczył w tajnym nauczaniu. Po wojnie ponownie lektor w SGH i na UJ, od 1946 kier. Katedry Anglistyki na Uniw. Łódzkim, od 1954 dodatkowo prof. anglistyki Uniw. Warszawskiego. Autor licznych prac z historii literatury angielskiej. 122
- Grzesicki Wiktor (1859–1917), austriacki oficer, jako płk w 1915 dca Grupy LP i przejściowo LP, nast. III Brygady. W 1916 awansowany na gen. mjr. i mianowany zą generała-gubernatora w Lublinie. 21, 104, 116, 119, 120, 218, 228, 231
- Grzędziński January, ps. Jan Bolesławski (1891–1975), działacz rewolucyjnych org. młodzieżowych w Rosji, podczas studiów w Paryżu członek „Promienia”, ZWC i ZS. Od 1914 w LP, m.in. dca plutonu w 4 pp (ppor.). Od 1918 w WP jako oficer zawodowy, początkowo w lotnictwie, nast. w piechocie; ostatnio dca pułku. Związany z lewicą demokratyczną, z powodu konfliktu z przełożonymi w 1938 jako płk przeniesiony w st.sp. Podczas II w.ś. służył w PSZ; po wojnie pozostał na emigracji w Maroko, skąd w 1957 powrócił do Polski; represjonowany przez władze komunistyczne. 116, 155, 194, 220
- Gundlach Julia Henryka z Nietzów (1888–1935), pielęgniarka i fizjoterapeutka w Łodzi, współorganizatorka POW w Łodzi i działaczka Stronnictwa Niezawisłości Narodowej, Żona Ludwika. 315
- Gundlach Ludwik (1882–1941), lekarz w Łodzi, podczas I w.ś. lekarz miejski, współorganizator POW w Łodzi i działacz Stronnictwa Niezawisłości Narodowej, 1918–1922 w WP (kpt. lek.), po demobilizacji ponownie praktykował w Łodzi,

m.in. ordynator dziecięcego Szpitala Anny Marii. Mąż Julii. 315

Gustaw, ps., zob. Sławek Walery

Gwiżdż Feliks, ps. Stryk (1895–1952), student UJ, literat, dziennikarz, współtwórca i członek Drużyn Podhalańskich, działacz PSL. Od 1914 w LP, oficer 4 pp. Po odzyskaniu niepodległości w WP, działacz plebiscytowy na Spiszu. Zdemobilizowany jako kpt. w 1921, powrócił do pracy dziennikarskiej i społecznej. Z ramienia BBWR poseł (1928–1935) i senator (1935–1938). Podczas II w.ś. w ZWZ-AK, uczestnik powstania warszawskiego. Po wojnie nadal uczestnik konspiracji niepodległościowej, 1945–1946 i od 1951 więziony. Zmarł w szpitalu więziennym. 102, 107, 108, 116, 220

Habsburg Karol Stefan (1860–1933), arcyksiążę austriacki, kandydat na władcę Król. Polskiego (1916–1917). 267, 271

Haecker Emil (1875–1934), działacz socjalistyczny, członek władz PPSD, dziennikarz, długoletni redaktor „Naprzodu”. Od 1914 w LP, dca kompanii i baonu w 2 pp (por.); w 1915 z powodu choroby zwolniony z LP, kontynuował pracę zawodową i polityczną. W II RP działacz PPS i z jej ramienia radny Krakowa. 76

Hajec Jan (1891–1916), urzędnik adwokacki, członek Drużyn Sokolich i PDS. Od 1914 w LP, dca kompanii w 5 pp (por.). Poległ pod Kostiuchnowką. 193, 237, 238, 241, 243, 245

Haller Józef (1873–1960), emerytowany oficer austriacki, od 1914 w LP, m.in. dca pułku i II Brygady, po przedarciu się na Ukrainę (1918) dca II Korpusu Polskiego; po jego rozbiciu pod Kaniowem przedostał się do Francji, gdzie objął dtwo Armii Polskiej; wraz z nią 1919 powrócił do kraju. Podczas wojny polsko-bolszewickiej jako gen. dowodził m.in. frontem. Po wojnie gen. inspektor artylerii. Związany z endecją, 1922–1923 poseł na Sejm, późn. ponownie w służbie czynnej. Podczas przewrotu majowego działał po stronie rządowej; po przejęciu wła-

dy przez J. Piłsudskiego przeniesiony w st.sp. jako gen. broni. Kontynuował działalności polityczną, był m.in. współtwórcą Stronnictwa Pracy (1937). Od 1939 na emigracji, minister bez teki (1939–1943). Pozostał na emigracji w Londynie, prowadząc nadal działalność polityczną. 86, 228, 231, 268, 269, 293, 294

Haller Stanisław (1872–1940), oficer austr. Sztabu Gen., od 1918 w WP, m.in. p.o. szefa Sztabu Gen. (1919–1920), dca dywizji i armii podczas wojny polsko-bolszewickiej (1920). Po wojnie jako gen. dyw. inspektor armii we Lwowie (1921–1923) i szef Sztabu Gen. (1923–1925), po przewrocie majowym przeniesiony w st.sp. (1926). W 1939 aresztowany przez NKWD, zamordowany w Charkowie. 14

Handelsman Marcelli (1882–1945), historyk, prof. Uniw. Warszawskiego, członek PAU i franc. Akademii Nauk. 267

Harusewicz Jan (1863–1929), lekarz w Ostrowi Mazowieckiej, współtwórca „Zet-u” (1887), członek Ligi Polskiej, nast. Ligi Narodowej, działacz społeczny. Poseł do Dumy Państwowej (1906–1917); podczas I w.ś. w Rosji, m.in. przedstawiciel Komitetu Narodowego Polskiego na państwa skandynawskie (1918–1920), po powrocie do kraju wznowił praktykę lekarską i polityczną; poseł (1922–1927). 266, 267

Hauer Leopold von (1854–1933), gen. austriacki, podczas I w.ś. kolejno dca dywizji i korpusu. Od 1919 w st.sp. 227

Heinrich Władysław (1869–1957), psycholog, od 1897 związany z UJ, kolejno docent (od 1903) i profesor (1911), członek PAU. 305

Heltman Stefan (1886–1942), działacz socjalistyczny, student UJ (1905–1912), członek „Spójni”; po ukończeniu studiów nauczyciel, 1915 ewakuowany do Rosji; pozostał w Rosji Radzieckiej, sprawując szereg funkcji, m.in. ludowego komisarza Republiki Litwy i Białorusi (1919–1920), członek Biura Polskiego przy KC WKP(b), członek Rady Komisarzy Ludowych Białoruskiej SRR. Padł ofiarą stalinowskich czystek. 31

- Hełczyński Bronisław (1890–1978), student filozofii, późn. prawa UJ (1909–1914), prawnik, członek „Zet-u”, „Zarzewia” i PDS. Od 1914 w LP, służył w 5 pp; od 1916 w POW. W II RP ochotnik WP (1920), po demobilizacji m.in. pracownik Prezydium Rady Ministrów, szef kancelarii cywilnej Prezydenta RP (1931–1934), prezes Najwyższego Trybunału Administracyjnego (1934–1939) i prof. UJ (od 1937). Po wojnie na emigracji w Wlk. Brytanii, m.in. profesor polskiego wydziału prawa na Oxfordzie (1945–1947). 126
- Hempel Stanisław, ps. Waligóra (1891–1968), działacz „Pet-u” w Warszawie, podczas studiów na Uniw. Lwowskim członek władz Ligi Niepodległości, członek Tajnej Armii Polskiej i PDS. Od 1914 w I Brygadzie LP, przejściowo adiutant J. Piłsudskiego, od 1915 w POW. W II RP pracownik MSZ, m.in. charge d'affaires w Czechosłowacji, poseł w Iranie i Iraku, senator (1938–1939). Podczas okupacji w konspiracji, 1942–1943 więzień niemiecki. Po wojnie mieszkał we Francji; krótko przed śmiercią powrócił do Polski. Brat Zygmunta. 78, 89, 90, 91, 93, 97
- Hempel Zygmunt, ps. Walipagórek (1894–1944), działacz „Pet-u” w Warszawie, podczas studiów w Akademii Rolniczej w Dublanach członek PDS. 1914–1915 i 1916–1917 służył w LP, później w POW, kontynuując jednocześnie studia. W II RP oficer WP, w 1921 zdemobilizowany jako kpt.; gospodarował we własnym majątku, wchodził do władz BBWR. W 1939 uczestniczył w obronie Warszawy, nast. w SZP-ZWZ; w 1941 usunięty z ZWZ, współorganizator piłsudczowskiego Konwentu Organizacji Niepodległościowych. Zginął podczas powstania warszawskiego. Brat Stanisława. 79, 80, 101
- Hindenburg Paul von (1847–1934), niem. feldmarszałek, podczas I w.s. dca armii, od 1916 szef niem. Sztabu Gen. 1925–1934 prezydent Niemiec. 87, 91, 315
- Hładik Ludwik, por. LP, służył w administracji i werbunku. 269, 270
- Hołówko Tadeusz (1889–1931), działacz socjalistyczny, podczas studiów na Uniw. Petersburskim związał się z PPS-FR, nast. student filozofii UJ (1912–1913), działacz Związku Stow. Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej. Podczas I w.s. współorganizator POW, działacz PPS, przejściowo aresztowany przez Niemców, działacz Stow. Niezawisłości Narodowej. W II RP współtwórca rządu lubelskiego (1918), działacz PPS, radny m. Warszawy (1919–1927), publicysta, rzecznik prometeizmu. Po przewrocie majowym związany z sanacją, naczelnik Wyd. Wschodniego MSZ (1927–1930), nast. poseł z listy BBWR (1930–1931); zamordowany przez ukraińskich nacjonalistów. 36, 42, 43, 44, 46
- Horoszkiewicz Roman, ps. Wojnicz (1892–1962), student prawa UJ, członek PDS. Od 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. w kawalerii I Brygady. W II RP oficer WP (1918–1921), zdemobilizowany jako kpt. uczestniczył w III Powstaniu Śląskim, nast. dziennikarz, pracownik Polskiego Radia, działacz społeczny. Po II w.s. urzędnik Zarządu Miejskiego oraz WRN w Opolu. 76
- Hozar Kazimierz, ps. Kazeł (1890–1932), student UJ, członek ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, ostatnio dca komp. (por.), nast. w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty, ostatnio dca pułku. Jako płk zginął w wypadku na ćwiczeniach. 134
- Hranilović-Czetvassin Oskar von (1867–1933), oficer austriackiego Sztabu Gen. 1914–1917 jako płk szef Biura Ewidencyjnego, od 1917 gen. mjr; od 1919 w st.sp. 101, 269
- Huragan, ps., zob. Bęben Henryk
- Ignacy, ps., zob. Zamorski Kordian
- Iskierka, ps., NN, kapral LP 154, 241
- Iwanicki Jan (1886–1943), stolarz, członek PDS we Lwowie i Wiedniu. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 i 5 pp (ppor.). Od 1918 oficer piechoty WP, zdemobilizowany w 1922 jako kpt. Zginął w Warszawie. 242
- Iwbul Ludwik (1883–1916), kupiec, od 1914 w I Brygadzie LP; jako sierż. 5 pp LP poległ pod Kostiuchnowką. 157, 233, 239

Jabłonowski Roman (1886–1963), członek PPS, podczas studiów na UJ (1907–1911) działacz PPS-lewicy i „Spójni”; po uzyskaniu doktoratu (1912) kontynuował studia w Wiedniu (1912–1914). Podczas I w.s. w Rosji, w 1918 powrócił do kraju; pracował początkowo w MSW, a nast. był nauczycielem fizyki w gimnazjach warszawskich. Działacz KPRP i członek jej władz; 1924–1928 więziony, po 1930 zrezygnował z działalności partyjnej. Po II w.s. urzędnik. 31

Jabłoński Antoni, ps. Zdzisław (1896–1920), członek „Zarzewia” i „Pet-u”, podczas studiów na Uniw. Lwowskim członek ZS. Od 1914 w kawalerii I Brygady LP (por.). Po odzyskaniu niepodległości w WP, ostatnio dca pułku kaw. Zmarł z ran. 52

Jadwiga, ps., zob. Jaworowska Konstancja

Jakubowski (Skorobohaty-Jakubowski) Jan, ps. Mohort (1878–1955), buchalter, nast. dyr. towarzystwa handlowego w Stryju, działacz PPS i OB PPS, członek ZS i ZWC. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 i 6 pp jako dca kompanii i baonu, od 1917 w PKP. Po przejściu frontu pod Rarańczą w II Korpusie Polskim w Rosji jako dca baonu, po zniszczeniu Korpusu pod Kaniowem w oddziałach polskich w Rosji (Murmań, Charbin), szef sztabu 5 DStrz i Dtwa WP na Syberii. Po powrocie do kraju (1920) zca dcy Brygady Syberyjskiej, w okresie pokojowym dca piechoty dywizyjnej, a nast. brygady KOP. W 1928 emerytowany jako płk. W 1939 dca improwizowanego baonu, nast. w konspiracji; tymczasowy Delegat Rządu na Kraj (1940), późn. zca Delegata Rządu i łącznik Delegatury z KG ZWZ-AK (1940–1942) i oficer KG AK (1942–1944), w 1944 mianowany gen. bryg. Zmarł w kraju. 54

Janik Michał (1874–1948), absolwent UJ, polonista, pedagog, historyk literatury, nauczyciel gimnazjalny (1897–1923), podczas I w.s. wydawca i redaktor prolegionowej „Gazety Polskiej” w Dąbrowie, inspektor szkolny w Krakowie (1923–1930), autor licznych prac historyczno-literackich. 214

Janikowski Stanisław (1891–1965), student filozofii UJ (1909–1914), członek PDS i Sokoła, „Zet-u”. Podczas I w.s. w POW, działacz Centralnego Komitetu Narodowego, z jego ramienia członek Rady Narodowej Król. Polskiego. Od 1918 w MSZ, członek delegacji na rozmowy pokojowe w Mińsku i Rydze, nast. w centrali MSZ jako zca naczelnika i naczelnik Wydz. Wschodniego; od 1927 radca w ambasadzie w Watykanie, 1937–1939 charge d'affaires tamże, 1944–1945 ambasador w Rzymie. Po wojnie pozostał na emigracji w Rzymie; 1954 szef MSZ w rządzie emigracyjnym. W 1965 powrócił do kraju. 266

Janiszewski Lucjan (1891–1940), student Politechniki w Leodium, członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, m.in. w 1 komp. kadrowej, nast. w 5 pp (chor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoJ. (1923), jako płk dypl. dca pułku KOP i Obszaru Warownego Wilno. W 1939 dca piechoty dywizyjnej, uczestnik obrony Lwowa. Jeńiec sowiecki, zamordowany w Charkowie. 101, 205, 209, 217, 231, 303, 304

Jankowski Jan Stanisław (1882–1953), inżynier chemik, członek „Zet-u”, od 1906 działacz NZR i członek jego władz. 1915–1916 służył w 1 puł LP; z ramienia NZR członek Centralnego Komitetu Narodowego i Rady Narodowej. W II RP pracownik Gł. Urzędu Ziemskiego, minister pracy i opieki społecznej (1921), nast. urzędnik Min. Rolnictwa, wiceminister (1925–1926) i minister (1926) tego resortu, po przewrocie majowym zdymisjonowany; pracownik Kasy Chorych, poseł na Sejm (1928–1935), radny m. Warszawy. Podczas okupacji w konspiracji, m.in. jako dyr. Departamentu Pracy i Opieki Społecznej w Delegaturze Rządu na Kraj, zca delegata (1942–1943) i delegat Rządu (1943–1944), przewodniczący Krajowej Rady Ministrów z tytułem wicepremiera (1944–1945). W 1945 aresztowany przez NKWD, skazany w Moskwie na 8 lat więzienia, zmarł w więzieniu. 266, 272

Jankowski NN, intendent Szpitala św. Rocha w Warszawie. 30

- Januszajtis Marian, ps. Żegota (1889–1973), absolwent Akademii Rolniczej w Dublanach, członek Tajnej Armii Polskiej i PDS, od 1914 komendant naczelny PDS. Od 1914 w LP, dca baonu, późn. dca 2 pp (plk), po dymisji J. Piłsudskiego dca I Brygady i szef sztabu LP. W 1918 wicedyr. Komisji Wojskowej TRS. Po odzyskaniu niepodległości przywódca nieudanego prawicowego puczu (1919), podczas wojny polsko-bolszewickiej dca dywizji; w okresie pokojowym awansowany na gen. bryg. (1921) i gen. dyw. (1924), dowodził nadal dywizją, nast. był wojewodą nowogrodzkim (1924–1926). W 1929 przeniesiony w st.sp., związał się z endecją. W 1939 uczestnik obrony Lwowa, nast. więziony przez NKWD; uwolniony (1941), wyjechał do Anglii i służył w PSZ. Po wojnie pozostał na emigracji. 71, 87, 249, 268, 292
- Jarnuszkiewicz Czesław (1888–1988), członek PPS i OB PPS, zesłaniec; po ucieczce do Galicji student ASP w Krakowie, członek ZWC i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, dca komp. i baonu (kpt.). W II RP zawodowy oficer piechoty, dca baonu, pułku i brygady w wojnie polsko-bolszewickiej, po wojnie dca pułku i piechoty dywizyjnej. Od 1930 gen. bryg., dca kilku OK. W 1939 dostał się do niewoli sowieckiej; uwolniony, nast. w Armii Polskiej na Wschodzie. Po wojnie na emigracji w Londynie. 39, 40, 54, 102, 108, 264, 301
- Jarosław Mieczysław (1886–1972), absolwent prawa UJ (1910), aplikant adwokacki 1911–1914, członek PPSD i ZS. Od 1914 w LP, m.in. komisarz na pow. kielecki (1914), późn. w I i 6 pp (ppor.). 1917–1921 wiceprokurator i prokurator, w 1920 oficer ochotnik WP. Po demobilizacji w stopniu mjr. od 1921 adwokat w Warszawie, po II w.s. adwokat w Łodzi. 76, 108, 113, 116, 220
- Jasiński Albin (1880–1940), oficer armii rosyjskiej, 1917–1918 w I Korpusie Polskim w Rosji jako dca pułku. W II RP zawodowy oficer piechoty, dca okręgu wojskowego w Łodzi, nast. dca dywizji; w okresie powojennym jako gen. bryg. ponownie dca dywizji, w 1929 przeniesiony w st.sp., osiadł na Kresach Wschodnich. W 1939 aresztowany przez NKWD, zmarł w więzieniu w Mińsku Litewskim. 316, 319
- Jastrzębowska Maria z Czarneckich, żona Szczęsnego, matka Mieczysława. 92
- Jastrzębowski Mieczysław (1890–1943), słuchacz kursów rolniczych w Warszawie, działacz Org. Młodzieży Narodowej „Pet-u” i „Zet-u”. W II RP urzędnik Centr. Związku Przemysłu Górniczego, Hutnictwa i Finansów („Lewiatan”), publicysta gospodarczy. Podczas II w.s. uczestnik obrony Warszawy, nast. p.o. dyr. Rady Gł. Opiekuńczej. W 1941 aresztowany przez gestapo; więziony na Pawiaku, nast. wywieziony od obozu na Majdanku, gdzie zginął. Syn Marii i Szczęsnego. 91, 92
- Jastrzębowski Szczęśny (1861–1928), etnograf (współtwórca pierwszej stałej wystawy etnograficznej w Warszawie i jej pierwszy kustosz), od 1898 w Radomiu, długoletni wydawca „Gazety Radomskiej”, archeolog amator. Mąż Marii, ojciec Mieczysława. 92
- Jaworowska Konstancja z Klempieńskich, 1 v. Berger, ps. Jadwiga (1881–1959), działaczka PPS w Król. Polskim, członek OB PPS, współorganizatorka Związku Chłopskiego, członkini ZWC, KTSSN i KSSN. W 1914 w oddziale wywiadowczym LP, nast. kontynuowała działalność w PPS i Związku Chłopskim, więziona przez Niemców (1915–1916). W II RP radna m. Warszawy (1919–1927), działaczka Tow. Uniwersytetów Robotniczych, po przewrocie majowym w PPS-d. FR. Żona Rajmunda. 90, 91
- Jaworowski Rajmund, ps. Świętopełk, Włodzimierz (1885–1941), działacz socjalistyczny, członek PPS i OB PPS, ZWC, reprezentant PPS w KSSN. 1914–1916 w LP, m.in. kierownik biura wywiadowczego I Brygady (kpt.); zwolniony z LP na polecenie Austriaków, kontynuował działalność partyjną. Po odzyskaniu niepodległości m.in. oficer ochotnik WP (1920), poseł (1922–1930) i przewodniczący rady m. Warszawy (1919–1927) z ramienia PPS. Po przewrocie majowym

wym związany z sanacją; 1928 dokonał rozłamu w PPS, tworząc propiśsudczykowską PPS-d. Frakcję Rewolucyjną. Podczas okupacji działał w ZWZ. Mąż Konstancji. 46, 65, 70, 71, 74, 77–81, 84, 87, 89, 90, 94, 95, 98, 100, 104, 184, 190, 299

Jeleniewska Maria z Podolszców, córka prezydenta Łowicza. Matka Eugeniusza i Stanisława. 29

Jeleniewski Eugeniusz (1890–?), uczeń szkoły realnej w Łowiczu, nast. w szkole realnej W. Wróblewskiego w Warszawie, członek Zw. Młodzieży Socjalistycznej. Syn Marii, brat Stanisława. 28, 30, 202

Jeleniewski Stanisław, żołnierz 1 pp LP, od 1915 w niewoli rosyjskiej. Syn Marii, brat Eugeniusza. 163, 202

Jemielewska NN 40

Jemielewski Tytus (1884–1939), podczas bojkotu szkoły rosyjskiej członek Centralizacji, podczas studiów rolniczych na UJ (1906–1911) działacz „Promienia” i „Spójni”, członek ZS; inżynier agrom. Od 1914 w I Brygadzie LP, służył w 1 puł, późn. w Dep. Wojskowym NKN i POW. W II RP m.in. asystent Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach (1918–1920), uczestnik akcji plebiscytowej na Śląsku (1921), działacz PSL-Wyzwolenie, członek jego władz, poseł na Sejm (1922–1927), 1926 przeszedł do Stronnictwa Chłopskiego; 1934–1939 dyr. Państwowego Liceum Rolniczego w Bydgoszczy. Zamordowany przez Niemców w Fordonie. 33, 34

Jeziński, ps., żołnierz LP. 54

Jeziorański Tadeusz (1892–1929), członek skautingu, podczas studiów na Politechnice Lwowskiej członek PDS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 i 6 pp; po kryzysie przysięgowym w PSZ. W II RP zawodowy oficer piechoty, ostatnio jako ppłk zca dcy pułku. Chory na gruźlicę, popełnił samobójstwo. 117

Jędrzejewicz Janusz (1885–1951), podczas studiów na Uniw. Warszawskim i UJ członek PPS. Od 1914 w POW, od 1915 w LP, późn. ponownie w POW, członek Komendy Naczelnej, 1917 szef kancelarii Komisji Wojskowej TRS i jednocześnie dyr.

szkoły realnej w Warszawie. Od 1918 oficer piechoty WP, w 1923 jako mjr przeniesiony do rezerwy, pracował jako nauczyciel matematyki w Warszawie. Po przewrocie majowym pracownik Min. WRiOP, działacz BBWR, poseł (1928–1935), minister wyznań religijnych (1931–1934), twórca reformy oświaty (tzw. jędrzejewiczowskiej), premier (1933–1934), senator (1935–1938). Podczas II w.ś. w Rumunii, a nast. na Bliskim Wschodzie. Po wojnie na emigracji w Londynie. 13, 321

Jodko-Narkiewicz Witold (1864–1924), działacz socjalistyczny, członek I i II Proletariatu, Związku Zagranicznego Socjalistów Polskich i PPS; 1906 współtwórca PPS-FR, członek ZWC, współorganizator KTSSN (1912). Podczas I w.ś. współorg. Polskiej Org. Narodowej (1914), uczestnik akcji werbunku do LP, członek Centr. Komitetu Narodowego. W II RP dyr. Dep. Politycznego MSZ, nast. poseł RP w Turcji (1919–1921) i na Łotwie (1921–1923). 32, 98, 266, 268

Joniak Franciszek (1894–1921), student Uniw. Lwowskiego, członek PDS. OD 1914 w I Brygadzie LP, służył w 1 i 5 pp (chor.); po kryzysie przysięgowym w POW. Od 1918 w WP; jako kpt. zmarł na gruźlicę. 101

Józef Ferdynand Toskański (1872–1942), arcyksiążę austriacki, od 1892 oficer armii austriackiej, generał; podczas I w.ś. dca korpusu, grupy operacyjnej i armii na froncie rosyjskim; 1916 odwołany ze stanowiska, od 1919 w st.sp. 224

Józef, ps., zob. Sosnkowski Kazimierz

Kacperski Józef, uczeń szkoły realnej w Łowiczu. 28
Kaczmarczyk NN, szeregowiec LP. 233

Kaczorowski Antoni (1878–1918), działacz polityczny i gospodarczy w Król. Polskim, związany początkowo z ruchem narodowym, od 1905 jeden z przywódców Narodowego Związku Robotniczego, członek TKSSN. Podczas I w.ś. związany z obozem aktywistycznym; z ramienia Centralnego Komitetu Narodowego członek TRS, wicedyr. I dyr. Dep. Gospodarczego TRS, nast. minister przemysłu i handlu. 266, 272, 288, 289, 290

- Kaliński Emil (1890–1973), student Politechniki Wiedeńskiej. Od 1914 w I Brygadzie LP, służył w oddziale telefonicznym; ostatnio zca szefa łączności Km dy LP (ppor.). W II RP zawodowy oficer łączności (ppłk). 1933–1939 min. poczt i telegrafów, w 1939 internowany w Rumunii. Po wojnie w kraju. 16, 314, 315
- Kalosz Abraham, *zob.* Kulesza Adam
- Kamieniecki Witold (1883–1964), historyk i dyplomata, podczas I w.ś. m.in. wicedyr. Dep. Politycznego TRS, nast. dyr. Dep. Ogólnego Rady Regencyjnej. W II RP w dyplomacji, m.in. charge d'affaires na Łotwie (1920–1921), i członek delegacji na konferencję w Rydze (1921); początkowo związany z PSL „Piast”, poseł na Sejm (1919–1922), po przewrocie majowym w BBWR, senator (1928–1935). 267
- Kamiński Kazimierz, ps. Luboń (1891–1914), student Politechniki Petersburskiej, członek PPS-FR, ZWC i ZS, prezes Związku Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej. W 1914 w LP, żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. w 1 pp LP; jako sierż. poległ pod Łowczówkiem. 41, 46, 74, 115
- Kamiński Zygmunt 225
- Karasiewicz, ps., *zob.* Tokarzewski Michał
- Karch NN, kpr. LP. 112
- Karlsbad Henryk (1890–1940), student medycyny, podczas I w.ś. w LP, od 1918 w WP jako oficer sanitarny; zdemobilizowany w 1921 jako por., ukończył studia medyczne na Uniw. w Warszawie (1925) i praktykował jako lekarz w Warszawie. W 1939 zmobilizowany, wzięty do niewoli sowieckiej, zamordowany w Charkowie. Syn Szymona. 30
- Karlsbad Szymon, lekarz w Łowiczu. Ojciec Henryka. 29
- Karol I Habsburg (1887–1918), cesarz Austrii i król Węgier 1916–1918. 267, 316
- Karski Kazimierz, ps. Jur (1888–1915), student agromonii, członek PPS i PDS. Od 1914 w LP, żołnierz 1 kom. kadrowej, nast. w szwadronie kaw. „Beliny”; jako kpr. poległ pod Wojciechowicami. 142
- Karski Mieczysław (1888–1944), student Politechniki w Leodium, członek PPS-FR, „Filarecji” i ZS. Od 1914 w LP – w I komp. kadrowej, nast. w kawalerii I Brygady (ppor.). W II RP oficer kawalerii, po demobilizacji w stopniu mjr. (1922) gospodarował na roli, po 1928 urzędnik Min. Skarbu i dyr. stadniny. Podczas okupacji w konspiracji piłsudczykowskiej. Aresztowany przez gestapo i rozstrzelany. 136
- Karśnicka Wanda (zm. 1919?), członkini ZS w Krakowie, podczas I w.ś. w POW w Kijowie, zamordowana przez bolszewików. 48
- Karwacki Zygmunt, ps. Bończa (1893–1916), członek Org. Młodzieży Narodowej i skautingu w Król. Polskim, podczas studiów rolniczych na UJ (1912–1914) członek PDS. Od 1914 w LP, m.in. uczestnik pierwszego patrolu „Beliny”, nast. m.in. w POW i w I Brygadzie LP; poległ pod Kostiuchnowką. 94, 235, 238, 239
- Kaschnitzówna Wanda (1888–?), studentka filozofii UJ (1907–1914), działaczka „Promienia”. 56
- Kasperowicz Konrad (1878–po 1939), działacz Litewskiej Socjaldemokracji (1896–1897), późn. w SDKPiL, więzień carski (1897–1898), od 1900 w PPS; student fizyki we Fryburgu, (dr nauk przyrodniczych 1903). Współpracownik PPS-FR, od 1906 pracownik Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, od 1915 w Staży Obywatelskiej M. Warszawy, 1917–1918 referent ds. jenieckich TRS. W okresie międzywojennym prezes Izby Przemysłowo-Handlowej w Gdyni. 303
- Kasprzycki Tadeusz, ps. Zbigniew (1891–1978), student Sorbony i Szkoły Nauk Politycznych w Paryżu, późn. student Uniw. w Genewie, członek ZWC i ZS. 1914–1915 w LP, m.in. dca 1 komp. kadrowej, nast. w sztabie I Brygady (kpt.). Od 1915 km dt naczelny POW. W II RP oficer zawodowy, m.in. adiutant gen. Naczelnika Państwa (1918–1919), po studiach wojsk. w Paryżu (1919–1921) m.in. w Biurze Ścisłej Rady Wojennej i dca dywizji; od 1931 w MSWojsk. – kolejno zca wiceministra, wiceminister i minister. W 1939 internowany w Rumunii, od 1944

w Wlk. Brytanii. Po wojnie na emigracji w Kanadzie. 17, 23, 53, 76, 254

Kaszubski Stanisław, ps. Król (1880–1915), działacz SDKPiL, po wydaleniu do Galicji student UJ, przeszedł do PPS; członek ZS. W 1914 w LP; jako ppor. wzięty do niewoli pod Łowczówkiem; przez Rosjan skazany za zdradę stanu (jako poddany carski) i stracony w Pilźnie. 57, 115

Katke NN, Polak, kpt. armii niemieckiej; instruktor LP (1917). 280

Kaucz Wacław (1896–1918), żołnierz 5 pp LP. Jako kpr. uczestnik odsieczy Lwowa; zmarł z ran. 152, 294, 314

Kawecki Jan, szeregowy 5 pp. 159

Kazimierz, ps., *zob.* Jarnuszkiewicz Czesław

Kąkolewski Henryk (1894–1969), student prawa UJ, członek PDS i ZS. W II RP oficer WP, zdemobilizowany w 1922 w stopniu por., po ukończeniu studiów adwokat w Mińsku Maz. i w Warszawie, działacz społeczny. Uczestnik kampanii wrześniowej, nast. w niewoli niem. Po wojnie w kraju, m.in. radca prawny Muzeum Narodowego. 44

Kempner Gustaw, ps. Bratek (1892–1914), uczestnik strajku szkolnego, od 1907 działacz Związku Młodzieży Postępowej i członek jego KC, więzień carski (1909), skazany na zesłanie, zbiegł do Galicji. Podczas studiów w Krakowie członek „Promienia” i ZS. W 1914 w I Brygadzie LP, poległ pod Laskami. 43

Kempner Stanisław (1857–1924), ekonomista, dziennikarz, długoletni redaktor warszawskiej prasy: „Gazety Handlowej”, „Ekonomisty” i „Nowej Gazety”, publicysta ekonomiczny; początkowo związany z postępową demokracją, podczas I w.ś. ze Stronnictwem Niezawisłości Narodowej; w 1918 członek Rady Stanu Król. Polskiego. W II RP wykładowca Wolnej Wszechnicy Polskiej. 266

Kiernik Władysław (1879–1971), prawnik, absolwent UJ, adwokat w Bochni; od lat studenckich związany z ruchem ludowym. Podczas I w.ś. współorg. Komitetu Narodowego w Bochni, komisarz powiatowy LP. W 1918 komisarz Pol. Komisji Li-

kwidacyjnej, nast. starosta bocheński. Członek władz PSL-Piast, poseł (1919–1933), członek Rady Obrony Państwa (1920), prezes Gł. Urzędu Ziemskiego (1921–1922), minister spraw wewnętrznych (1923), min. rolnictwa (1925–1926). Po przewrocie majowym w opozycji, współtwórca Centrolewu; w 1930 aresztowany i osadzony w Brześciu n. Bugiem, w 1932 skazany za próbę obalenia rządu, wyemigrował do Czechosłowacji; do kraju powrócił wiosną 1939. Podczas okupacji jeden z przywódców Stronnictwa Ludowego „Roch”, przejściowo więziony przez Niemców. Po wojnie w kraju, minister administracji publicznej (1945–1947), poseł do KRN i na Sejm Ustawodawczy, członek władz Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. 84

Kirchner Friedrich (1848–1900), filozof niemiecki. 201

Kirchner Włodzimierz (1874–1970), ksiądz katolicki, absolwent seminarium duchownego w Warszawie (święcenia 1899), po studiach teologicznych w Rzymie wikariusz w Łowiczu, potem prefekt szkół miejskich w Warszawie, nauczyciel w szkołach prywatnych. Fotograf, jeden z pionierów portretu fotograficznego w Polsce. 30

Kittay Paweł, ps. Stanisław (1889–1948), student prawa UJ, członek ZWC i ZS, taternik. 1914–1915 w LP jako dca komp. i baonu (kpt.). Po 1918 pracował w firmach eksportowych w Chinach, Afryce i Indiach, następnie ze względu na stan zdrowia przebywał w Anglii i USA, gdzie zmarł. 35–37, 43, 44, 54, 87

Klarsfeld Gustaw, ps. Szczerski (1888–po 1939), student Uniw. Lwowskiego, członek „Zarzewia” i ZS. Od 1914 w LP, m.in. oficer 4 pp (ppor.). Od 1918 w WP, zdemobilizowany 1922 jako kpt. 245, 277

Klek (Kleck) Jakub (1890–1916), murarz, od 1914 w I Brygadzie LP; utonął pod Konarami. 122

Klemczak Bolesław (1891–?), cukiernik, od 1914 w I Brygadzie LP, służył w 5 pp jako szeregowy i kpr. 149, 165, 184, 230

Klemensiewicz Zygmunt (1874–1948), lekarz, działacz socjalistyczny w Galicji, dziennikarz, po-

- seł do austr. Rady Państwa (1911–1918); z ramienia PPS członek KTSSN, członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, gł. w werbunku i służbie taborowej. W II RP członek władz PPS, z jej ramienia poseł (1919–1922), radny Krakowa, działacz społ. i ubezpieczeniowy. W 1929 przeszedł do BBWR i z jego listy został senatorem (1930–1935). Podczas okupacji więziony przez Niemców (1939, 1941–1942). 48, 71
- Klimowski Jan (1896–1915), elektryk, od 1914 w I Brygadzie LP; służył w 5 pp jako szeregowiec. Poległ pod Kostiuchnowką. 240
- Klinger Zygmunt (1877–1935), nauczyciel gimnazjalny w Brzeżanach, członek ZS. Od 1914 w LP, początkowo w 1 pp, nast. w artylerii (por.). Po odzyskaniu niepodległości w WP; zdemobilizowany w 1921 jako kpt., pracował w bankowości. 84, 85
- Klisiewicz Jan (1878–1915), urzędnik kolejowy w Galicji, po ukończeniu studiów dyr. fabryki chemicznej w Hanowerze. Od 1914 w LP; ostatnio dca kompanii 4 pp (por.). Poległ pod Koszyczami. 194, 202
- Kłeczek Jan (1889–?), student prawa UJ, członek ZS. 39, 40
- Kmicic, ps., *zob.* Rusin Władysław.
- Knobelsdorf NN, księgarz z Kościerzyny, ppor. rez. armii niem. 275
- Knoll Edmund, ps. Kownacki (1891–1953), agronom, członek PDS. Od 1914 w I Brygadzie LP; służył w artylerii m.in. jako dca dyonu (kpt.). W II RP oficer zawodowy, podczas wojny polsko-bolszewickiej dca brygady art. W okresie pokojowym ukończył studia wojskowe w Paryżu (1924); długoletni dca dywizji piechoty (1925–1935) i OK (1935–1939), od 1927 gen. bryg. W 1939 dca GO, nast. w niewoli niem. Od 1945 na emigracji w Wlk. Brytanii. 223, 306
- Koc Adam, ps. Witold (1891–1969), student UJ, członek ZWC i ZS. W 1914 współorganizator POW, od 1915 w I Brygadzie LP; służył w 5 pp (ppor.). W 1918 ponownie w POW (szef Komendy Naczelnej nr 1). W II zawodowy oficer piechoty (do 1930), dca Dywizji Ochotniczej (1920); po wojnie absolwent WSWoj. (1924), pracował na stanowiskach sztabowych. Współorganizator BBWR, poseł (1928–1936), wiceminister skarbu, późn. prezes Banku Polskiego (1936), kmtd Związku Legionistów Polskich (1936–1938), szef Obozu Zjednoczenia Narodowego (1937–1938), senator (1938–1939). Podczas II w.ś. wiceminister i minister skarbu (1939), od 1940 w USA. Brat Leona. 26, 35, 43, 44, 239, 253, 278, 301
- Koc Leon (1892–1959), student Uniw. Lwowskiego i UJ, członek ZWC i ZS. 1914–1915 w POW, od 1915 w I Brygadzie LP; oficer 5 pp (ppor.). W II zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1921), ostatnio jako płk dypl. pomocnik dcy OK. W 1939 dca grupy, nast. w niewoli sowieckiej, od 1941 w PSZ. Po wojnie na emigracji w Wlk. Brytanii. Brat Adama. 43, 291
- Kogut, ps., *zob.* Wyrwiński Eugeniusz
- Kołodziejczyk-Różycki Tadeusz (1887–1953), asystent botaniki Uniw. Lwowskiego i Akademii Rolniczej w Dublanach, członek PDS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 pp (por.). W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1922), pracował gł. na stanowiskach sztabowych i administracyjnych; w 1939 jako płk dypl. dca brygady KOP, nast. w ZWZ-AK. Po wojnie radca Min. Oświaty; jednocześnie podjął działalność naukową, uzyskał tytuł dr. i habilitację w zakresie historii, wykładał historię wojskowości na UJ. 310
- Kołodziejski Witold (1891–1915), student ASP, członek ZS. Od 1914 w LP, jako ppor., dca plutonu VI baonu ciężko ranny pod Żernikami, zmarł z ran w Krakowie. 136
- Konarski Kazimierz (1886–1972), dr filozofii, historyk, absolwent UJ, 1915–1916 wykładowca Uniw. Warszawskiego; w 1917 w LP. W 1920 ochotnik WP, sekretarz gen. Min. WRiOP (1917–1921), dyr. Archiwum Akt Dawnych w Warszawie (1921–1939). Po II w.ś. wicedyrektor AGAD (1945–1957). Współtwórca nowoczesnej archiwistyki polskiej. 274

Konas Alojzy, ps. Wir (1894–1940), student filozofii UJ, członek ZS. Od 1914 w LP, służył w 1 i 6 pp, m.in. dca baonu (kpt.). W 1918 w POW. Od 1918 zawodowy oficer piechoty, w wojnie polsko-bolszewickiej dca baonu, po wojnie dca pułku, późn. dca piechoty dywizyjnej. W 1939 jako płk dca dywizji piechoty. Wzięty do niewoli sowieckiej, zamordowany w Charkowie. 43, 54, 71, 129, 131, 133, 134

Konieczny Włodzimierz (1886–1916), malarz i rzeźbiarz, członek ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, dca plutonu i kompanii 5 pp; jako por. poległ pod Kostiuchnówką. 137, 163, 186, 196, 231, 232, 239

Konopacki Konstanty, rejent w Łowiczu. 29

Konopczyński Emilian (1839–1911), pedagog, nauczyciel warszawskich gimnazjów; w 1897 założył w Warszawie prywatną szkołę realną (późn. gimnazjum); od 1905 pierwsze gimnazjum w Warszawie z polskim językiem wykładowym. 7, 30, 74

Konopczyński Władysław (1889–1919), żołnierz LP, nast. w POW, działacz PPS-FR, uczestnik rozbrajania Niemców w Łodzi, pierwszy dca Milicji Robotniczej w Łodzi (1918); zamordowany w niejasnych okolicznościach. 318

Kopciński Stefan (1878–1934), uczestnik kółek samokształceniowych, absolwent medycyny Uniw. Warszawskiego (dr 1903), lekarz w Warszawie, potem w Tworkach, współpracownik PPS. Podczas I w.s. lekarz armii ros., działacz polskich org. żołnierskich w Rosji. W 1918 osiadł w Łodzi, gdzie działał w Stronnictwie Niezawisłości Narodowej; z ramienia PPS radny Łodzi (1919–1923), w 1920 w WP, po wojnie zrezygnował z praktyki lekarskiej; od 1923 w Warszawie, działał jako pedagog, współinicjator utworzenia TUR; senator (1922–1935); działacz ZNP i członek jego władz. 315

Kopiś Hipolit (ok. 1886–?), stolarz w Parczewie, od 1905 członek OB. PPS, wykonawca zamachu na strażnika ziemskiego w Lubartowie, pojmany i skazany na długoletnią katorgę, zbiegł. 32

Kordian, ps., *zob.* Kunc Bogusław

Korkozowicz Mieczysław, ps. Radek (1891–1968), członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 1 i 4 pp (ppor.); od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1927), dca pułku i piechoty dywizyjnej (także w 1939); podczas II w.s. w ZWZ-AK na Węgrzech, po wojnie w Polsce. 280

Korniłowiczówna Maria, zam. Strońska, ps. Maryśka (1895–1944), członkini Oddziału Żeńskiego ZS, w 1914 w oddziale wywiadowczym I Brygady, późn. w POW, nauczycielka. Podczas II w.s. w ZWZ-AK; aresztowana w 1943, zginęła w Auschwitzu. 90, 214, 299, 300, 303

Korniłowicz Tadeusz (1880–1940), psycholog, żołnierz 1 puł LP, w II RP zawodowy oficer oświatowy, wykładowca psychologii m.in. w Szkole Podchorążych Sanitarnych. W 1939 aresztowany przez NKWD, zamordowany na Ukrainie. 126

Korytowski Adam (1886–1942), zawodowy oficer kawalerii austriackiej, od 1918 w WP, podczas wojny polsko-bolszewickiej na stanowiskach sztabowych; w okresie powojennym m.in. w Sztabie Gen., po ukończeniu studiów w WSWoj. (1925) w MSWojsk. i GISZ, późn. dca pułku i brygady kaw. W 1939 jako gen. bryg. zca dcy OK IV Łódź, po przedostaniu się do Francji dca obozu szkolnego, po ewakuacji do Wlk. Brytanii bez przydziału. 14

Korzeński NN 232

Korzon Tadeusz (1839–1918), historyk. 275

Kosiński Wiesław (1886–?), student filozofii Uniw. Lwowskiego i UJ, działacz „Promienia”. W II RP urzędnik Min. Skarbu, działacz BBWR. 34

Kossuth Stanisław (1893–1968), student, podczas I w.s. w LP. W II RP po ukończeniu studiów w Wyższej Szkole górniczej w Příbramie (1919) pracował w przemyśle górniczym, ostatnio nacz. wydziału w Dep. Górniczym Min. Przemysłu i Handlu. Po II w.s. pracownik Centralnego Zarządu Przemysłu. 97, 98, 101

Kościałkowski Marian (1892–1946), student Poli-

- techniki Ryskiej, członek ZWC i ZS. Od 1914 w POW, w 1915 w I Brygadzie LP, nast. ponownie w POW, kierował akcją rozbrajania Niemców w Warszawie (1918). Od 1918 oficer WP, podczas wojny polsko-bolszewickiej w Oddziale II Nacz. Dłtwa; w okresie pokojowym ukończył studia rolnicze, działał w PSL-Wyzwolenie; poseł (1922–1930, 1935–1939), po przewrocie majowym związany z BBWR, wojewoda białostocki (1930–1934), komisarz m. Warszawy (1934), minister spraw wewnętrznych (1934–1935), premier (1935–1936), minister opieki społ. (1936–1939). W 1939 internowany w Rumunii, po wojnie w Wlk. Brytanii. 46
- Kościuszek Tadeusz (1746–1817), inżynier wojskowy, generał, naczelnik powstania 1794. 225
- Kowalski NN, sierż. 207
- Kowalski NN, szer. 159
- Kozaczyński Roman, (1895–?), legionista 5 pp, w II RP służył w WP jako podoficer zawodowy piechoty. 227
- Kozłowska Bronisława (1894–?), studentka filozofii UJ (1912–14), działaczka „Promienia”. Podczas I w.s. związana z LP. W II RP nauczycielka w Warszawie. 44, 65
- Kozłowska Helena 44
- Kozłowska Zofia, zam. Budkowa (1893–1986), studentka UJ (1912–1918), działaczka „Promienia”. Podczas I w.s. działała w POW, przejściowo pracowała jako nauczycielka w Kielcach. Po ukończeniu studiów (dr 1923) związana z UJ, autorka licznych prac naukowych z zakresu mediewistyki, podczas okupacji czynna w tajnym nauczaniu. Po II w.s. prof. historii UJ. 43, 44
- Kozłowski Leon (1892–1944), podczas studiów archeologicznych na UJ (1910–1914) członek „Promienia”, ZWC i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, m.in. w 1 puł, od 1917 w POW. W II RP oficer ochotnik (1920–1921), po uzyskaniu habilitacji (1920) doc. i prof. prehistorii na Uniw. Lwowskim (1921–1939), członek PAU. Po przewrocie majowym związany z BBWR, poseł (1928–1935), senator (1935–1938), minister reform rolnych (1930–1932), wiceminister skarbu (1932–1933), premier (1934–1935). W 1939 aresztowany przez NKWD we Lwowie, więziony w Moskwie; po uwolnieniu w Armii Polskiej w ZSRR, zdezerterował i przeszedł na stronę niemiecką (1941); internowany w Berlinie, gdzie zmarł. Autor licznych prac naukowych. 34, 36, 44, 199, 214
- Kozłowski NN, kpr. LP 112, 118
- Krahelska Jadwiga 29
- Krajewski Tadeusz (1890–1926), członek ZS, od 1914 w LP, służył m.in. w 1 i 4 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, w 1924 jako kpt. przeniesiony w st.sp. 155, 161
- Krak Stefan, ps. Dudzieniec (1885–1915), członek PPS i OB PPS, zesłaniec, po uwolnieniu (1913) student Politechniki Lwowskiej, członek ZS. Od 1914 w LP, uczestnik patrolu „Beliny”, nast. w kawalerii I brygady. Poległ w Tarłowie. 145
- Kramarczykowie NN, właściciele domu w Bolesławiu k. Sławkowa. 104
- Kratowicz, ps., zob. Blauer Józef
- Krawczyk Stanisław (1888–1938), członek ZS, W 1914 w LP, pod Rafajłową dostał się do niewoli rosyjskiej (1914), z której powrócił pod koniec wojny. Po odzyskaniu niepodległości w WP, demobilizowany w 1921 jako kpt. 43
- Kriczko NN, nauczyciel w szkole w Łowiczu. 26
- Kriegier NN, kpt. armii niemieckiej. 275
- Królikiewicz NN, chor. 103
- Kruszewski Jan, ps. Kruk (1888–1977), student UJ i Uniwersytetu Genewskiego, członek ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP – dca plutonu 1 komp. kadrowej, nast. w 1 pp (por.). W II RP zawodowy oficer piechoty, m.in. dca piechoty dywizyjnej i dywizji piechoty, 1930–1939 jako gen. bryg. dca KOP. W 1939 dca GO, nast. w niewoli niemieckiej. Po wojnie pozostał na emigracji we Francji. 53
- Krynicky Stanisław, ps. Tymkowicz (1889–1914), podczas studiów na Uniw. Lwowskim członek „Promienia”, PPSD, ZWC i ZS, adiutant J. Piłsudskiego (1913–1914). W 1914 w LP; służył

w komp. saperów; utonął pod Bosutową, poszukując brodu. 86

Krzemińska Zofia z Mieszkowskich (1895–?), działaczka Ligi Kobiet w Ostrowi-Komorowie, w II RP urzędniczka. 276

Krzewski Stanisław (1890–?), student filozofii i medycyny UJ (1910–1914), członek ZS. Od 1914 w LP, służył w artylerii. Po 1918 oficer artylerii, zdemobilizowany 1921 jako kpt., pracował jako urzędnik. 36, 43

Krzywoszewski Stefan (1866–1950), literat, publicysta. 267

Kubala Władysław, ps. Bolek (1891–1941), członek „Zarzewia”, podczas studiów w Akademii Handlowej w Krakowie członek ZS. Podczas I w.ś. w armii austriackiej, po upadku Przemysła w niewoli rosyjskiej (1915–1918). W II RP zawodowy oficer intendentury, służył m.in. w MSWojsk. W 1939 jako ppłk int. w sztabie Armii „Warszawa”, nast. w niewoli niemieckiej; zmarł w ołagu Arnswalde. 45

Kuchinka Gustaw (1875–1923), zawodowy oficer armii austriackiej, od 1918 w WP, szef sztabu Okręgu Gen. Łódź (1918–1921), dca dywizji (1921–1923), w 1922 mianowany gen. bryg. 13

Kuciel Stanisław (1891–1940), członek Drużyn Bartoszych. Od 1914 w LP, służył w żandarmerii I Brygady, od 1917 w PSZ. W II RP zawodowy oficer żandarmerii, m.in. dca dyonu żandarmerii. W 1939 dostał się do niewoli sowieckiej; zamordowany w Charkowie. 308, 309

Kuczewski Bronisław (1894–1927), członek PPS-FR, od 1914 w LP, m.in. w biurze wywiadowczym. W II RP nauczyciel ludowy, nast. urzędnik. Brat Kazimierza. 43, 78

Kuczewski Kazimierz (1890–1944), członek PPS-FR, więzień carski, student Uniw. Lwowskiego i UJ. Od 1914 w LP, służył m.in. w biurze wywiadowczym. W II RP działacz PPS, w Radomiu, urzędnik. Brat Bronisława. 43, 78

Kuczyński, Tadeusz 35

Kuć Józef (1868–1912), działacz socjalistyczny w Król Pol., członek SDKPiL, zesłany na Sybe-

rię (1906), po uwolnieniu student medycyny UJ (1908–1911), prezes „Spójni” (1909–1911). 31

Kudaj Władysław (1890–po 1938), oficer armii rosyjskiej, 1917–1918 w I Korpusie Polskim w Rosji. Od 1918 w WP jako zawodowy oficer piechoty, m.in. zca kmtda m. Łódź (1918), nast. na froncie. W 1931 jako ppłk przeniesiony w st.sp. 319

Kudelska Stefania, ps. Hanna (1890–1944), podczas studiów przyrodniczych na UJ (1912–1914) członkini ZS i „Promienia”. W 1914 w I Brygadzie LP, służyła w oddziale wywiadowczym (kurierka), uwięziona przez Rosjan; po uwolnieniu (1915) w POW, ostatnio działała na Ukrainie (1918). Od 1918 w WP, oficer Ochotniczej Legii Kobiet. Po wojnie cywilny pracownik wojska, m.in. współorganizatorka Przysposobienia Wojskowego Kobiet, urzędniczka Okręgowego Urzędu WF i PW w Warszawie, działaczka społeczna, senator (1935–1938), poseł (1938–1939). Uczestniczka obrony Lwowa (1939), nast. w konspiracji w Warszawie. Zginęła podczas powstania warszawskiego. 45, 214

Kukiel Marian (1885–1973), historyk, nauczyciel gimnazjalny, członek PPS i PPSD, współzałożyciel ZWC, członek ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, m.in. dca baonu w I i 7 pp, absolwent kursu oficerów Sztabu Gen. (1917), adiutant II Brygady (kpt.), od 1917 w PSZ. Od 1918 w WP, m.in. inspektor szkół piechoty, dca pułku i brygady w wojnie polsko-bolszewickiej. Po wojnie oficer zawodowy, m.in. szef Wojsk. Biura Historycznego i dca dywizji, podczas przewrotu majowego po stronie rządowej; w 1930 jako gen. bryg. przeniesiony w st.sp., był docentem na wydz. historii UJ i dyr. Biblioteki ks. Czartoryskich; związany z opozycją antysanacyjną, współzałożyciel Stronnictwa Pracy (1937) i członek jego władz. Uczestnik kampanii wrześniowej, nast. w PSZ na Zachodzie, dca I Korpusu i minister obrony narodowej. Po wojnie na emigracji, był m.in. profesorem historii w Polskim Uniw. na Obczyźnie. Jeden z najwybitniejszych pol. historyków wojskowości. 86, 87, 95, 97, 244

- Kuk Karl (1853–1935), generał austriacki, m.in. dca twierdzy Kraków (1912–1915), generał gubernator lubelski (1916–1917). 256, 260, 262, 270, 271
- Kulczycki Julian, ps. Sas (1887–1946), absolwent Politechniki Lwowskiej, członek ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, służył w I i 5 pp (kpt.), w okresie kryzysu przysięgowego przejściowo dca I pp (1917). W II RP zawodowy oficer piechoty, nast. żandarmerii i Korpusu Kontrolerów; w 1939 jako płk w Korpusie Kontrolerów, internowany na Węgrzech. Po wojnie powrócił do kraju. 54
- Kulesza Adam (zm. 1916?), małoletni, gazeciarz, szeregowy 5 pp; zaginął pod Kostiuchnowką. 205
- Kulski Julian (1892–1976), członek Związku Młodzieży Socjalistycznej, podczas studiów na Uniwersytecie w Brukseli członek PPS-lewicy, „Promienia”, później także ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 3 pp (chor.). Od 1918 w WP m.in. w Komendzie Głównej Milicji Ludowej (1919), od 1922 w służbie cywilnej; po studiach w Szkole Nauk Politycznych w Paryżu urzędnik Min. Skarbu (1927–1932), dyr. Państwowego Monopolu Spirytusowego (1932–1935) wiceprezydent Warszawy (1935–1939); członek władz OZN. Podczas II w.s. uczestnik obrony Warszawy, nast. jej burmistrz (1939–1944); przejściowo więziony przez Niemców. Po wojnie w kraju, pracował jako urzędnik i dyr. w przedsiębiorstwach budowlanych. 303
- Kulwieć Andrzej (1884–1946), członek PPS, więzień carski, po uwolnieniu student historii na UJ i w Oxfordzie, gdzie był jednocześnie lektorem j. polskiego. Od 1914 w LP, służył w I Brygadzie, a nast. w aparacie werbunkowym (chor.), od 1917 w PKP. W II RP oficer zawodowy, m.in. adiutant gen. W. Sikorskiego podczas wojny polsko-bolszewickiej, stracił rękę. Po wojnie czasowo w rezerwie, od 1924 nauczyciel w Szkole Oficerskiej dla Podoficerów w Bydgoszczy, pozostawał nim także po przeniesieniu w st.sp. (1930); później do wybuchu wojny nauczyciel przedmiotów humanistycznych w bydgoskich gimnazjach, autor licznych artykułów w prasie wojskowej i cywilnej. Podczas okupacji pracował jako robotnik i współpracował z AK, po wojnie uczestniczył w zabezpieczaniu dzieł sztuki i archiwaliów. 265
- Kułakowski Bronisław (1865–1924), adwokat warszawski, działacz socjalistyczny w Król. Polskim, po rewolucji 1905–1907 obrońca w procesach politycznych, po wydaleniu z Rosji przebywał w Galicji (1908–1910), a od 1910 w USA; działał w org. polonijnych, podczas I w.s. wspierał akcję legionową. 32
- Kunc Bogusław, ps. Kordian (1889–1969), podczas studiów rolniczych na UJ członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, w II RP zawodowy oficer piechoty, m.in. kmdt Korpusu Kadetów w Chemii (1928–1936) i kmdt Junackich Hufców Pracy (1936–1939). W 1939 jako płk wzięty do niewoli niemieckiej, po II w.s. na emigracji w USA. 35, 44, 45, 55, 172
- Kuncewiczówna Alina, nauczycielka szkół powszechnych w Lublinie, podczas I w.s. także sanitariuszka. 199
- Kunicki Ryszard (1873–1960), członek organizacji samokształceniowych w Warszawie, po wydaleniu z Rosji ukończył studia medyczne na UJ (1899), nast. lekarz w Łazach i Frysztacie. Podczas studiów związał się z ruchem socjalistycznym, należał do PPS i PPSD, poseł do austriackiej Rady Państwa (1907–1911). Od 1914 w LP jako lekarz, służył w I p.art. (kpt.). W 1918 członek Rady Narodowej Ks. Cieszyńskiego, późn. przewodniczący Gł. Komitetu Plebiscytowego w Cieszynie, poseł (1919–1922), członek władz PPS, od 1920 lekarz w Krakowie, prezes Okręgowego Związku Kas Chorych, po przewrocie majowym związany z sanacją, opuścił PPS (1929). Był m.in. nacz. lekarzem Kasy Chorych w Łodzi i Krakowie, ostatnio pracował w Min. Zdrowia. Po II w.s. nacz. lekarz Ubezpieczalni Społ. w Łodzi, a nast. przewodniczący rady naukowej ZUS; członek PPS i PZPR (do 1957). 98
- Kuny, sanitariusz 195

Kupczyński Tadeusz (1885–1967), jako gimnazjalista w Piotrkowie działacz Pet-u, podczas studiów filozoficznych na UJ (dr fil. 1913) członek w „Zet-u”, „Zarzewia”, „Spójni” i PDS. Od 1914 w LP. W II RP ochotnik WP (1920), po wojnie nauczyciel, nast. kurator w Krakowie (1927–1931), pracownik Min WRiOP (1931–1933), naczelnik wydziału oświaty Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego (1933–1937) i kurator we Lwowie (1937–1939). Podczas okupacji przewodniczący Szarych Szeregów (1942–1945). Po II w.ś. pracownik archiwów w Gdańsku i Szczecinie. 33, 36

Kurek Bolesław (1893–1916), od 1914 w I Brygadzie LP, st. szeregowy 5 pp. Poległ pod Kostiuchnówką. 240

Kuropatwiński Feliks (1858–1924), ksiądz katolicki diecezji sandomierskiej (święcenia 1882), szambelan papieski, od 1904 proboszcz i dziekan w Kozienicach. 261

Kuśmierski Kazimierz (1887–194?), student Politechniki Petersburskiej, członek ZWC. W 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. w oddziale wywiadowczym; wkrótce wystąpił z LP ze względów zdrowotnych; ukończył studia prawnicze na UJ i Uniw. Warszawskim, od 1927 adwokat w Krzemieńcu. 99

Kwaśniewski Mikołaj (1871–1941), lekarz, działacz socjalistyczny. Od 1915 w LP, lekarz 5 pp. W II RP zawodowy oficer lekarz, w 1926 jako płk przeszedł do służby cywilnej; kolejno starosta w Stolinie, wojewoda tarnopolski (1927–1928), krakowski (1928–1935), poznański (1935–1936), senator i wicemarszałek Senatu (1935–1938), współorganizator Stronnictwa Demokratycznego (1937), prezydent Krakowa (1939). Podczas okupacji przywódca konspiracyjnego Stronnictwa Demokratycznego. Aresztowany przez gestapo, zginął w Auschwitz. 194, 234, 244

Kwiatek Feliks, ps. Włada (1886–1965), od czasów gimnazjalnych działacz PPS, podczas rewolucji 1905–1907 m.in. okręgowiec partii w Lublinie, więzień carski; w 1909 wydany z Rosji, osiadł w Galicji, gdzie kontynuował dzia-

łalność polityczną. Od 1914 w I Brygadzie LP, służył w VI baonie. W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1921), ostatnio dca pułku; w 1934 jako ppłk dypl. przeniesiony w st.sp., pracował w Min. Przemysłu i Handlu. W 1939 uczestnik obrony Warszawy, nast. w niewoli niem. Po wojnie powrócił do kraju; w 1947 oskarżony o nadużycia gospodarcze i skazany, po uwolnieniu z więzienia nie podjął działalności; zrehabilitowany 1957. 54, 58, 62, 314, 319

Kwiatkowski Mieczysław (1889–1943), działacz PPS-Lewicy i ruchu związkowego, 1914–1916 w Łodzi (m.in. przewodniczący Robotniczego Stow. Spożywczego „Robotnik”), od 1916 w Warszawie. W okresie międzywojennym działacz KPP, pracował w spółdzielniach wydawniczych. 19, 30, 203

Landau NN, kpr. LP. 112

Langman, Zygmunt 35

Langner NN, działacz Stronnictwa Niezawisłości Narodowej w Łodzi. 315

Lato Ignacy (1897–1915), fryzjer, szeregowiec 3 pp LP, poległ nad Prutem. 112

Lauer Henryk (1890–1939), uczestnik strajku szkolnego, sympatyk SDKPiL, student w Genewie, po studiach pozostał w Szwajcarii. Po I w.ś. krótko przebywał w Polsce i działał w KPP. Od 1923 w ZSRR; padł ofiarą czystek stalinowskich. 30

Laveaux Ludwik de (1891–1969), student Politechniki Lwowskiej, członek ZS. Od 1914 w LP, służył w VI baonie i 4 pp, m.in. jako adiutant i dca komp. (por.); od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty, uczestnik obrony Lwowa, późn., na stanowiskach sztabowych; w okresie pokojowym ukończył WSWoj. (1922), potem m.in. dca pułku, piechoty dywizyjnej i dywizji piechoty. W 1939 jako płk dypl. dca 8 DP, uczestnik obrony Modlina, nast. w niewoli niem. Po wojnie służył w 2 Korpusie Polskim, na nast. osiadł w Londynie. 116, 220

Lenczewski Kosma (1881–1959), zakonnik kapucyn, od 1914 kapelan LP, początkowo w 1, późn.

- w 5 i 4 pp, od 1917 w PKP; w 1918 internowany przez Austriaków. W II RP m.in. sprawował różne funkcje w kapucyńskiej wspólnotce zakonnej, m.in. wikary konwentów w Krakowie, Sędziszowie i Lwowie, ekonoma domu zakonnego we Lwowie. Od 1940 ponownie w Krakowie. 56
- Leo Juliusz (1861–1918), prawnik, polityk galicyjski, wykładowca prawa UJ, prezydent Krakowa (1904–1918), współtwórca i pierwszy prezes NKN (1914). 22
- Leonhardi Theodor von (1856–1927), generał austriacki, podczas I w.s. dca dywizji i korpusu kawalerii. 208
- Leopold Bawarski (1846–1930), książę niemiecki, generał, naczelny dca armii niemieckiej i austriackiej na froncie wschodnim (1916–1918), kandydat na regenta Król. Polskiego (1916), od 1919 w st.sp. 265
- Leszcz Stanisław, żołnierz 5 pp LP. 159
- Leszczyński Julian (1889–1939), podczas studiów na UJ działacz i prezes „Spójni”, późn. działacz SDKPiL i KPP; w okresie międzywojennym przebywał gł. w ZSRR; padł ofiarą czystek stalinowskich. 31
- Leško NN, żołnierz 5 pp LP. 166
- Lewandowski Hieronim (1891–1915), handlowiec, od 1914 w LP; jako szer. 4 pp poległ pod Jastkowem. 114
- Libermann Herman (1870–1941), prawnik, adwokat w Przemyslu, od lat studenckich związany z ruchem socjalistycznym. Członek władz PPSD, poseł do austriackiej Rady Państwa (1907–1918). Od 1914 w LP, m.in. w I Brygadzie, nast. w Kmdzie Legionów. Obrońca legionistów podczas procesu w Marmarosz-Sziget (1918). W II RP poseł z listy PPS (1919–1933) i członek władz partii. Po przewrocie majowym jeden z liderów opozycji antysanacyjnej, animator Centrolewu; w 1930 aresztowany i więziony w Brześciu n. Bugiem, w 1932 skazany za próbę obalenia rządu, wyemigrował do Czechosłowacji i Francji. Podczas II w.s. członek wiceprzewodniczący Rady Narodowej na emigracji (1939–1941), minister sprawiedliwości (1941). Zmarł w Londynie. 102, 109
- Libicki Konrad (1891–1980), członek „Pet-u”, podczas studiów filozoficznych na UJ członek „Zet-u”, Organizacji Młodzieży Narodowej, „Zjednoczenia”, ZWC i ZS. Od 1914 w POW, członek Komendy Naczelnej, od 1915 w I Brygadzie LP; służył w 7 pp (ppor.), od 1916 ponownie w POW, więziony przez Austriaków. W II RP zawodowy oficer piechoty, w 1927 jako mjr przeszedł do służby w MSZ, m.in. poseł RP w Estonii, nast. dyr. naczelny PAT i prezes rady nadzorczej Polskiego Radia. Podczas II w.s. służył w PSZ na Zachodzie, po wojnie pozostał na emigracji. Syn Stanisława. 13, 36, 321
- Libicki Stanisław (1856–1933), radca Prokuratury Król. Polskiego (od 1891), publicysta, prezes Tow. Kredytowego m. Warszawy, działacz społeczny w Król. Polskim; początkowo związany z ruchem narodowym, z którym zerwał w 1908; podczas I w.s. związany z nurtem aktywistycznym, z ramienia Centralnego Komitetu Narodowego członek Rady Stanu Król. Polskiego, radny Warszawy. Ojciec Konrada. 267
- Liljenfeld-Krzewski Karol (1893–1944), podczas studiów filozoficznych na UJ członek ZS. Od 1914 w POW, od 1915 w LP; służył w 1 pp, od 1916 ponownie w POW. Autor licznych prac literackich i satyrycznych. W II RP zawodowy oficer piechoty; w 1933 jako mjr dypl. przeniesiony w st.sp., nast. dyr. rady programowej Polskiego Radia. Podczas II w.s. przedostał się na Bliski Wschód, gdzie zmarł. 43
- Linke Stefan (1898–1918), gimnazjalista łódzki, członek POW, śmiertelnie ranny podczas walk. 317
- Lipińscy NN, działacze niepodległościowi w Łodzi. 314
- Lipiński Wacław (1896–1949), gimnazjalista, organizator tajnego skautingu w Łodzi, członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 5 pp, od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty; ukończył studia prawnicze (dr 1922), nast. głównie na stanowiskach sztabowych; historyk wojskowo-

ści, autor licznych prac poświęconych pol. formacjom niepodległościowym; w 1939 jako ppłk przeniesiony w st.sp. W 1939 uczestnik obrony Warszawy, nast. w konspiracji piłsudczykowskiej; w 1944 przejściowo więziony przez Niemców. Po II w.s. w kraju; kontynuował działalność polityczną w podziemiu; aresztowany w 1947, skazany na śmierć i stracony. 185

Lipski Mirosław, wuj R. Starzyńskiego. 121, 214

Lipski Roman, dziadek R. Starzyńskiego. 26

Lipski Roman, wuj R. Starzyńskiego. 26

Lisowski Franciszek (1890–?), sekcjny 5 pp, ranny pod Urzędowem. 153, 154

Litwin, ps., *zob.* Stefanowski Stojan

Litwinowicz Aleksander 76

Lubińska Jadwiga (1882–?), studentka UJ (1907–1911), działaczka „Promienia”. 33, 34

Lubomirski Andrzej 218

Lubomirski Zdzisław (1865–1943), książę, ziemianin. Podczas I w.s. prezydent Warszawy i prezes Centr. Komitetu Obywatelskiego (1916–1917), członek Rady Regencyjnej (1917–1918). W II RP senator (1928–1938). 218, 271, 272, 306

Ludomir, ps., *zob.* Rowiński Wacław

Ludwik, ps., *zob.* Piskor Tadeusz

Luxemburg Róża (1871–1919), działaczka ruchu robotniczego, współtwórczyni SDKPiL i Związku Spartakusa. 31

Lüders, kpt. armii niem. 91

Łapiński Stanisław, ps. Nilski (1891–1922), student Politechniki Lwowskiej, członek ZS. Od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp (por.). W 1918 w POW. Od 1918 w WP, uczestnik obrony Lwowa, nast. w Adiutanturze Generalnej i Nacz. Dowództwie WP. Po wojnie jako ppłk dca pułku piechoty. Zmarł w Poznaniu. 115, 120, 124, 143, 241, 243, 267, 271, 273

Ławrentjew NN, rosyjski inspektor szkolny w Łowiczu. 27, 28

Łazowski Jan Stanisław (1889–1941), uczestnik strajku szkolnego, podczas studiów prawniczych i filozoficznych na UJ (1909–1914) członek PPS-

-Lewicy i „Spójni”. W II RP urzędnik ubezpieczeniowy, początkowo związany z KPRP, późn. z PPS, urzędnik Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, wykładowca Szkoły Głównej Handlowej i Wolnej Wszechnicy Polskiej, autor licznych publikacji ekonomicznych. Aresztowany przez gestapo (1940), zesłany do obozu w Auschwitz, gdzie zmarł. 31

Łempicki Michał [w tekście błędnie: Zygmunt] (1856–1930), inżynier górniczy, właściciel i udziałowiec licznych przedsiębiorstw przemysłowych w Król. Polskim. Poseł do Dumy (1912–1916), pozostał w Król. Polskim gdzie, po zrzeczeniu się obywatelstwa rosyjskiego, działał w organizacjach aktywistycznych. Członek TRS i szef jej Wydziału Wewnętrznego, działacz Ligi Państwowości Polskiej, członek Rady Stanu Król. Polskiego (1918). 266, 268, 272

Łojko Zygmunt 225

Łosiński Augustyn (1867–1937), ksiądz katolicki, biskup kielecki (1910–1937). 263

Łoś Jan (1860–1928), sławista i językoznawca, profesor UJ. 49, 305

Łuba, ps., *zob.* Górski Antoni

Łuczynski Aleksander Jerzy, ps. Narbut (1890–1977), student Uniw. Lwowskiego i Uniw. w Leodium, członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 1, 5 i 6 pp, m.in. jako dca komp. i baonu (kpt.), od 1917 w PSZ. W II RP zawodowy oficer piechoty, dca pułku i brygady podczas wojny polsko-bolszewickiej, po wojnie dca dywizji; w 1924 mianowany gen. bryg.; od 1930 dca OK V Kraków. W 1939 dca etapów Armii „Kraków”, nast. w PSZ na Zachodzie, początkowo bez przydziału, późn. członek Wojskowego Trybunału Orzekającego i przewodniczący Komisji Regulaminowej. Po wojnie wyemigrował do USA. 54, 94, 118–120, 123–129, 135–137, 143, 205, 211, 212, 217, 224, 227, 231, 234, 236–238, 245, 268, 273, 292, 301

Łuniewscy NN, mieszkańcy Suchedniowa. 90

Łuniewski Antoni (zm. 1938), ziemianin, działacz Mińskiego Twa Rolniczego i jego prezes (1913–1919), pierwszy prezes Związku Ziemian (od

- 1916), członek Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego, działacz oświatowy; członek TRS (1917). 267
- Łuszczewski NN, ziemianin, żołnierz 1 puł LP. 125
- Łypacewicz Wacław (1871–1951), prawnik, adwokat warszawski, więzień carski (1903–1905), działacz społeczny w Król. Polskim, początkowo związany z postępową demokracją. Podczas I w.s. działacz Zjednoczenia Międzypartyjnego, radny m. Warszawy, członek Rady Narodowej Król. Polskiego. W II RP działacz PSL-Wyzwolenie, członek jego władz, poseł (1922–1927); po zjednoczeniu ruchu ludowego w Stronnictwie Ludowym, z którego wystąpił w 1935. Podczas okupacji w Stronnictwie Ludowym „Roch”. 267
- M**acenko Aleksander Aleksandrowicz, woźny 26
- Machonbaum Leon, ps. Grot (1890–1974), członek ZWC i ZS, więzień carski, zbiegł do Galicji. Od 1914 w I Brygadzie LP, służył w 1 i 7 pp (por.). W II RP zawodowy oficer piechoty, m.in. dca pułk i piechoty dywizyjnej. W 1939 dca piechoty 22 DP, po kampanii wrześniowej w niewoli niem. Po wojnie powrócił do kraju; krótko służył w LWP jako szef sztabu wojsk lądowych, w 1946 przeniesiony do rezerwy. 50
- Machowicz Stanisław, ps. Sawa (1891–1962), członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w VI baonie i 2 pp (por.). W II RP zawodowy oficer piechoty, m.in. zca dcy i dca pułku piechoty. W 1939 kmtd M. Warszawy, nast. w niewoli niem. Po wojnie na emigracji w Wlk. Brytanii. 9, 26, 35, 39, 54
- Maciesza Władysława ze Srzednickich (1888–1967), podczas studiów w Szkole Nauk Politycznych w Krakowie członkini PDS, założycielka kobiecej drużyny strzeleckiej. Podczas I w.s. w oddziale wywiadowczym I Brygady LP, późn. w szpitalach polowych i w POW (jako kurierka). W II RP urzędniczka, pracowała m.in. w Funduszu Bezrobocia, działaczka społeczna, po przewrocie majowym związana z BBWR, senator (1935–1938). Podczas okupacji z SZP-ZWZ-AK, m.in. jako kurierka; aresztowana w 1943, zesłana do Auschwitz. Po wojnie w kraju. 189
- Macińska Wiktoria z Pętkowskich (1869–1926), pedagog; wraz z siostrą Zofią (zm. 1948) założyła pierwszej polskiej pensji w Łodzi (w okresie międzywojennym pensja została przekształcona w gimnazjum). 313
- Madejski NN, sierż. kapelmistrz. 206, 289
- Made NN, kpt. lekarz armii austriackiej. 201
- Maj Antoni (1869–1934), rolnik z Lubelszczyzny, tkacz. Początkowo związany z Ligą Narodową i Polskim Zjednoczeniem Ludowym, uczestnik walki o spolszczenie instytucji gminnych (1905); podczas I w.s. związany z nurtem aktywistycznym, członek TRS. W II RP poseł na Sejm Ustawodawczy i jego wicemarszałek (1919–1922), wójt gminy Bełżyce, członek władz licznych organizacji społecznych, od 1922 w PSL-Piast, po zjednoczeniu ruchu ludowego w Stronnictwie Ludowym. 272
- Majewski Stanisław (1887–1918), inżynier, od 1914 w LP, służył w 3 pp. Zmarł na gruźlicę. 100, 101
- Majewski Stefan (1867–1944), generał armii austriackiej, od 1918 w WP, m.in. dca armii podczas wojny polsko-bolszewickiej, w okresie pokojowym jako gen. dyw. dca OK IV Łódź, nast. szef Administracji Armii, wicemin. spraw wojskowych (1925–1926) i kier. tego ministerstwa (1925). Od 1926 w st.sp. 13
- Majkowski Benedykt, ps. Benoni (1893–1953), członek ZS, od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp (por.). W II RP zawodowy oficer piechoty, ostatnio kmtd m. Przemysła; w 1935 jako płk przeniesiony w st.sp. 247
- Makowski Wacław (1880–1942), podczas studiów prawniczych w Warszawie członek „Spójni”, po ich ukończeniu aplikant adwokacki. Podczas I w.s. m.in. wicedyr. Dep. Sprawiedliwości TRS i wicedyr. Gł. Urzędu Ziemskiego, kier. Min. Sprawiedliwości (1918). W II RP oficer ochotnik WP (1920), członek Komisji Kodyfikacyjnej, minister sprawiedliwości (1922–1923, 1926), poseł (1928–1935, 1938–1939) i senator (1935–

- 1938); jednocześnie prof. Uniw. Warszawskiego. Podczas II w.ś. internowany w Rumunii. 267
- Malinowski Marian, ps. Wojtek (1876–1948), działacz socjalistyczny, członek PPS i OB PPS, więzień carski, kilkakrotnie zesłaniec. Podczas I w.ś. w LP i POW, w 1918 w Pogotowiu Bojowym PPS. W II RP minister robót publicznych i minister bez teki (1918–1919), poseł (1919–1935) i senator (1935–1938), działacz związkowy. Po przewrocie majowym związany z PPS-d. FR i BBWR. Podczas II w.ś. internowany w Rumunii, po wojnie w kraju. 94
- Małkowski Stanisław (1889–1962), podczas studiów na UJ działacz „Spójni”, nast. asystent na Uniw. Warszawskim. W II RP ochotnik WP (1918–1919), pracownik Państwowego Instytutu Geologicznego, prof. mineralogii i petrografii Uniw. Wileńskiego (1934–1939). Podczas II w.ś. usunięty z uczelni przez Litwinów, więzień niemiecki w obozie Sachsenhausen (1944–1945). Po wojnie organizator i pierwszy dyr. Muzeum Ziemi w Warszawie (1948–1959). 33
- Mansperl Bronisław, ps. Haber (1891–1915), podczas studiów medycznych na Sorbonie członek ZWC, „Filarecji” i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP – żołnierz I komp., kadrowej, nast. w 1 pp (por.); poległ pod Kukłami. 7, 30, 74, 163, 202
- Manterys Mateusz (1872–1946), rolnik, długoletni pełnomocnik gminny i wójt gminy Miechów, uczestnik walki o spolszczenie instytucji gminnych, poseł do Dumy (1906); początkowo związany z ruchem narodowym, nast. w PSL i PSL-Piast. W II RP poseł (1922–1927), nast. wycofał się z życia politycznego. 272
- Marciniak Jan, działacz „Promienia” w Krakowie. 42
- Marczewski Józef (1870–1944), lekarz okulista, właściciel kliniki okulistycznej i lekarz miejski w Częstochowie, działacz społeczny; prezydent Częstochowy (1917–1919, 1920–1927), członek Rady Stanu Król. Polskiego (1918), komisarz rządowy pow. częstochowskiego (1919–1920). 271
- Marczewski Wiktor, ps. Witkowski (1895–1937), handlowiec, członek PDS. Podczas I w.ś. w POW, od 1915 w LP; służył w 5 pp (ppor.). Od 1918 w WP, w 1920 jako kpt. zdezerterował i przeszedł na stronę bolszewicką, służył w bolszewickich organach wywiadu wojskowego, członek sowieckiej delegacji na konferencję w Rydze (1921), nast. urzędnik Ludowego Komisariatu Komunikacji. Padł ofiarą stalinowskich czystek. 279
- Marek Zygmunt (1872–1931), prawnik, adwokat w Krakowie, obrońca w procesach politycznych; od 1897 członek PSD i jej władz, współpracownik galicyjskich pism socjalistycznych, poseł do austriackiej Rady Państwa (1911–1918). Podczas I w.ś. działacz NKN, członek Polskiej Komisji Likwidacyjnej (1918–1919). W II RP członek władz PPS, z jej ramienia poseł (1919–1930) i radny Krakowa. 56
- Markiewicz Roman (1883–?), działacz TON, późn. inżynier chemik w Łowiczu i radny miejski, w 1920 ochotnik WP. 27
- Markowski Bolesław (1862–1936), prawnik, działacz społeczny w Kielcach (m.in. założyciel szkoły handlowej); podczas I w.ś. dyr. Tow. Wzajemnego Kredytu w Kielcach, prezes kieleckiej rady miejskiej i wiceprezydent miasta (1916–1918), członek Rady Stanu Król. Polskiego (1918). W II RP m.in. wiceminister skarbu (1921–1925) i kierownik Min. Skarbu (1921, 1923), prof. prawa skarbowego w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie. 272
- Marks Karol (1818–1883), niemiecki filozof i ekonomista, twórca marksizmu, współzałożyciel I Międzynarodówki. 28, 30, 30, 31
- Marszałek Milan [Maksymilian] Jan (1888–1970), absolwent Akademii Handlowej we Lwowie, urzędnik bankowy, członek Sokoła. Od 1914 w LP, służył 2 i 6 pp (por.), od 1917 w PSZ. W II RP zawodowy oficer piechoty, długoletni dca pułku (1920–1932), nast. kmndt m. Brześć. W 1939 jako płk dca OPL OK I Warszawa. Po wojnie na emigracji w USA. 112, 113
- Martynowicz NN, kapelmistrz LP. 105
- Marusiński Mieczysław, ps. Lelum (1893–1915), uczeń Szkoły Wawelberga i Rotwanda, członek

- ZWC i ZS. Od 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kawalerii, nast. w 1 pp; jako ppor. poległ pod Sobieszcami. 46, 74, 202
- Maruszewski Artur (1886–1945), student uniwersytetów w Kazaniu i Kijowie, członek org. socjalistycznych, podczas studiów na UJ (1912–1914) członek ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, służył w 1 i 5 pp, w 1916 przejściowo w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty, ukończył WSWoJ. (1921), nast. na stanowiskach sztabowych w Sztabie Gen. i KOP. W 1933 jako płk dypl. przeszedł do służby cywilnej, wojewoda tarnopolski (1933–1935), poznański (1935–1939) i wileński (1939). Podczas II w.ś. w PSZ na Zachodzie. 34, 43, 205, 209, 231, 291
- Massow von, niemiecki generał. 302
- Maxymowicz Roman, ps. Nawrot, Raczyński (1893–1915), podczas nauki w Akademii Handlowej w Krakowie członek PDS. Od 1914 w LP; jako ppor. 5 pp poległ w Majdanie Kraśnieńskim. Brat Włodzimierza. 209, 228, 270 162, 177, 209
- Maxymowicz Włodzimierz, ps. Rokita, Raczyński (1891–1938), podczas studiów na UJ członek Tajnej Armii Polskiej i PDS. Od 1914 w LP, służył w 7 i 5 pp (kpt.). W II RP zawodowy oficer piechoty, m.in. dca brygady KOP, dywizji, od 1937 dca Broni Pancernych MSWojsk. Brat Romana. 162, 270, 275, 292
- Mazur, ps., *zob.* Sękara Franciszek
- Mazurkiewiczówna NN, legionistka. 198
- Miatkowski Artur (1896–1916), pracownik biurowy, kpr. V baonu, poległ pod Wołczeckiem. 228
- Michalski Karol (1875–po 1939), od 1914 w LP, służył m.in. w 6 pp (chor.). W II RP zawodowy oficer, w 1928 jako mjr przeniesiony w st.sp. 215
- Michalski NN, ps. Oster, żołnierz 5 pp LP. 197, 211, 212, 307 153, 154, 163, 165, 239
- Michał Romanow (1878–1918), wielki książę, młodszy brat cara Mikołaja II. Zamordowany przez bolszewików. 27
- Mickiewicz Adam 201
- Miedzińska Janina ze Szejnów (1891–1976), działaczka PPS, w II RP m.in. inspektor ds. ochrony kobiet i młodocianych, działaczka społeczna. Po wojnie na emigracji. Żona Bogusława. 44
- Miedziński Bogusław (1891–1972), członek PPS i OB PPS, podczas studiów we Lwowie i Krakowie członek „Życia”, ZWC i ZS. Od 1914 w POW, 1915–1916 w I Brygadzie LP (ppor.), od 1916 ponownie w POW. W II RP zawodowy oficer, gł. na stanowiskach sztabowych (ppłk), od 1922 w stanie nieczynnym; poseł (1922–1938), senator (1938–1939), działacz BBWR i OZN, minister poczt i telegrafów (1927–1929), red. naczelny „Gazety Polskiej” (1930–1938), prezes koncernu Dom Prasy SA (1935–1939). Od 1939 na emigracji. Mąż Janiny. 13, 43, 44, 321
- Mierzejewski Zygmunt, działacz młodzieży niepodległościowej w Król. Polskim. 34, 46
- Miklaszewska Helena (zm. 1959), zakonnica bezhabitu, właścicielka pensji (nast. gimnazjum żeńskiego) w Łodzi. 313, 319
- Mikołaj II Romanow (1868–1918), ostatni car Rosji (1894–1917), zamordowany przez bolszewików. Brat Michała. 27, 41
- Mikołaj Mikołajewicz (1856–1929), wielki książę, 1914–1915 naczelny wódz armii ros.; pod jego nazwiskiem opublikowano w 1914 manifest zapowiadający zjednoczenie wszystkich ziem polskich pod berłem Romanowów. 79, 220, 261
- Mikułowski-Pomorski Józef (1868–1935), profesor, nast. dyrektor Akademii Rolniczej w Dublanach; od 1911 w Warszawie, organizator kursów przemysłowo-rolniczych. Podczas I w.ś. członek TRS, członek Komisji Przejściowej TRS, minister rolnictwa (1917–1918), wicemarszałek Rady Stanu Król. Polskiego (1918). W II RP profesor i rektor SGGW, minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego (1922–1923, 1926). 267
- Miłosz NN, sierżant LP. 235
- Minkiewicz Antoni (1881–1920), inżynier górnik, po studiach w Leoben pracownik kopalni „Saturn”, nast. zawiadowca kopalni w Sławkowie k. Olkusza, działacz PPS-FR. Podczas I w.ś. działacz TON i NKN (członek Delegacji NKN w Król.

- Polskim), członek POW; związany z nurtem aktywistycznym, członek Rady Stanu Król. Polskiego (1918), minister aprowizacji (1918). W II RP nadal minister aprowizacji (1918–1919), nast. komisarz Zarządu Cywilnego Wołynia i Frontu Podolskiego (1919–1920). 84, 85
- Minkiewicz Emilia z Grujów, żona Antoniego. 84, 85
- Minkiewicz Henryk (1880–1940), działacz socjalistyczny, członek ZWC i ZS. Od 1914 w 3 pp LP, kolejno dca kompanii, baonu i pułku (mjr); od 1916 w niewoli ros., po ucieczce (1917) służył w PSZ. W II RP zawodowy oficer piechoty, podczas wojny polsko-bolszewickiej m.in. dca GO i dywizji piechoty, w okresie pokojowym dca m.in. dca dywizji; w 1924 awansowany do stopnia gen. dyw. i mianowany pierwszym dcą KOP; 1929 zwolniony ze stanowiska, w 1934 przeniesiony w st.sp. W 1939 dostał się do niewoli sowieckiej; zamordowany w Katyniu. 249
- Minkiewiczowa Stefania z Michałowskich, ps. Westa (1887–1955), studentka filozofii Uniw. Lwowskiego, od 1914 w biurze wywiadowczym I Brygady LP, nast. w POW. W II RP działaczka społeczna i oświatowa w Puławach. Po II w.s. bibliotekarka Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach. 84, 89, 90, 91
- Minkowski Anatol (1892–1939), student Politechniki w Monachium. Od 1914 w LP, służył w 2 pp (chor.). W II RP oficer zawodowy, w 1930 jako ppłk przeniesiony w st.sp. Urzędnik BGK, nast. Min. Skarbu, dyr. Polskiego Instytutu Rozrachunkowego (1937–1939). Zginął podczas kampanii wrześniowej. 287, 301
- Mioduszewski Franciszek (1884–1941), legionista, major WP, odznaczony Krzyżem Niepodległości i Trzykrotnie Krzyżem Walecznych, wicewojewoda nowogrodzki, aresztowany w 1940 r. przez NKWD wraz z synem Stanisławem marynarzem Dywizjonu R. RKO, wywieziony na Syberię. Zginął w 1941 r. 71
- Mirecki Józef, ps. Montwiłł (1879–1908), działacz robotniczy, członek PPS, więzień carski, podczas rewolucji 1905–1907 członek OB PPS, uczestnik akcji bojowych; schwytany (1907), skazany na śmierć i stracony na stokach Cytadeli. 32
- Mitka, ordynans baonu. 190
- Mitkus Bolesław 31
- Młocki, ps., zob. Szlezyński Jerzy
- Młodkowski Tadeusz, ps. Mirski (1887–1960), nauczyciel w Warszawie. Od 1914 w I Brygadzie LP w służbie wywiadowczej, nast. w Dep. Wojskowym NKN i ponownie w I Brygadzie. W II RP początkowo oficer, 1923 zdemobilizowany jako kpt., pracował jako nauczyciel gimnazjalny, dyr. seminarium nauczycielskiego i wizytator w Wilnie; radny m. Wilna i senator (1935–1938). Po wojnie w kraju, pracował w oświacie. 78, 303, 305, 306
- Młodzianowski Kazimierz, ps. Dąbrowa (1880–1928), artysta malarz, członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 pp. W II RP zawodowy oficer, m.in. Komendant Główny Policji Państwowej (1919) i kmdt szkoły podchorążych; w 1924 jako tyt. gen. bryg. przeniesiony do służby cywilnej, wojewoda poleski (1924–1926), minister spraw wewnętrznych (1926) i wojewoda pomorski (1926–1928). 279, 284, 301
- Młynarski Ludwik (1887–?), podczas studiów prawniczych na UJ członek „Spójni”, „Promienia” i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, służył w 1 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, a nast. Korpusu Kontrolerów, w 1934 jako ppłk przeniesiony do rezerwy; szef Biura Personalnego Min. Poczty i Telegrafów (1934–1939). 46
- Moch-Janicki Józef (1896–1916), praktykant wiertniczy, członek ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 5 pp (ppor.); jako dca komp. poległ pod Kostiuchnowką. 239
- Moczulski Józef (1878–1936), działacz robotniczy, członek PPS, podczas rewolucji 1905–1907 w Łowiczu, Lublinie i Zagłębiu, więzień carski. W II RP działacz związkowy i samorządowy, po przewrocie majowym przeszedł do obozu sanacyjnego; poseł (1930–1935). 29
- Modelski Izidor (1889–1962), podczas studiów filozoficznych na Uniw. Lwowskim członek PDS

- i „Zarzewia”. Od 1914 w LP, służył m.in. w 6 pp i w zaciągu; od 1917 w PKP. W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1923), dca pułku (1925–1926). Podczas przewrotu majowego po stronie rządowej. W 1928 jako płk dypl. przeniesiony w st.sp., działacz opozycyjny, wiceprezes Stronnictwa Pracy (1937–1939). Podczas II w.ś. w PSZ na Zachodzie, jako gen. bryg. m.in. przewodniczący komisji ds. badania przyczyn klęski wrześniowej, wiceminister Obrony Narodowej. W 1945 powrócił do Polski, służył w LWP, attaché wojskowy w Waszyngtonie; wezwany do powrotu (1948), pozostał w USA; w PRL skazany zaocznie za dezercję. 20, 102, 103, 104, 111, 113, 117, 252, 269
- Modrzewska NN 214
- Molenda Zygmunt (1889–1915), student, zwolennik PPS-FR. Od 1914 w LP; jako sierżant 1 pp poległ pod Wysokim Litewskim. 30
- Monasterski Tadeusz, ps. Kordian (1892–1915), podczas studiów na Politechnice Lwowskiej członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 pp (por.). Ciężko ranny pod Łowczówkiem (1914), zmarł z ran w szpitalu w Budapeszcie. 45, 68, 70
- Morawski NN, por. armii austriackiej. 87
- Morozewicz Józef (1865–1941), profesor mineralogii UJ (1904–1919). W II RP twórca i dyr. Państwowego Instytutu Geologicznego (1919–1937). 43
- Mról Józef (Mroz Josef) (1893–1945?), kinooperator. Od 1914 w LP, fotograf i operator filmowy I Brygady. Po 1918 osiadł w Wiedniu, gdzie prowadził własną firmę fotograficzną; autor licznych wynalazków z dziedziny kinotechniki i fotografii kolorowej, od końca lat 30. w Berlinie; zaginął po zajęciu miasta przez Armię Czerwoną. 209
- Mühlstein Anatol (1889–1957), dyplomata, długoletni pracownik ambasady RP w Paryżu, nast. radca w MSZ. Podczas II w.ś. i po jej zakończeniu we Francji. 7, 30
- Müller Stanisław Leopold (1892–1935), zawodowy oficer armii austriackiej, podczas I w.ś. w niewoli ros.. W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1921), nast. jako ppłk Szt. Gen. m.in. w Biurze Ścisłej Rady Wojennej, MSWojsk., wykładowca WSWoj. 15, 16
- Münnich Tadeusz, ps. Żegota (1893–1959), podczas studiów prawniczych na UJ (1913–1914) członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył w 5 pp (ppor.). Od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1921), w okresie pokojowym gł. na stanowiskach sztabowych. W 1939 jako płk dypl. gł. adiutant Naczelnego Wodza, nast. w PSZ na Zachodzie. Po wojnie na emigracji w Londynie. 13, 254
- Mysłowski Mieczysław, ps. Rawicz (1896–1939), maturalista, członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 1 pp (por.). W 1918 w PSZ. W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1921), nast. m.in. zca dcy broni pancernych w MSWojsk., dca pułku czołgów, pułku piechoty i brygady KOP. W 1939 dca piechoty dywizyjnej 4 DP, nast. jej dca. Poległ. 113, 114, 117, 244, 268
- Myszkowski-Gonzaga Aleksander (1892–1956), od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp (por.), od 1917 w PSZ. W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1922), w okresie pokojowym m.in. dca pułku, piechoty dywizyjnej i dywizji, pomocnik dcy OK VII Poznań. W 1939 dca oddziału wydzielonego i zca dcy etapów Armii „Pomorze”, nast. w niewoli niemieckiej. Po wojnie na emigracji w Brazylii. 221, 238, 239, 240
- Napiórkowski Aleksander (1890–1920), student Politechniki w Leodium, działacz socjalistyczny, członek m.in. „Spójni” i ZS. Od 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. w kawalerii I Brygady (ppor.). W II RP członek władz PPS, poseł (1919–1920), redaktor; latem 1920 wstąpił ochotniczo do WP i poległ pod Ciechanowem. 74, 315, 316
- Narbutt, ps., zob. Łuczyński Aleksander Jerzy
- Natanson Kazimierz (1853–1935), prawnik, bankier. Współwłaściciel banku, członek zarządów przedsiębiorstw, wiceprezes i prezes giełdy warszawskiej. Podczas I w.ś. zca szefa Dep. Skarbu TRS, członek Rady Stanu Król. Polskiego (1918). W II RP członek władz Centr. Związku Przem-

słu Górnictwa, Hutnictwa i Finansów („Lewiatan”). 267, 268, 272

Naumann NN, por. armii niemieckiej. 302

Nehay Wiktor (1895–1940), student Uniw. Lwowskiego, członek „Pet-u”, „Zarzewia” i PDS. Od 1914 w I Brygadzie LP (ppor.), od 1917 w POW. W II RP oficer WP (1918–1920), po ukończeniu studiów nauczyciel geografii i nauk przyrodniczych w Warszawie i Lwowie, równolegle asystent Uniw. Warszawskiego i Politechniki Lwowskiej, pracownik Muzeum Śląskiego i Instytutu Śląskiego (1937–1939). W 1939 uczestnik obrony Lwowa, nast. więzień sowiecki. Zamordowany przez NKWD. 134

Nehring Aleksy, ps. Dunin (1891–1916), podczas studiów na Politechnice Lwowskiej członek ZS. Od 1914 w LP, służył w m.in. w 1 i 5 pp oraz w komp. saperów (ppor.). Poległ pod Kostiuchnowką. 238, 239

Neht NN, kpt. armii niemieckiej. 283

Nemczek Jan, ps. Żubr (1893–1916), gimnazjalista. Od 1914 w LP; jako sierż. 5 pp poległ pod Kostiuchnowką. 223

Neugebauer Jerzy (1893–1969), członek Organizacji Młodzieży Narodowej, skaut, podczas studiów medycznych na UJ (1913–1914) członek PDS i Drużyn Sokolich. Od 1914 w POW, przejściowo więziony przez Niemców. W II RP zawodowy oficer piechoty, w 1931 jako mjr przeszedł do służby cywilnej; starosta kolejno w Wilnie, Wilejce, Baranowiczach, Sochaczewie i Łucku. Podczas II wś. w ZWZ-AK we Lwowie (ppłk). Po wojnie w kraju. Brat Mieczysława. 314

Neugebauer Mieczysław, ps. Norwid (1884–1954), inżynier, członek „Zet-u”, Drużyn Bartosзовych, późn. „Zet-u”, „Zarzewia”, Tajnej Armii Polskiej i PDS. Od 1914 w LP – dca 2 komp. kadrowej, nast. w 1, 5, 2, 3 i 6 pp jako dca baonu i dca pułku (ppłk). W II RP zawodowy oficer, m.in. jako gen. ppor. kwatermistrz armii i generalny kwatermistrz WP (1920). W okresie pokojowym dca dywizji i inspektor armii (gen. dyw.), minister robót publicznych (1930–1932) i ponownie in-

spektor armii. W 1939 szef misji wojskowej w Londynie, nast. w PSZ na Zachodzie. Po wojnie na emigracji w Kanadzie. Brat Jerzego. 71, 92, 99, 249, 268, 292

Niedziałkowski Mieczysław (1893–1940), urzędnik, działacz organizacji młodzieżowych, od 1914 członek PPS. W II RP członek władz PPS i jeden z przywódców partii, poseł (1919–1935). W 1939 uczestnik obrony Warszawy, nast. w konspiracji SZP. Aresztowany przez gestapo (1939), rozstrzelany w Palmirach. 34, 46

Niemiec Jan, ps. Moroński (1889–?), student prawa. Od 1914 w LP, służył w 5 pp, m.in. w taborach pułkowych (ppor.); po kryzysie przysięgowym w PSZ. W II RP zawodowy oficer piechoty, po ukończeniu studiów w WSWoj. (1922) gł. w sztabach, m.in. w Oddziale IV SG, nast. dca baonu piechoty. W 1929 emerytowany jako ppłk, nast. zdegradowany za podrobienie weksla. 242

Niemojewski Andrzej (1864–1921), literat i publicysta, początkowo związany z nurtem socjalistycznym, po rewolucji 1905–1907 red. antyklerykalnej i antysemickiej „Myśli Niepodległej”. 265

Niemojewski Wacław (1864–1939), ziemianin, działacz organizacji rolniczych w Kaliskiem. Marszałek koronny, prezes TRS (1917), w II RP działacz organizacji konserwatywnych i monarchistycznych. 272

Nieniewski Adam (1886–1947), zawodowy oficer austriackiej kawalerii, absolwent Szkoły Wojennej. Od 1916 przydzielony do LP na stanowisko zcy szefa sztabu LP (mjr), od 1917 w PKP. W II RP zawodowy oficer, podczas wojny polsko-bolszewickiej m.in. szef sztabu frontu i armii, dca pułku i brygady jazdy. W okresie pokojowym dca piechoty dywizyjnej. W 1928 jako płk dypl. przeniesiony w st.sp., gospodarował w rodzinnym majątku. 1945–1946 w LWP. 321

Nowaczyński Adolf, ps. Neuwert (1876–1944), pisarz, publicysta, związany z endecją, w II RP przeciwnik J. Piłsudskiego. 265

Nowakowski Wiktor, ps. Wielkopolanin (1882–1936), członek ZS. Od 1914 w LP, służył w 1 i

- 5 pp (por.). W II RP zawodowy oficer piechoty, w 1928 jako ppłk przeniesiony do służby w Straży Granicznej. 292
- Nowicki NN, członek Rady Narodowej Król. Polskiego. 266
- Nowikow Aleksandr (1864–po 1932), ros. generał kawalerii, dca 14 Dywizji Kawalerii (1914), nast. dca korpusu; od 1918 w Armii Czerwonej; w 1931 skazany na 10 lat łagru. 67, 70, 72
- Nullo Francesco (1826–1863), wojskowy włoski, garibaldczyk. W 1863 dca grupy ochotników włoskich podczas powstania styczniowego, mianowany generałem przez konspiracyjny Rząd Narodowy. Zginął w bitwie pod Krzykawką. 105
- O**krzeja Stefan (1886–1905), robotnik, członek PPS i OB PPS, uczestnik akcji bojowych; aresztowany podczas nieudanego zamachu na oberpolicmajstra warszawskiego Nolkena, skazany na śmierć i stracony na stokach Cytadeli. 32
- Ola, ps., *zob.* Szczerbińska Aleksandra
- Olędzki Roman (1889–1970), podczas studiów rolniczych na UJ (1907–1911) członek „Zet-u” i „Zjednoczenia”; związany z ruchem narodowym. W II RP rolnik w Oltarzewie, hodowca nowych odmian owoców i zbóż. Podczas II w.s. w konspiracji, po wojnie w kraju. 169
- Olszewski Antoni (1879–1942), inżynier, działacz przemysłowy, podczas I w.s. sekretarz RGO, w II RP m.in. minister przemysłu i handlu (1919–1920), prezes delegacji polskich w Komisji Mieszanej Reewakuacyjnej i Komisji Mieszanej Specjalnej (1921–1924). 267
- Olszyna, ps., *zob.* Wilczyński Józef
- Orlicz, ps., dca plutonu strzeleckiego. 54
- Orłowski Wacław, uczeń Szkoły W. Wróblewskiego w Warszawie. 30
- Osiecki Stanisław (1875–1967), urzędnik, działacz Polskiego Związku Ludowego i instytucji rolniczych, zbliżony do „Zarania”. Podczas I w.s. działacz PSL i członek jego władz, członek Centralnego Komitetu Narodowego, współpracownik POW. W II RP poseł i wicemarszałek Sejmu (1919–1927), minister reform rolnych (1923) i minister przemysłu (1925–1926); po rozłamie w PSL-Piast, po zjednoczeniu ruchu ludowego w Stronnictwie Ludowym; senator (1930–1935). Podczas okupacji w konspiracji, po wojnie poseł do KRN. 266
- Osiński Aleksander (1870–1956), gen. armii ros., od 1917 w polskich organizacjach wojskowych w Rosji, naczelny dca WP na Ukrainie (1918). Od 1918 w WP, m.in. dca dywizji i armii podczas wojny polsko-bolszewickiej, w okresie pokojowym m.in. szef Administracji Armii (1922–1924), kierownik MSWojsk. (1923), inspektor armii. W 1935 przeniesiony w st.sp., senator (1935–1939), prezes PCK (1937–1945); podczas II w.s. na Zachodzie, w 1947 powrócił do kraju. 321
- Osiński Florentyn (1858–1932), właściciel fabryczki maszyn rolniczych. Ojciec Michała. 92
- Osiński Michał Tadeusz, ps. Brzęk (1892–1983), podczas studiów na Politechnice w Coxhten członek ZS. Od 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. w kawalerii I Brygady (wachmistrz). W II RP oficer WP, zdemobilizowany w 1921 jako rtm. prowadził rodzinną fabryczkę; po przewrocie majowym działacz BBWR i jego sekretarz gen., poseł (1930–1938). Uczestnik kampanii wrześniowej, nast. w niewoli niemieckiej. Po wojnie w kraju; po upaństwowieniu jego fabryki pracował jako chałupnik. Syn Florentyna. 92
- Osmołowscy, Jan i NN, inżynier, działacz społeczny w Olkusz. 84
- Osmołowska Iza 84
- Oster, ps., *zob.* Michalski NN
- Ostrowski Tadeusz, ps. Oster (1895–1916), podczas studiów w Akademii Handlowej w Sankt Gallen członek ZS. Od 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. w kawalerii I brygady (wachmistrz). Otoczony przez kozaków popełnił samobójstwo. 207
- P.**, chor. 305, 306

Pankowski NN, plutonowy LP. 104, 112

Parczewski Alfons (1849–1933) prawnik, adwokat i czołowy działacz społeczny w Kaliszu, filantrop, publicysta; poseł do Dumy Państwowej (1906–1915), początkowo związany z endecją, późn. jej przeciwnik; szczególnie aktywny w walce o Chełmszczyznę. Podczas I w.ś. związany z aktywistami, pierwszy dziekan Wydz. Prawa UW (1915–1919), radny i wiceprzewodniczący Rady M. Warszawy, członek Rady Stanu Król. Polskiego (1918). W II RP pracownik Prokuratury Gen., nast. prof. Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (także dziekan i rektor, dr h.c.); bez powodzenia kontynuował działalność polityczną. 272

Pareński Stanisław (1843–1913), powstaniec styczniowy, lekarz, asystent, a nast. zca profesora i profesor UJ, prymariusz Szpitala Św. Łazarza w Krakowie (1875–1913). 36

Paschalski Franciszek (1889–1940), działacz socjalistyczny, podczas studiów prawniczych w Krakowie, Moskwie i Berlinie członek m.in. PPS (późn. PPS-FR) i ZWC. Podczas I w.ś. adwokat w Warszawie, członek Centr. Komitetu Narodowego, po odejściu z PPS członek Związku Narodowo-Radykalnego, w II RP nadal adwokat, działacz Unii Narodowo-Państwowej, Partii Pracy, po przewrocie majowym w BBWR, poseł (1930–1935). Zmarł we Francji. 266

Pasierbowski Stefan (1897–1916), rzeźnik, od 1914 w LP. Jako ordynans 1 komp. 5 pp poległ pod Kostiuchnowką. 234, 240

Paszkowski Henryk, ps. Krok (1887–1969), technik, członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. w 1 i 5 pp, 1915–1916 w POW i ponownie w 5 pp. W II RP zawodowy oficer piechoty, m.in. dca pułku i brygady podczas wojny polsko-bolszewickiej, w okresie pokojowym dca pułku, piechoty dywizyjnej i dywizji (gen. bryg.); od 1938 zca dcy OK I Wwa. W 1939 internowany w Rumunii, nast. więzień niemiecki. Po wojnie na emigracji. 46, 53, 305

Pauli NN, ppor. armii austriackiej. 279, 280

Pawlikowski NN, starosta kozienicki 256

Pelczyński Tadeusz (1892–1985), członek „Pet-u”, podczas studiów medycznych na UJ członek „Zet-u”, ZS i Drużyn Sokolich. Od 1915 w LP służył w 6 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1923), nast. głównie na stanowiskach sztabowych w Oddziale II i III Sztabu Głównego (m.in. szef Oddziału II). W 1939 dca piechoty 19 DP, nast. w SPZ-ZWZ-AK m.in. jako szef sztabu i zca dcy AK (gen. bryg.). Uczestnik powstania warszawskiego, nast. w niewoli niemieckiej. Po wojnie na emigracji w Wlk. Brytanii. Mąż Wandy Filipkowskiej. 114

Perl Feliks, ps. Res (1871–1927), działacz socjalistyczny, redaktor „Robotnika”, więzień carski. W II RP członek władz PPS, poseł (1919–1927). Mąż Teresy. 43

Perl Teresa (1871–1939), działaczka socjalistyczna i społeczna. Żona Feliksa. 80

Pęczkowski Mieczysław (1897–?), od 1914 w LP, od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1925). W 1939 jako ppłk dypl. szef sztabu 2 DP, nast. na Zachodzie. Po wojnie na emigracji. 314

Pędra Stanisław, od 1915 szeregowiec 5 pp LP. 224

Pększyk Franciszek, ps. Grudziński (1891–1915), podczas studiów w Krakowie i Lwowie członek Tajnej Armii Polskiej i PDS. Od 1914 w LP, dca baonu w 1 i 5 pp (por.). Zginął pod Modliborzycami. 136

Piątek Kazimierz, ps. Herwin (1886–1915), historyk, członek ZS. Od 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. dca baonów w I Brygadzie (kpt.). Poległ pod Kozinkiem. 44, 47, 53, 60, 62, 65, 126, 127, 128, 129, 164

Piątkowski Mieczysław, ps. Mak (1880–1945), członek PPS i OB PPS, więzień carski; po ucieczce z zesłania osiadł w Galicji, student Politechniki Lwowskiej, członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył w komp. saperów i 4 pp. W II RP zawodowy oficer żandarmerii, w 1931 jako płk przeniesiony w st.sp.; pracował jako sekretarz gen. koncernu nafto-

- wego, członek Stronnictwa Demokratycznego. Podczas II w.ś. w konspiracji, aresztowany przez gestapo, więziony na Pawiaku, w Auschwitz i Buchenwaldzie. Zmarł wkrótce po uwolnieniu z obozu. 136
- Piekarska Wanda, ps. Pociecha (1893–1972), członkini „Zarzewia”, studentka chemii Uniw. Berneńskiego i UJ, działaczka PDS, kmtd żeńskiego oddziału strzeleckiego (1913–1914). Od 1914 w oddz. wywiadowczym I Brygady LP, od 1915 w POW (m.in. kurierka oddziału lotnego), późn. urzędniczka TRS i Sądu Apelacyjnego, jednocześnie nauczycielka. Od 1918 w służbie wojskowej, m.in. instruktorka oświatowa, w okresie pokojowym m.in. laborantka i kier. laboratorium Podlaskiej Wytwórni Samolotów, ostatnio laborantka na Politechnice Warszawskiej. Podczas okupacji w SZP-ZWZ, aresztowana przez gestapo (1941) i wywieziona do obozu Ravensbrück. Po uwolnieniu (1945) w kraju. 89, 90
- Pieniążkiewicz Czesław, prof. gimnazjalny we Lwowie, działacz PDS. 36
- Piltz Erazm (1851–1929), publicysta, redaktor m.in. tygodnika „Kraj” i dziennika „Słowo”, po rewolucji 1905–1907 jeden z liderów Stronnictwa Polityki Realnej, podczas I w.ś. współtwórca opinotwórczej Centralnej Agencji Polskiej w Lozannie. W II RP dyplomata. 266
- Piłsudska Maria, 1 v. Juskiewiczowa (1865–1921), działaczka PPS, więzień carski. Pierwsza żona Józefa Piłsudskiego. 98
- Piłsudski Józef, *passim*
- Piskor Tadeusz, ps. Ludwik (1889–1951), współtwórca „Filarecji”, podczas studiów na Politechnice Lwowskiej członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 i 5 pp oraz w sztabie I Brygady (kpt.), ukończył wojenny kurs Sztabu Generalnego (1917). W II RP zawodowy oficer, podczas wojny polsko-bolszewickiej w sztabach, m.in. szef oddziału operacyjnego Naczelnego Dowództwa. W okresie pokojowym po awansie na gen. bryg. m.in. dca dywizji (1925–1926) i szef Sztabu Gen. (1926–1931), jako gen. dyw. inspek-
tor armii (1931–1939). W 1939 dca Armii „Lublin”, nast. w niewoli niemieckiej. Po wojnie na emigracji w Londynie. 134, 135, 173
- Plenkiewicz NN, prezes Stronnictwa Niezawisłości Narodowej w Łodzi (1918). 315
- Pochmarski Bolesław (1883–1945) podczas studiów na Uniw. Lwowskim współzałożyciel „Życia”, od 1906 nauczyciel w gimnazjach galicyjskich, członek ZS, Drużyn Sokolich i Sokoła. Od 1914 w LP, służył m.in. w Dep. Wojskowym NKN, 3 i 4 pp (chor.). w II RP oficer WP, zdemobilizowany w 1921 jako kpt., nast. ponownie nauczyciel gimnazjalny w Krakowie, dziennikarz; po przewrocie majowym w BBWR, poseł (1928–1938). Podczas okupacji w konspiracji, uczestnik powstania warszawskiego, nast. jeńiec niemiecki. 13
- Pociecha, ps., *zob.* Piekarska Wanda
- Podolski Marian (1890–1940), podczas studiów na Politechnice Lwowskiej członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 5 pp (ppor.). Od 1918 oficer WP, po wojnie przeniesiony do rezerwy, nast. od 1926 ponownie w służbie czynnej (mjr). Więzień sowiecki, zamordowany w Starobielsku. 136, 137, 138, 159, 164, 166, 175, 204, 217, 226, 234, 235, 237, 238, 247, 273
- Podolszyc Paweł, prezydent Włocławka (1886–1893), nast. prezydent Łowicza. 29
- Podworski Stefan (1892–1937), podczas studiów filozoficznych na UJ członek ZS. Od 1914 w LP. W II RP oficer WP, zdemobilizowany w 1921 jako kpt., nast. ukończył studia prawnicze na UJ. 43
- Pogorzelska Jadwiga (1886–?), studentka filozofii UJ (1910–1912), działaczka „Spójni”. 31
- Polkowski Kazimierz (1893–1961), podczas studiów medycznych na UJ członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 i 5 pp (ppor.). W II RP oficer sanitarny podczas wojny polsko-bolszewickiej, po ukończeniu studiów medycznych (dyplom Warszawa 1922) zawodowy oficer służby zdrowia, w 1937 jako ppłk przeniesiony w st.sp. W 1939 kmtd sanatorium wojskowego w Zakopanem, nast. więzień sowiecki, od 1941 w PSZ

na Zachodzie. Po wojnie na emigracji w Londynie. 34, 94, 158, 166, 169, 171, 185, 244, 265, 299, 304, 305

Polniaszek Franciszek (1892–1940), podczas studiów we Lwowie członek „Zarzewia” i PDS. Od 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. w 1 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoJ. (1926), nast. m.in. kmdt Szkoły Oficerskiej dla Podoficerów, dca pułku piechoty i brygady Obrony Narodowej. W 1939 uczestnik obrony Lwowa, nast. w niewoli sowieckiej. Zamordowany w Starobielsku. 247

Poniatowski Józef (1763–1813), generał armii koronnej, minister wojny i naczelny wódz armii Królestwa Warszawskiego, marszałek Francji. Poległ w bitwie pod Lipskiem. 97, 225

Ponikowski Antoni (1878–1949), inżynier, od 1916 profesor miernictwa Politechniki Warszawskiej; podczas I w.s. minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego i premier. W II RP polityk związany z chadecją, premier i minister wyznań religijnych (1921–1922), poseł (1930–1935). 266, 288

Popiel Karol (1887–1977), polityk, podczas I w.s. związany z NKN, w II RP współzałożyciel Narodowej Partii Robotniczej i jej prezes, poseł (1922–1927), wiceprezes Stronnictwa Pracy (1937–1939). Podczas II w.s. członek rządu emigracyjnego. W 1945 powrócił do Polski, gdzie próbował włączyć się w działalność polityczną; 1947 wyemigrował. 266

Popielówna Maria, legionistka. 89, 90

Popławski Seweryn (1870–1944), ksiądz katolicki diecezji warszawskiej (święcenia 1892), m.in. wikariusz w Rawie Mazowieckiej, nast. długoletni proboszcz w Warszawie, działacz społeczny. Podczas II w.s. zaangażowany w akcję pomocy Żydom. Zginął podczas powstania warszawskiego. 267

Popławski Władysław (1876–?), aptekarz (dyplom 1901), oficer armii ros. W II RP zawodowy oficer służby zdrowia, jako ppłk przeniesiony w st.sp., nast. aptekarz w Pruszkowie. 316

Poraj, ps., *zob.* Pstrokoński Feliks

Potocka, Maria 29

Prade NN 200

Prauss Ksawery (1874–1925), działacz PPS, więzień carski, pedagog. Podczas I w.s. służył krótko w LP, nast. działał w NKN. W II RP RP minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego (1919), radny Warszawy (1919), senator (1922–1925). 45, 94

Prądmowski Władysław, ps. Belina (1888–1938), podczas studiów na Politechnice Lwowskiej członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, twórca i dca kawalerii I Brygady (mjr). W II RP dca brygady jazdy podczas wojny polsko-bolszewickiej, w 1921 jako płk przeniesiony do rezerwy, po przewrocie majowym prezydent Krakowa (1931–1933), wojewoda lwowski (1933–1937), prezes Rady Nadzorczej Jaworznickich Kopalń Węgla (1937–1938). 44, 49, 52, 65, 67, 71, 76, 87, 116, 121, 125, 140–142, 145, 155, 161, 168, 190, 205, 207, 259, 268, 292, 308, 315

Prądyński Ignacy (1792–1850), oficer armii Królestwa Warszawskiego i Król. Polskiego, generał w powstaniu listopadowym, pamiętnikarz. 226, 275

Procner Antoni, wuj R. Starzyńskiego. 85, 200

Procner Tadeusz (1891–1940), członek ZS. Od 1914 w LP, służył w artylerii (ppor.), nast. w werbunku. W II RP zawodowy oficer artylerii, absolwent WSWoJ. (1925), nast. m.in. zca dcy i dca pułku artylerii lekkiej. W 1939 jako płk dypl. kwatremistrz Armii „Prusy”, nast. jeniec sowiecki. Zamordowany w Charkowie. Brat cioteczny R. Starzyńskiego 87

Protasiewicz Leon, ps. Suszkowski (1882–po 1938), inżynier, członek ZS. Od 1914 w LP, służył w VI baonie i 1 pp, czasowo w werbunku. W II RP oficer WP, w 1921 zdemobilizowany jako kpt., nast. m.in. zarządca Belwederu. 123

Prot, ps., *zob.* Berlinerblau Jan

Prüffer Jan (1890–1959), podczas studiów na UJ członek „Zet-u”, „Znicza” i Drużyn Sokolich. Podczas I w.s. nauczyciel biologii, krótko służył w LP. W II RP ochotnik WP, nast. zoolog,

- entomolog, pracownik UJ, Uniw. Warszawskiego, SGGW, Uniw. Wileńskiego. Podczas okupacji czynny w tajnym nauczaniu. Po II w.ś. profesor Uniwersytetu w Toruniu. 36
- Pryffer Józef, *zob.* Prüffer Jan
- Prysiewiczówna Janina (1876–?), absolwentka studiów filozoficznych w Zurychu i Krakowie, nauczycielka, właścicielka pensji (późn. gimnazjum żeńskiego) w Łodzi. 313, 316
- Prystor Aleksander (1874–1941), współtwórca OB PPS, uczestnik jej akcji bojowych, więzień carski, zesłaniec (1912–1917). Po uwolnieniu powrócił do Polski, działał w POW. W II RP wiceminister pracy (1918–1920), nast. w służbie czynnej w WP (1920–1929), w 1929 jako ppłk przeszedł do służby cywilnej; minister pracy (1929–1930), minister przemysłu i handlu (1930–1931), premier (1931–1933), poseł (1930–1935), senator (1935–1939). Podczas II w.ś. aresztowany przez NKWD, zmarł w więzieniu w Moskwie. 39, 43, 46
- Przybylski Zygmunt (1891–1916), student medycyny UJ i Uniw. Lwowskiego, działacz „Spójni”, późn. „Promienia” i jego prezes. Od 1914 w LP; służył w 1 pp jako podoficer sanitarny; wzięty do niewoli ros. pod Konarami (1915), zmarł w niewoli. 33, 34, 35, 36, 37, 41, 44
- Przybyszewski Eugeniusz (1889–1940), student UJ, działacz PPS-lewicy i „Spójni”, nast. nauczyciel w Łowiczu i Gostyninie. W II RP nauczyciel w Warszawie, członek KPRP, autor prac naukowych; 1927 wyjechał do ZSRR, gdzie wykładał na wyższych uczelniach, ostatnio w Ałma-Acie. Aresztowany w 1937, padł ofiarą stalinowskich czystek. 31
- Przyjałkowski Zdzisław, ps. Mirski (1892–1971), podczas studiów na Politechnice Lwowskiej członek PDS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 5 pp. W II RP zawodowy oficer WP, podczas wojny polsko-bolszewickiej m.in. dca baonu i pułku, w okresie pokojowym ukończył WSWoJ. (1923), nast. głównie na stanowiskach sztabowych, m.in. szef Oddziału III Sztabu Głównego i zca dcy KOP. W 1939 jako gen. bryg. dca 15 DP, nast. w niewoli niemieckiej. Po wojnie na emigracji w Szwecji. 223, 240
- Pstrokoński Feliks, ps. Poraj (1895–1940), maturzysta. Od 1914 w LP, służył w 5 pp, nast. w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty, w 1935 jako mjr przeniesiony w st.sp. W 1939 wzięty do niewoli sowieckiej, zamordowany w Katyniu. 153, 154, 159
- Puchalski Stanisław (1867–1931), generał armii austriackiej, w 1916 dca LP. Od 1918 w WP, m.in. kmdt Szkoły Sztabu Gen. i szef departamentu w MSWojsk. Od 1921 w st.sp. jako gen. dyw. 218, 231, 250
- R.**, ppor., *zob.* Rowecki Stefan
- Rabek Janina z Sawickich (1884–?), studentka filozofii UJ (1908–1911), nast. w Zurychu. Siostra Haliny, Kazimierza, Maryli, żona Witolda. 33, 44
- Rabek Witold (1889–?), Podczas studiów rolniczych na UJ (1908–1911) działacz „Spójni”, nast. student Uniw. w Zurychu (1911–1913). W II RP gospodarował we własnym majątku; po przewrocie majowym związany z BBWR. Mąż Janiny. 31, 44
- Raczyński Marian, ps. Robak (1885–?), od 1914 w I Brygadzie LP (por.), w II RP zawodowy oficer piechoty, ostatnio dca 12 pp. W 1933 jako ppłk przeniesiony w st.sp. 92
- Radlicki Ignacy (1892–1967), działacz Narodowego Związku Robotniczego, podczas studiów na UJ członek „Zarzewia”, „Znicza”, Tajnej Armii Polskiej i PDS. Podczas I w.ś. w NKN nast. żołnierz 1 pp LP (sierżant). W I. 1915–1917 w POW w Warszawie, okresowo więziony przez Niemców. W II RP działacz oświatowy, ochotnik WP (1920), uczestnik III powstania śląskiego; po demobilizacji w stopniu ppor. ukończył studia na Uniw. Poznańskim (1922), pracował jako urzędnik Min. Pracy i Opieki Społ. a nast. jako adwokat w Warszawie. Działał w NZR, po przewrocie majowym w BBWR, poseł (1934–1935), działacz OZN. Podczas okupacji aresztowany przez gestapo (1940), więziony w Auschwitz, po uwol-

nieniu powrócił do pracy zawodowej; współpracownik Delegatury Rządu na Kraj, współorganizator konspiracji piłsudczykowskiej, uczestnik powstania warszawskiego. Po wojnie w kraju. 183

Radlińska Helena (1879–1954), nauczycielka, działaczka PPS, współorganizatorka strajku szkolnego w Król. Polskim (1905), podczas I w.ś. m.in. pracownica Dep. Wojskowego NKN, członkini POW. W II RP m.in. oficer oświatowy WP (1920), wykładowca Wolnej Wszechnicy Polskiej, twórczyni polskiej pedagogiki społecznej. Podczas II w.ś. uczestniczka tajnego nauczania, po wojnie profesor Uniw. Łódzkiego, w 1950 usunięta z uczelni. 98

Radoński Zygmunt, ps. Żarski (1896–1920), matuzysta, członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 1 pp (por.). Od 1918 oficer WP. Poległ podczas walk na Ukrainie. 136

Radosz Marcin (1898–1916?), rzeźnik, od 1914 w LP, służył w 5 pp; zaginął pod Kostiuchnowką. 144, 233

Radziwiłł Janusz Franciszek (1880–1967), ziemianin, polityk konserwatywny. Podczas I w.ś. dyr. Dep. Stanu w rządach Rady Regencyjnej. W 1920 oficer ochotnik WP, delegat polski na konferencję rozbrojenia w Moskwie (1922), nast. działacz Stronnictwa Prawicy Narodowej, bajliw Polskiego Związku Kawalerów Maltańskich; po przewrocie majowym związany z obozem sanacyjnym, poseł (1928–1935) i senator (1935–1939). Podczas okupacji działał w instytucjach opiekuńczych, więzień sowiecki i niemiecki. Po wojnie ponownie więzień sowiecki (1945–1947), nast. w kraju. 268, 272

Rappaport Bronisław, ps. Zbigniew (1891–1941), podczas studiów prawniczych na UJ członek ZS. Podczas I w.ś. w armii austriackiej. W II RP oficer WP, zdemobilizowany w 1921 jako kpt., pracownik MSZ, konsul w Bytomiu i Wrocławiu; nast. pracował w przemyśle górnośląskim, m.in. dyr. gen. Wspólnoty Interesów Górniczo-Hutniczych S.A. Od 1939 w PSZ na Zachodzie. 45

Ratay Jan (1889–1959), student prawa, członek ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 i 5 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer żandarmerii; po przejściu w st.sp. w stopniu mjr. adwokat. Poseł (1938–1939). Podczas II w.ś. internowany na Litwie, nast. w niewoli sowieckiej, od 1941 w PSZ. Po wojnie na emigracji w Wlk. Brytanii. W 1957 powrócił do kraju. 252

Rawicz, ps., *zob.* Działowski NN

Relidziński Józef (1886–1964), podczas studiów filozoficznych we Lwowie i Krakowie członek ZS; literat. Od 1914 w LP, służył m.in. w 4, 6 i 3 pp (ppor.). Od 1918 w WP, zdemobilizowany w 1922 jako kpt., kontynuował działalność literacką i dziennikarską, nast. naczelnik Centralnego Biura Filmowego MSW. Podczas II w.ś. jeńiec sowiecki, nast. w PSZ. Po wojnie na emigracji w Wlk. Brytanii. 102, 116, 220

Robel Wiktor (1894–?), student medycyny. Od 1914 w LP, służył m.in. w 6 i 2 pp. W 1917 zwolniony z LP jako inwalida. W II RP ukończył studia medyczne (1923), nast. praktykował w Lesku (gdzie był też lekarzem powiatowym), a nast. w Sanoku; po II w.ś. ponownie lekarz w Sanoku. 198

Roja Bolesław (1876–1940), emerytowany oficer armii austriackiej, urzędnik, członek Sokoła. Od 1914 w LP, dca baonu w 2 pp (1914–1915), a nast. dca 4 pp (1915–1917) i III Brygady LP (1917). W II RP dca GO, uczestnik odsieczy Lwowa, nast. m.in. dca dywizji i armii. Od 1920 w rezerwie, w 1922 jako gen. dyw. przeniesiony w st.sp. Po przewrocie majowym związany z ruchem ludowym, poseł (1929), członek Stronnictwa Chłopskiego i Stronnictwa Ludowego. W 1940 aresztowany przez Niemców i osadzony w obozie w Sachsenhausen, gdzie został zamordowany. 115, 155, 162, 192, 218, 221, 231, 249, 268, 278, 288, 289, 290

Rojan, ps. *zob.* Sładky Jerzy 35

Rokita, ps., *zob.* Maxymowicz Włodzimierz

Romeyko Marian (1897–1970), oficer armii ros., od 1918 w WP, absolwent WSWoj. (1923), 1938–

- 1940 jako ppłk dypl. attaché wojskowy we Włoszech, nast. w ruchu oporu we Francji. Po wojnie na emigracji; w 1967 powrócił do Polski; pamiętnikarz. 16
- Ronikier Adam (1881–1952), architekt, działacz społeczny, związany początkowo z ruchem narodowym, podczas I w.ś. związał się z konserwatystami; działacz Rady Głównej Opiekuńczej, aktywista. W II RP architekt, podczas okupacji wiceprezes Rady Głównej Opiekuńczej (1940–1943), więzień niemiecki (1944). Po wojnie na emigracji w Rzymie, a nast. w USA. 267, 268, 272
- Rostworowski Wojciech (1877–1952), ziemianin, prawnik, pisarz. Podczas I w.ś. dyr. Dep. Spraw Politycznych TRS, prezes Komisji Przejściowej TRS, szef Dep. Stanu Rady Regencyjnej, członek Rady Stanu Król. Polskiego (1918). W II RP działacz stronnictw zachowawczych, senator (1930–1938). 267
- Roszczycki Jerzy 28
- Rouppert Stanisław (1887–1945), podczas studiów medycznych na UJ członek „Spójni” i „Promienia”, ZWC i ZS. Od 1914 w LP, był m.in. naczelnym lekarzem 1 pp i I Brygady (kpt.). W II RP zawodowy oficer służby zdrowia, m.in. szef Dep. Sanitarnego MSWojsk. i szef wojskowej służby zdrowia, od 1932 gen. bryg. W 1939 w składzie MSWojsk. internowany w Rumunii, nast. w PSZ na Zachodzie. 10, 25, 31, 33, 71, 209, 310
- Rowecki Stefan (1895–1944), podczas nauki w Szkole Wawelberga i Rotwanda członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, po ukończeniu Szkoły Sztabu Gen. (1919) gł. na stanowiskach sztabowych. W 1939 jako płk dypl. dca Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej, nast. w SZP-ZWZ-AK m.in. kmdt obszaru warszawskiego, od 1940 jako gen. bryg. Kmdt Główny ZWZ, nast. AK. Aresztowany w 1943 przez gestapo, osadzony w obozie Sachsenhausen, gdzie został zamordowany po wybuchu powstania warszawskiego. 21, 185, 204, 213, 215, 238, 305, 307
- Rowińska Jadwiga, nauczycielka, działaczka Stronnictwa Niezawisłości Narodowej w Łodzi. 315
- Rowiński Wacław, ps. Ludomir, przed I w.ś. członek ZS w Krakowie, agent ochrony. 39, 40
- Rozwadowski NN, por. armii austriackiej. 84
- Rozwadowski Tadeusz (1866–1928), generał armii austriackiej, od 1918 w WP, m.in. szef Sztabu Gen. i inspektor armii. 15
- Rozeń Władysław, ps. Barnaba (1875–1931), członek PPS i OB PPS, podczas studiów na Akademii Rolniczej w Dublanach członek ZWC i ZS, od 1912 związany z PPS-Opozycją. Od 1914 w LP, służył w artylerii m.in. jako dca baterii, dyonu i grupy. W II RP zawodowy oficer, podczas wojny polsko-bolszewickiej w artylerii, od 1919 w żandarmerii; w okresie pokojowym m.in. kmdt główny Baonów Celnych (1922–1923), kmdt m. Warszawy i kmdt główny ZS (gen. bryg.). 176, 256, 270
- Różniecki Józef (1890–1944), podczas studiów na Politechnice Lwowskiej (1913–1914) członek PDS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 3 i 6 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, po ukończeniu studiów prawniczych (dr 1924) przeniesiony w 1928 jako mjr do służby cywilnej, m.in. wicewojewoda łódzki (1929–1931), wojewoda lwowski (1931–1933) i lubelski (1933–1937). W 1939 uczestnik obrony Warszawy, nast. w ZWZ-AK. Zginął podczas powstania warszawskiego. 105, 112, 114
- Rumiński Zygmunt (1889–1940?), podczas studiów prawniczych na UJ członek PDS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 pp, nast. w taborach (ppor.). W WP zawodowy oficer audytor, ostatnio w Najwyższym Sądzie Wojskowym. W 1933 jako ppłk przeniesiony w st.sp. W 1939 zmobilizowany, dostał się do niewoli sowieckiej; zamordowany. 101, 104, 105, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 120
- Rusin Władysław, ps. Kmicic (1895–1949), gimnazjalista, członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1929), nast. m.in. kmdt główny ZS. W 1935 jako ppłk dypl. przeniesiony w st.sp., nast. urzędnik Min. Komu-

nikacji. W 1939 przedostał się do Francji, jednak nie został przyjęty do PSZ; wyemigrował do Brazylii. 36

Rusinek Zygmunt (1893–1984), podczas studiów filozoficznych na UJ (1912–1917) członek „Zet-u” i „Zjednoczenia”. W II RP urzędnik Min. Pracy i Opieki Społecznej, związany z PSL-Piast; poseł (1922–1927), nast. urzędnik Min. Rolnictwa oraz Związku Izb i Org. Rolniczych. Podczas okupacji więzień obozu Flossenburg; po wojnie na emigracji w Wlk. Brytanii, minister w rządzie emigracyjnym (1949–1954), od 1956 w Kanadzie; w 1979 powrócił do Polski. 185, 192, 195, 209, 238, 247

Rybarski Leonard (1892–1915), podczas studiów na UJ członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp. Jako ppor. poległ pod Urzędowem. 151

Rybarski Roman (1887–1942), od czasu studiów prawniczych na UJ związany z ruchem narodowym, nast. docent (od 1913) i profesor (od 1917) UJ. W II RP polityk, m.in. wiceminister b. dzielnicy pruskiej i wiceminister skarbu, poseł (1928–1935), profesor Uniw. Warszawskiego; autor licznych prac ekonomicznych. Podczas II w.ś. w konspiracji. Aresztowany przez Niemców, zginął w Auschwitz. 32

Rybka Józef, ps. Bożywój (1889–1916), podczas studiów na Akademii Rolniczej w Dublanach członek Tajnej Armii Polskiej i PDS. Od 1914 w LP, służył w 1 pp; jako ppor. poległ pod Kostiuchońką. 242, 243

Rydz Edward, ps. Śmigły (1886–1941), artysta malarz, m.in. ZWC i ZS. Od 1914 w LP, dca III batalionu, nast. 1 pp (płk), 1917–1918 kmdt główny POW, minister wojny w rządzie I. Daszyńskiego (1918). Od 1918 generał WP, podczas wojny polsko-bolszewickiej dca dywizji, grupy i armii, w okresie pokojowym inspektor armii, od 1935 generalny inspektor sił zbrojnych (od 1936 marszałek Polski). W 1939 Naczelnny Wódz, internowany w Rumunii; zbiegł i przedostał się do Warszawy, gdzie prowadził działalność konspiracyjną; wkrótce zmarł. 26, 35, 42, 64, 65, 67, 68, 71, 136, 192, 249, 254, 268, 292, 316

Rylski Witold 93

Ryszard, ps., zob. Trojanowski Mieczysław

Rzewuski Stefan, działacz PPS, konspirator, więzień carski. 46

Sadowski Jan (1890–1940), członek PDS, od 1914 w LP, służył m.in. w 5 pp (sierż.). W II RP zawodowy oficer piechoty, emerytowany w 1935 jako mjr. Zmobilizowany w 1939, dostał się do niewoli sowieckiej. Zamordowany w Katyniu. 112, 113, 114

Sadowski Jan, ps. Jagmin (1895–1977), podczas studiów na Politechnice Lwowskiej (1912–1914) członek PDS i „Sokoła”. Od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, po ukończeniu wyższych szkół wojskowych w Warszawie i Paryżu na stanowiskach sztabowych, m.in. w Oddziale I oraz III Sztabu Gen., nast. dca pułku, piechoty dywizyjnej i dywizji. W 1939 jako gen. bryg. dca GO, nast. w niewoli niemieckiej. Po wojnie w kraju, pracował jako urzędnik. 162, 245, 267, 273

Sambor, ps., zob. Trojanowski Stanisław

Sanecki Mieczysław (1897–1915), subiekt, od 1914 w LP; poległ jako żołnierz 3 pp. 112

Sapieha Eustachy (1881–1963), ziemianin, podczas I w.ś. prezes RGO i członek TRS. W II RP współorganizator nieudanego zamachu stanu (1919), nast. w dyplomacji; poseł w Wlk. Brytanii (1919–1920), minister spraw zagranicznych (1920–1921), po przewrocie majowym związany z obozem sanacyjnym; poseł (1928–1929). Podczas II w.ś. więzień sowiecki, po uwolnieniu (1941) wyemigrował do Kenii. 305

Sarmat, ps., zob. Szyszłowski Mikołaj

Satyr, ps., zob. Fleszar Albin

Sawa, ps., zob. Machowicz Stanisław

Sawa-Sawicki Jerzy (1886–1922), członek PPS i OB PPS, uczestnik akcji bojowych, nast. w ZWC i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP (por.); w 1918 w PSZ. Od 1918 zawodowy oficer WP, dca batalionu, pułku i brygady podczas wojny polsko-bolszewickiej; w okresie pokojowym jako ppłk dca

- pułku. Brat Janiny, Haliny, Kazimierza i Maryli. 134
- Sawiccy 44, 277, 309
- Sawicka Halina, ps. Marta (1886–?), studentka filozofii UJ, w II RP m.in. urzędniczka Wojskowego Biura Historycznego. Siostra Janiny, Jerzego, Kazimierza i Maryli. 33, 44
- Sawicka Janina, *zob.* Rabek Janina
- Sawicka Maryla, zam. Stachiewicz (1892–?) studentka filozofii UJ, działaczka „Promienia”. Siostra Haliny, Jerzego, Kazimierza i Janiny, żona Julia-na Stachiewicz. 37, 40, 43, 44, 214
- Sawicki Kazimierz, ps. Andrzej (1888–1971), członek PPS i OB PPS, więzień carski. Podczas studiów medycznych na UJ członek „Spójni”, „Promienia”, ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 i 5 pp, 1916 w POW, nast. w I Brygadzie i od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty, podczas wojny polsko-bolszewickiej dca baonu i pułku, w okresie pokojowym dca pułku, piechoty dywizyjnej i dywizji; w 1933 mianowany gen. bryg. Od 1938 dyr. Państwowego Urzędu WF i PW. W 1939 dca improwizowanej grupy, nast. internowany na Węgrzech; po ucieczce (1941) w ZWZ-AK, m.in. jako kmdt obszaru Południe i szef Biura Inspekcji AK. Uczestnik powstania warszawskiego, nast. w niewoli niemieckiej. Po wojnie na emigracji w Londynie. Brat Haliny, Janiny, Jerzego i Maryli. 10, 15, 32, 33, 36, 40–44, 48, 52, 70, 74, 78, 94, 101, 125, 129, 133, 134, 203, 265, 270
- Sawicki NN, kierowca. 76
- Schindler (Szyndler) Czesław (1892–1950), podczas studiów na Politechnice Lwowskiej członek „Zarzewia” i ZS. Od 1914 w LP, służył w 2 pp (kpt.). W II RP zawodowy oficer, początkowo piechoty, a nast. uzbrojenia. W 1939 jako płk kierownik Wytwórni Amunicji Nr 2. Po II w.ś. na emigracji w Londynie. 279, 280
- Schmidt NN, generał-gubernator niemiecki w Łodzi (1918). 319
- Schoen Tadeusz (1889–po 1939), inżynier leśnik. Od 1914 w LP, służył m.in. w 6 pp (ppor.). Od 1918 oficer WP, zdemobilizowany w 1921 jako por. (kpt.), powrócił do pracy zawodowej. 204
- Schwarzenberg-Czerny Adam, (1893–po 1939), oficer LP i WP. 204, 228
- Serda-Teodorski Aureli (1860–1942), zawodowy oficer armii austriackiej, od 1918 w WP, m.in. kmdt WSWojsk.; w 1925 jako gen. dyw. przeniesiony w st.sp. 209–211, 213
- Seruga Józef (1886–1940), podczas studiów filozoficznych na UJ członek „Zarzewia” i PDS. Od 1914 w armii austriackiej, 1916–1918 archiwista w Krajowym Komisariacie Cywilnym w Lublinie, w II RP archiwista objazdowy Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, od 1920 zawodowy oficer łączności WP, w 1929 jako ppłk przeniesiony w st.sp.; naczelnik urzędu telegraficznego w Krakowie (1929–1931), nast. pracował jako archiwista, kustosz zbiorów hr. Tarnowskich w Suchej Beskidzkiej. Autor licznych prac historycznych. W 1939 zmobilizowany, uczestnik obrony Lwowa, nast. w niewoli sowieckiej. Zamordowany w Katyniu. 64
- Sękara Franciszek, ps. Mazur (1893–1973), członek ZS. Od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, m.in. zca dcy pułku i kmdt PKU. W 1939 jako ppłk kmdt Komendy Rejonu Uzupełnień Wadowice, nast. w niewoli niemieckiej. Po wojnie w kraju. 54, 92
- Siebrecht NN, por. armii niemieckiej, kmdt obozu internowanych w Benjaminowie. 298, 299, 302
- Sienkiewicz Henryk (1846–1916), pisarz. 27, 79, 201, 266
- Sieroszewski Wacław, ps. Sirko (1858–1945), pisarz, działacz socjalistyczny, zesłaniec. Podczas I w.ś. służył w kawalerii I Brygady LP (wachmistrz), nast. działacz Stronnictwa Niezawisłości Narodowej i minister w rządzie I. Daszyńskiego (1918). W II RP m.in. prezes Związku Zawodowego Literatów Polskich. 52, 72, 266, 270, 315, 320
- Sikorski Franciszek (1889–1940), podczas studiów we Lwowie członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył w 2, 3, 4 i 6 pp, m.in. dca baonu (kpt.),

nast. dca pułku w dywizji gen. Żeligowskiego (1918–1919). W II RP zawodowy oficer piechoty, dca pułku i brygady w wojnie polsko-bolszewickiej, w okresie pokojowym dca piechoty dywizyjnej i dywizji, od 1927 gen. bryg. W 1933 przeniesiony w st.sp. W 1939 uczestnik obrony Lwowa, nast. więzień sowiecki. Zamordowany w Charkowie. 116

Sikorski Jan, żołnierz LP. 122

Sikorski Władysław (1881–1943), inżynier, członek „Zet-u”, współzałożyciel ZWC i ZS. Podczas I w.s. m.in. szef Dep. Wojskowego NKN (1914–1917), w 1916 przejściowo dca 3 pp LP (płk), szef Krajowego Inspektoratu Zaciągu (1917). W II RP zawodowy oficer, uczestnik obrony Przemysła (1918), dca GO, dywizji i armii podczas wojny polsko-ukraińskiej i polsko-bolszewickiej. W okresie pokojowym jako gen. bryg. i gen. dyw. szef Sztabu Gen. (1921–1922), premier i minister spraw wewnętrznych (1922–1923), gen. inspektor piechoty (1923–1924), minister spraw wojskowych (1924–1925), dca OK VI Lwów (1925–1928), nast. do 1939 w dyspozycji MSWojsk. Podczas II w.s. premier i Naczelną Wódz (1939–1943). Zginął w katastrofie lotniczej w Gibraltarze. 20, 88, 97, 98, 101, 104, 109, 113, 119, 218, 247, 249, 250, 260, 268–270, 273, 281, 283, 284, 297

Simon Gustaw (1878–1941), ekonomista, redaktor. Podczas I w.s. działacz Ligi Państwowości Polskiej, członek Rady Stanu Król. Polskiego (1918). W II RP m.in. podsekretarz stanu w Min. Pracy i Opieki Społecznej (1921–1925) i kierownik tego ministerstwa (1924). 266

Siwicki Konrad (1882–?), student medycyny Uniw. Warszawskiego, nast. UJ. 29

Skarbak Aleksander (1874–1922), ziemianin, działacz endecki, poseł do austriackiej Rady Państwa i na Sejm Krajowy. W 1914 organizator ewakuacji Legionu Wschodniego ze Lwowa. W II RP m.in. członek Polskiej Komisji Likwidacyjnej (1918–1919), Rady Obrony Państwa (1920), poseł (1919–1922). 85

Składkowski Felicjan Sławoj (1885–1962), lekarz, członek PPS. Od 1914 w LP, m.in. naczelny lekarz 1, 5 i 7 pp. W II RP zawodowy oficer służby zdrowia, podczas wojny polsko-bolszewickiej m.in. szef sanitarny dywizji i GO, w okresie pokojowym jako gen. bryg. m.in. szef Dep. Sanitarnego MSWojsk., minister spraw wewnętrznych (1926–1929, 1930–1932), poseł (1930–1939), premier (1936–1939). 13, 73, 275, 291, 304

Skulski Leopold (1877–1940), farmaceuta i chemik. Podczas I w.s. współtwórca Zjednoczenia Narodowego, burmistrz i nadburmistrz Łodzi. W II RP poseł (1919–1922), premier (1919–1920), minister spraw wewnętrznych (1920–1921), nast. m.in. prezes Rady Nadzorczej Polskiego Radia. W 1939 aresztowany przez NKWD, zginął w więzieniu. 317

Skwarczyński Adam, ps. Stary (1886–1934), podczas studiów na Uniw. Lwowskim współtwórca „Życia”, członek PPS, ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 pp (ppor.), nast. w werbunku; 1915–1916 członek Komendy Głównej POW, nast. w I Brygadzie jako oficer ordynansowy (1916) i ponownie w POW; więziony przez Niemców. W II RP redaktor „Gazety Polskiej”, nast. oficer WP (1920–1923), zdemobilizowany jako kpt., pracował jako sekretarz Instytutu Badania Najnowszej Historii Polski, od 1927 w Kancelarii Prezydenta RP jako referent prasowy. Brat Stanisława. 78, 81, 84, 85, 86

Skwarczyński Stanisław, ps. Mały (1888–1981), podczas studiów na Politechnice Lwowskiej członek „Życia”, PPS, ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 pp, VI baonie, 7 i 5 pp. W II RP zawodowy oficer piechoty, podczas wojny polsko-bolszewickiej dca baonu i pułku, w okresie pokojowym dca pułku piechoty dywizyjnej i dywizji, od 1931 gen. bryg. 1938–1939 prezes Obozu Zjednoczenia Narodowego i poseł. W 1939 dca GO, nast. w niewoli niemieckiej. Po II w.s. na emigracji w Londynie. Brat Adama. 129, 133, 134, 316, 319

Sładky Jerzy, ps. Rojan (1880–?), student filozofii, dziennikarz, członek ZS. Od 1914 w LP, służył

- w I i 5 pp (por.). W II RP nauczyciel, pracownik kuratorium wołyńskiego. Mąż Nory. 35, 54, 94
- Sładky Nora (właśc. Honorata; 1889–?), nauczycielka, żona Jerzego. 94
- Sław, ps., *zob.* Zwierzyński Mieczysław
- Sławek Walery, ps. Gustaw (1879–1939), działacz PPS i OB PPS, uczestnik akcji bojowych, więzień carski, współorganizator ZWC. Podczas I w.ś. służył w LP, 1916–1917 urzędnik Dep. Wojskowego TRS. W II RP zawodowy oficer, absolwent WSWoJ. (1923), nast. m.in. kilkukrotny premier (1930–1935), twórca BBWR i jego prezes (1928–1935), poseł (1928–1938). Popęłił samobójstwo. 42, 46, 50, 52, 65, 70, 76, 297
- Słobódzki Mieczysław, ps. Kozar (1885–1965), nauczyciel gimnazjalny, członek ZS. Od 1914 w LP, służył w artylerii (ppor.). W II RP zawodowy oficer artylerii, w 1929 jako mjr przeniesiony w st.sp.; autor licznych piosenek żołnierskich. Po odejściu z wojska nauczyciel i dyr. gimnazjów w Tomaszowie Maz. i Pionkach, jednocześnie burmistrz Pionek. Po II w.ś. dyr. gimnazjum w Świdnicy. 270
- Słonecki Juliusz, ps. Korab (1871–1947), oficer armii austriackiej, po przejściu do rezerwy dyrektor kasy oszczędnościowej w Brzeżanach, członek ZS. Od 1914 w LP, służył w 1 pp (ppor.), od 1916 w armii austriackiej. W II RP oficer WP, zdemobilizowany jako kpt., pracował jako urzędnik ubezpieczeniowy. 93
- Słoniowski Modest, ps. Słoń (1888–1939), prawnik, podczas studiów na Uniw. Lwowskim członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 1 pp (por.), od 1917 w PKP. W II RP oficer WP, zdemobilizowany jako kpt. w 1922, pracował w Łodzi jako adwokat, następnie jako notariusz. Zamordowany przez Niemców. 120, 122, 123, 124, 125, 126, 226, 234
- Smoliński NN, cukiernik w Kielcach. 77, 79
- Smutny NN, kpt. armii austriackiej. 269, 270
- Snarski NN, agent ochrony. 111
- Sobieski Wacław (1872–1935), historyk, profesor UJ. 305
- Sokolewicz Wacław (1887–1940), farmaceuta. Podczas I w.ś. członek POW, więzień niemiecki. W II RP zawodowy oficer służby zdrowia, w 1932 jako ppłk przeniesiony w st.sp. Do 1939 naczelnik wydziału w Min. Pracy i Opieki Społecznej. W 1939 aresztowany w Równem przez NKWD, zamordowany w Charkowie. 315, 317
- Sokolnicki Michał, ps. Leszek (1880–1967), członek PPS, podczas I w.ś. w LP i POW, sekretarz gen. NKN. W II RP dyplomata, poseł w Danii i ambasador w Turcji, gdzie mieszkał do śmierci. Autor licznych prac historycznych. 32, 65, 75, 76, 94, 98
- Sokołowski Tadeusz Mieczysław (1887–1965), lekarz, członek PPS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 pp i szpitalach legionowych (por.). W II RP zawodowy oficer lekarz; w 1939 jako ppłk ordynator szpitala polowego, internowany w Rumunii, po przedostaniu się do Francji służył w PSZ na Zachodzie, m.in. w 2 Korpusie Polskim. W 1948 powrócił do Polski; profesor w Akademii Medycznej w Szczecinie. 209, 314
- Sokołowski Wiktor 272
- Sokołowski Witold (1870–?), profesor gimnazjalny. Od 1914 w LP, służył w 3 pp, m.in. dca bagonu (kpt.). W II RP oficer WP, zdemobilizowany w 1921 jako ppłk, powrócił do pracy nauczycielskiej. 287
- Sokół Edmund (zm. 1915), kpr. 5 pp LP, poległ pod Urzędowem (?). 151
- Sosnkowska Stefania z Sobańskich, pierwsza żona Kazimierza Sosnkowskiego. 98
- Sosnkowski Kazimierz, ps. Józef (1885–1969), członek PPS i OB PPS, współtwórca ZWC (1908). Od 1914 w LP, m.in. szef sztabu I Brygady i jej dca (płk), 1917 więzień niemiecki. W II RP generał, m.in. wiceminister i minister spraw wojskowych, dca Armii Rezerwowej (1920), dca OK VII Poznań, po przewrocie majowym inspektor armii. W 1939 dca Frontu Południowego, nast. w PSZ na Zachodzie – kmtd ZWZ, Naczelnik Wódz (1943–1944). Po II w.ś. na emigracji w Kanadzie. Mąż Stefanii. 10, 43, 65, 73, 76, 142, 205, 228, 231, 254, 281, 297

Sowa Tadeusz, ps. Zaliwski (1893–1916), maturzysta.

Od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp. Jako ppor. poległ pod Kostiuchnowką. 239

Spilczyński Wacław (1894–po 1945), buchalter. Od 1914 w LP, służył w 1 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer, w 1928 jako mjr przeszedł do służby w Straży Granicznej. Po II w.ś. służył w LWP (płk). 252

Spława-Neuman Józef (1886–1915), od 1914 w LP, służył w 1 pp i VI baonie; jako ppor. poległ pod Kuklami. 202

Sporysz NN 200

S.R., por. 292

Sroczyński Marian (1890–1953), student akademii rolniczych w Wiedniu i Wrocławiu. Od 1914 w LP, służył w kawalerii I Brygady (chor.). W II RP zawodowy oficer kawalerii, w 1935 jako mjr przeniesiony w st.sp., nast. dyr. biura personalnego w Państwowym Monopolu Tytoniowym. W 1939 zmobilizowany do MSWojsk., nast. w PSZ na Zachodzie. Po wojnie na emigracji w Wlk. Brytanii. 270

Stachiewicz Julian, ps. Wicz (1890–1934), podczas studiów na Uniw. Lwowskim członek m.in. ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył w 1 pp i w sztabie I Brygady (kpt.). W II RP zawodowy oficer piechoty, podczas wojny polsko-bolszewickiej w sztabie Naczelnego Dowództwa, m.in. szef sztabu ścisłego Naczelnego Wodza. W okresie pokojowym m.in. dca dywizji, od 1924 gen. bryg.; szef Wojskowego Biura Historycznego (1923–1925, 1926–1934). Brat Wacława, mąż Maryli. 10, 36, 39, 41, 43, 44, 54, 70, 118, 185, 292

Stachiewicz Maryla, zob. Sawicka Maryla

Stachiewicz Wacław, ps. Styk (1894–1973), podczas studiów na Uniw. Lwowskim członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp (por.). W II RP zawodowy oficer piechoty, ukończył wyższe studia wojskowe w Paryżu (1923), nast. m.in. wykładowca WSWojsk., szef Oddziału I Sztabu Gen., dca pułku, piechoty dywizyjnej i dywizji; w 1935 mianowany gen. bryg. i szefem Sztabu Głównego. W 1939 szef sztabu Naczelnego Wodza; in-

ternowany w Rumunii, zbiegł, nast. w PSZ na Zachodzie. Po wojnie na emigracji w Montrealu. Brat Juliana. 15, 132, 171, 185, 192, 194, 195, 228, 271, 273, 291

Stamirowski Kazimierz (1884–1943), urzędnik, członek PPS, więzień carski. Od 1914 w LP, służył w kawalerii I Brygady (ppor.). W II RP zawodowy oficer kawalerii, ukończył WSWojsk. (1925), nast. m.in. dca pułku, w 1929 jako ppłk dypl. przeszedł do służby cywilnej, m.in. dyr. Dep. Politycznego i podsekretarz stanu w MSW, podsekretarz stanu w Prezydium Rady Ministrów, prezes Państwowego Banku Rolnego. Podczas okupacji w ZWZ-AK, aresztowany przez gestapo, zesłany do Auschwitz, gdzie prowadził działalność konspiracyjną; po jej wykryciu rozstrzelany. 84

Stanisław, ps., zob. Kittay Paweł

Stanisław Fuksiewicz 76

Stanisławski Stanisław, mieszkaniec Łowicza, członek Polskiego Komitetu Rodzicielskiego w Łowiczu. 29

Starzecki Władysław (1892–1940), od 1914 w armii austriackiej, od 1918 oficer piechoty WP; zmobilizowany w 1921 jako kpt. W 1939 zmobilizowany, nast. w niewoli sowieckiej. Zamordowany w Charkowie. 203

Starzyńska Halina ze Starzyńskich (1900–2000), żona Romana 14

Starzyńska Jadwiga z Lipskich (1862–1932), matka Mieczysława, Romana i Stefana. 7, 26, 29, 30, 122, 203, 214, 308, 313

Starzyńska Józefa z d. Wróblewska, ps. Zuza (1893–1939), żona Stefana 97

Starzyński Alfons (1860–1917), ojciec Mieczysława, Romana i Stefana. 7, 12, 36, 42, 121, 214, 307, 308, 313

Starzyński Krzysztof (1923–1999), syn Romana. 14

Starzyński Mieczysław (1891–1942), działacz „Filarcji”, „Życia”, ZWC i ZS, student Politechniki Lwowskiej; OD 1914 w LP, służył m.in. w 1 i 5 pp, 1916–1917 w POW, nast. ponownie w 5 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer WP, absolwent WSWojsk. (1921), nast. głównie w szta-

- bach; w 1933 jako ppłk dypl. przeszedł do służby cywilnej. Wicewojewoda pomorski (1934–1936), zca redaktora i redaktor „Gazety Polskiej” (1936–1939). W 1939 uczestnik obrony Warszawy, nast. ukrywał się; aresztowany przez gestapo, wywieziony do obozu w Oranienburgu, gdzie zginął. Brat Romana i Stefana. 7, 8, 9, 11, 13, 14, 26, 41, 44, 55, 56, 87, 131, 132, 176, 177, 195, 231, 303, 311, 314
- Starzyński Roman, *passim*
- Starzyński Stefan (1893–1944), działacz „Filarecji”, ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 5 pp (ppor.), w 1918 w POW. Od 1918 oficer WP, służył w sztabach i dowództwach; w 1921 zdemobilizowany jako kpt., pracował jako urzędnik, m.in. w Min. Skarbu; wiceminister skarbu (1929–1932) i poseł z listy BBWR (1930–1933), wiceprezes Banku Gospodarstwa Krajowego (1933–1934), komisaryczny prezydent Warszawy (1934–1939), senator (1938–1939). Podczas obrony Warszawy komisarz cywilny, po kapitulacji aresztowany przez Niemców i wywieziony do Niemiec, gdzie zginął. Brat Mieczysława i Romana. 7–10, 14, 29, 35, 41, 44, 46, 97, 98, 101, 199, 247, 249, 265, 274, 303, 311, 314
- Stechow NN, rtm. armii niemieckiej. 308
- Stecki Jan (1871–1954), ziemianin, działacz polityczny, poseł do Dumy (1906–1907), podczas I w.s. minister spraw wewnętrznych w gabinetach Rady Regencyjnej (1917–1918). W II RP m.in. prezes Związku Ziemian, senator (1922–1927, 1930–1935). 272
- Steczyński Stanisław, ps. Mściśław (1889–1916), członek PPS, OB PPS i ZS. Od 1914 w LP, służył w 5 pp; jako ppor. poległ pod Kostiuchnowką. 185, 239
- Stefanowski Stojan, ps. Litwin, student UJ, członek PPS, „Promienia” i ZS. Od 1914 w LP. W II RP dziennikarz, czł. redakcji „Robotnika” (do 1939). 34, 39, 43, 44, 95, 214
- Stefański Paweł (1871–1924), zawodowy oficer armii ros., w 1914 dostał się do niewoli niemieckiej. Po ucieczce z niewoli służył w POW, od 1915 w LP; służył w 5 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer piechoty (mjr). Popęłił samobójstwo. 217, 238
- Steinówna Janina, działaczka młodzieży narodowej w Król. Polskim. 34
- Stelmaszczyk Czesław, żołnierz LP. 119
- Sternschuss Adolf (1873–1915), prawnik, urzędnik Prokuraturii Skarbu, członek „Sokoła”. Od 1914 w LP; jako ppor. przydzielony do NKN, zrezygnował z szarży oficerskiej i uzyskał przeniesienie na front. Jako sierżant 1 pp poległ pod Kukulami. 101, 202
- Stetkiewicz Franciszek (1893–1915), student prawa UJ, od 1914 w LP, służył w kawalerii I Brygady. Zmarł z ran. Brat Stanisława. 167
- Stetkiewicz Stanisław (1891–1977), podczas studiów na UJ członek „Znicza” i PDS. Od 1914 w LP, służył w kawalerii I Brygady (ppor.). W II RP oficer WP, zdemobilizowany w 1921 jako rtm., pracował jako nauczyciel, nast. wizytator na Pomorzu i Wołyniu; kurator okręgu pomorskiego (1939). Podczas II w.s. uczestnik tajnego nauczania. Po wojnie w kraju. Brat Franciszka. 167
- Strojek Ludwik (1887–1956), podczas studiów historycznych na UJ (1907–1914) członek ZS. Od 1914 w LP, służył w administracji. W II RP oficer WP, zdemobilizowany jako kpt. (1921); od 1923 pracownik Archiwum Akt Dawnych m. Krakowa, od 1934 jego dyr. Podczas II w.s. internowany w Rumunii, po powrocie do kraju pracownik Muzeum Narodowego w Krakowie. 46, 62
- Stroński Stanisław (1882–1955), filolog, członek „Zet-u”, nast. Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego i Ligi Narodowej, poseł na Sejm Krajowy Galicji (1913–1914), podczas I w.s. internowany przez Austriaków. W II RP profesor UJ, redaktor endeckich dzienników „Rzeczpospolita” i „Warszawianka”, poseł (1922–1935). Podczas II w.s. wicepremier i minister w rządzie emigracyjnym. Po wojnie na emigracji w Wlk. Brytanii. 85
- Stryeński Paweł (1883–?), student medycyny. Od 1914 w LP, służył w III i V baonie, od 1915 w kawalerii I Brygady (ppor.). 254

- Strzałkowska Zofia (1892–?), studentka uniwersytetów w Zurychu (1910–1911) i Krakowie (1911–1913), działaczka „Promienia”. 44
- Strzeleczy NN, mieszkańcy Piotrkowa, rodzice Czesławy. 118
- Strzelecka Czesława (1891–?), studentka UJ. 118
- Studnicki Władysław (1867–1953), początkowo działacz socjalistyczny, członek II Proletariatu i PPS, zesłaniec, nast. związany z ruchem ludowym i narodowym. Podczas I w.ś. jeden z czołowych aktywistów, zwolennik oparcia odbudowy Polski o Niemcy, współtwórca Klubu Państwowych Polaków (1916), członek TRS. W II RP autor prac ekonomicznych i publicysta, podczas II w.ś. zwolennik współpracy polsko-niemieckiej. Zmarł na emigracji. 32, 268, 272, 297
- Styk, ps., *zob.* Stachiewicz Wacław
- Suchodolski Witold (1887–1967), członek PPS, podczas studiów na UJ przewodniczący „Spójni”; podczas I w.ś. internowany w Rosji, pracował jako nauczyciel historii. W II RP pracownik Archiwum Skarbowego w Warszawie, nast. pracownik Polsko-Rosyjskiej Mieszanej Komisji Reewakuacyjnej i Specjalnej (1921–1929), dyr. departamentu w Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (1929–1932), naczelny dyr. archiwów państwowych (1932–1939, 1945–1949), pracownik Instytutu Badań Literackich (1953–1960). 31
- Suchorzewska Anna 199
- Sulistrowski Zygmunt (1890–1921), od 1914 w LP, służył początkowo w kawalerii, nast. oficer ordynansowy w sztabach I oraz III Brygady. Od 1918 w WP, m.in. adiutant gen. Rydza-Śmigłego, nast. w I DP i dowództwie 2 Armii (rtm.). Popełnił samobójstwo wkrótce po zakończeniu wojny. 76
- Sulkiewicz Aleksander, ps. Michał (1867–1916), działacz socjalistyczny, członek II Proletariatu, nast. w PPS i PPS-FR. Od 1914 w LP, początkowo poza frontem, od 1916 w 5 pp (sierżant). Poległ pod Sitowiczami. 76, 77, 217, 253
- Suryn Stanisław (1858–1928), generał armii ros., od 1918 w WP; w 1921 jako gen. dyw. przeniesiony w st.sp. 257, 259 317, 319
- Swarzeński Jan, ps. Rychlik (1888–1952), zesłaniec, członek ZS. Od 1914 w LP, służył w I i 7 pp. W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoJ. (1921), nast. gł. w sztabach, m.in. w Oddziale I i III Sztabu Gen. oraz w MSWojsk. W 1933 jako ppłk dypl. przeniesiony w st.sp. 15, 136, 314, 319
- Szajewski Józef, ps. Filip (1891–1957), urzędnik, członek PPS i ZS. Od 1914 w LP, służył w 1 pp (chor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, nast. korpusu geografów. W 1939 jako ppłk dca improwizowanej grupy, nast. w konspiracji ZWZ-AK. Uczestnik powstania warszawskiego. 50, 51, 52
- Szczepanowski Józef, ps. Jan Wojno (1895–1945), członek PDS. Od 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. w I i 5 pp. W II RP zawodowy oficer piechoty, w 1930 jako kpt. przeszedł do służby cywilnej; nac. Wydziału Wojskowego Urzędu Woj. w Poznaniu, nast. w Komisariacie Rządu na m. Warszawę. Podczas II w.ś. w AK i Delegaturze Rządu na Kraj, aresztowany przez Niemców (1944), zginął w obozie w Oranienburgu. 143, 205, 208, 241, 268
- Szczepański Władysław (1876–?), geometra. Od 1914 w LP, służył gł. w jednostkach tyłowych. Od 1918 w WP, zdemobilizowany w 1921 jako kpt. Pracował jako leśnik w woj. łwowskim. 113
- Szczerbińska Aleksandra, zam. Piłsudska, ps. Ola (1882–1963), działaczka PPS, podczas I w.ś. w POW. Druga żona J. Piłsudskiego, działaczka społeczna. Po wojnie na emigracji. 75, 84, 101
- Szela Jakub 231
- Szelepin Leon (1888–1943), od 1914 w LP, służył w IV baonie, nast. w administracji (ppor.), od 1917 w PKP. W II RP zawodowy oficer gospodarczy (późn. intendenty), w 1934 jako mjr przeniesiony w st.sp. 93
- Szelowski Stanisław, ps. Wendlicz (1895–?), maturzysta, od 1914 w I Brygadzie LP (kapral). 54, 58
- Szenk Józef, komisarz miasta Radomia. 94
- Szeptycki Stanisław (1867–1950), oficer austriacki, w 1916 przydzielony do LP, dca III Brygady, a nast. kmdt LP. W 1917 awansowany na gen.

- mjra i mianowany gen.-gubernatorem okupacji austriackiej, po pokoju brzeskim podał się do dymisji. W II RP m.in. szefa Sztabu Gen., nast. dca dywizji, frontu i armii, w okresie pokojowym jako gen. broni inspektor armii (1921–1926) i minister spraw wojskowych (1923). Od 1926 w st.sp. Po II w.s. prezes PCK (1945–1946). 266, 268, 271, 278, 320, 321
- Szerauc Edward (1859–1937), nadleśniczy, członek „Sokoła”. Od 1914 w LP, służył m.in. w 2 i 4 pp (kpt.), od 1917 w PKP. Od 1918 w WP, zdemobilizowany w 1922 jako ppłk. 204
- Szletyński Jerzy, ps. Romuald Młocki (1894–1915), buchalter, od 1914 w LP; jako sierżant 5 pp poległ pod Klimontowem. 132
- Szolż Edward (1888–1975), student medycyny w Erlangen i Bernie. Od 1914 w LP, m.in. lekarz batalionowy (ppor.), od 1917 w POW. W II RP oficer WP (1920–1923), po ukończeniu studiów (1921) i demobilizacji w stopniu kpt. (1923) chirurg w Lublinie i działacz społeczny. W 1939 lekarz WP, podczas okupacji chirurg w szpitalach warszawskich, członek AK. Po wojnie ponownie lekarz w Lublinie, działacz ewangelicki. 242
- Szołkowski Bolesław (1881–?), od 1914 w LP, służył m.in. w 5 pp (chor.), od 1918 w WP (por.). 290, 299, 307
- Szpotańska Irena, ps. Hanka (1884–1934), dr biologii, autorka prac naukowych. Żona Tadeusza. 33, 44
- Szpotański Tadeusz (1883–1944), działacz PPS, po rozłamie PPS-FR. Podczas I w.s. członek m.in. Centralnego Komitetu Narodowego i Stronnictwa Niezawisłości Narodowej. W II RP członek władz PPS, przewodniczący rady miejskiej w i wiceprezydent Warszawy. W 1939 uczestnik obrony Warszawy, nast. w konspiracji, więzień Pawiaka. Mąż Ireny. 32, 33, 34, 37, 41, 43, 44, 45, 199, 214, 225, 228, 255, 315
- Szretter Jan, uczeń szkoły realnej w Łowiczu, uczestnik strajku szkolnego. 28
- Szumski Stanisław, ps. Iskrzycki (1895–1915), podczas studiów filozoficznych na Uniw. Lwowskim członek m.in. „Zarzewia”, skautingu i PDS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 pp i Dep. Wojskowym NKN, ostatnio w 4 pp. Poległ pod Koszyszczami. 104, 155, 194, 202
- Szybalska Zofia (1884–1945), działaczka oświatowa, podczas I w.s. w LP. W II RP nauczycielka na wojskowych kursach maturalnych w Wilnie, po ukończeniu studiów na UJ nauczycielka w seminariach nauczycielskich i gimnazjach w Krakowie, Dąbrowie Górniczej, Radomsku, Chełmie i Jędrzejowie, dyr. gimnazjum w Wadowicach. Podczas II w.s. współpracowniczką Delegatury Rządu na Kraj. 90
- Szyło NN, płk armii rosyjskiej. 229
- Szymanowski Zygmunt (1873–1956), lekarz, od 1915 w LP, służył w szpitalach legionowych oraz w 2 pp (por.). W II RP oficer WP, zdemobilizowany 1922 jako ppłk, nast. kolejno zca profesora, docent i profesor Wydz. Weterynarii Uniw. Warszawskiego. Podczas II w.s. w konspiracji, po wojnie profesor Uniw. Łódzkiego, poseł do KRN i Sejmu (1947–1952). 203, 215
- Szymański Stanisław (1897–?), gimnazjalista. Podczas I w.s. w POW (1914–1916), nast. w LP (1916–1917), służył w 4 pp. W II RP zawodowy oficer piechoty, w 1932 jako mjr przeniesiony w st.sp.; dyr. Biura Personalnego Min. Rolnictwa (1932–1939). 280
- Szyszlowska-Sarmatowa Maria, sanitariuszka I Brygady. Żona Mikołaja. 155
- Szyszlowski Mikołaj, ps. Sarmat (1883–1915), artysta malarz, absolwent ASP w Krakowie, członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 pp (por.). Poległ pod Kozinkiem. Mąż Marii. 35, 126, 127, 128, 155
- Ścieżyński Mieczysław, ps. Wyżeł (1895–1956), podczas nauki w gimnazjum członek ZS. Od 1914 w LP, służył w 1 pp (por.), w 1918 w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty, absolwent WSWoj. (1925), ostatnio dca piechoty dywizyjnej; w 1930 jako płk dypl. przeniesiony w st.sp., dyr. Agencji Prasowej „Iskra”. Podczas II w.s. przedostał się na Zachód. Po wojnie na emigracji. 13, 321

Ślaski Jan (1891–1946), lekarz weterynarii, od 1914 w LP, m.in. lekarz 1 pułku artylerii. W II RP zawodowy oficer weterynarii. W 1939 jako płk szef służby weterynaryjnej Naczelnego Dowództwa WP, nast. w PSZ na Zachodzie. 147, 148

Śliwiński Artur (1877–1953), historyk, działacz PPS i PPS-FR, podczas I w.s. m.in. przewodniczący Centralnego Komitetu Narodowego, członek TRS i prezes Stronnictwa Niezawisłości Narodowej. W II RP m.in. wiceprezydent Warszawy (1919–1922), premier (1922), dyr. teatrów w Warszawie i dyr. Polskiego Banku Komunalnego. 265, 266, 268, 272, 315, 320

Śliwiński Stanisław (1869–1929), ziemianin, działacz instytucji rolniczych, poseł do Dumy (1907), członek Ligi Narodowej. Podczas I w.s. członek m.in. Wydziału Wykonawczego TRS, współzałożyciel Straży Kresowej i członek jej władz. W II RP minister aprowizacji (1919–1921), nast. członek władz instytucji przemysłowych. 266

Śmiarowski Eugeniusz (1878–1932), adwokat, obrońca w procesach politycznych, podczas I w.s. działacz Centralnego Komitetu Narodowego i Stronnictwa Narodowo-Radykalnego. W II RP związany z PSL-Wyzwolenie, poseł (1922–1927). 265, 266, 268

Śmigły, ps., *zob.* Rydz Edward

Śmiłowski Filip, ps. Jaśko (1893–1920), podczas studiów na Politechnice Lwowskiej członek ZS. Od 1914 w LP, służył w 1 pp (chor.). Od 1920 w WP (kpt.); podczas walk z bolszewikami ciężko ranny, nie chcąc dostać się do niewoli popełnił samobójstwo. 136

Śniadowski Marcei (1878–1927), geometra, dyrektor banku we Lwowie, członek Sokoła. Od 1914 w LP, służył w artylerii (kpt.), m.in. dca 1 pułku artylerii. Od 1918 w WP, uczestnik obrony Lwowa, w 1920 w Armii Ochotniczej. W okresie pokojowym ponownie w bankowości. 268

Świdzki Gustaw (1891–1949), żołnierz LP, służył w 1 pp (ppor.). W II RP początkowo w WP, zdemobilizowany w 1922 jako kpt., przeszedł do służby w Baonach Celnych, a nast. w Straży Granicznej.

nej. W 1939 dca baonu Straży Granicznej, nast. w niewoli niemieckiej. 139

Świeżyński Józef (1868–1948), lekarz, ziemianin, członek „Zet-u” i Ligi Narodowej, poseł do Dumy (1906–1914). Podczas I w.s. działacz Centralnego Komitetu Obywatelskim, Międzypartyjnego Komitetu Politycznego, członek Rady Stanu Król Polskiego (1918), premier (1918). W II RP prezes Polskiej Macierzy Szkolnej (1919–1933), członek władz Związku Ziemian. 272, 316

Święcicki Tadeusz (1893–1973), podczas studiów na UJ członek „Promienia”. Podczas I w.s. w LP i POW. W II RP oficer WP, zdemobilizowany w 1921 jako ppor., nast. dziennikarz, m.in. dyr. biura Polskiej Agencji Telegraficznej w Paryżu, nast. dyr. Biura Prasowego Prezydium Rady Ministrów. Po II w.s. na emigracji. 44

Świtalski Kazimierz (1886–1962), nauczyciel gimnazjalny, członek ZWC i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, służył w administracji. Od 1917 w POW. W WP oficer zawodowy, w 1925 jako mjr przeniesiony do rezerwy. Po przewrocie majowym m.in. dyr. Dep. Politycznego MSWojsk. (1926–1928), minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego (1929–1929), premier (1929), marszałek Sejmu (1930–1935), wojewoda krakowski (1935–1936), wicemarszałek senatu (1935–1938). Podczas II w.s. w niewoli niemieckiej, po wojnie w kraju; więzień UB (1948–1955). 86, 97

Tabaczyński Jan (1879–1940), oficer armii austriackiej, w 1917 instruktor Polskiej Siły Zbrojnej. W II RP zawodowy oficer piechoty, podczas wojny polsko-bolszewickiej dca pułku i brygady, w okresie pokojowym dca pułku, piechoty dywizyjnej i dywizji piechoty, od 1924 gen. bryg. Od 1927 w st.sp. 279

Targowski Józef (1883–1952), ziemianin, agronom, podczas I w.s. działacz Centralnego Komitetu Obywatelskiego. W II RP początkowo w dyplomacji, przedstawiciel Polski na Syberii, nast. w Japonii i Chinach. Po przewrocie majowym działacz Stronnictwa Prawicy Narodowej, po-

- seł (1928–1930) i senator (1930–1935). Podczas okupacji więziony przez Niemców, po wojnie w kraju. 267, 272
- Targowski Stanisław, administrator majątku Policzna, działacz instytucji rolniczych i społecznych. 256
- Tarnowski Julian, hr. 272
- Terlecki Edward (1882–1929), austriacki oficer zawodowy, od 1915 przydzielony do LP, służył m.in. w 6 pp (kpt.). W II RP zawodowy oficer taborów, jako ppłk w 1924 przeniesiony w st.sp. 116
- Tessaro Stanisław, ps. Zosik (1891–1933), student Politechniki Lwowskiej, członek PPS, ZWC i ZS. Od 1914 w LP, m.in. dca 2 komp. kadrowej, nast. w 1 pp (kpt.). W RP zawodowy oficer piechoty, dca pułku i brygady podczas wojny polsko-bolszewickiej, w okresie pokojowym dca piechoty dywizyjnej, dywizji i OK.; od 1927 gen. bryg. 49, 54, 184, 279
- Thorn Maurycy (1889–1926), absolwent prawa UJ. Od 1914 w LP, służył w rachunkowości 1 i 5 pp (ppor.), od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer intendentury, ostatnio jako płk szef intendentury OK III Grodno. 134, 209
- Thugutt Stanisław (1873–1941), działacz ruchu ludowego, minister spraw wewnętrznych (1918–1919), członek delegacji na konferencję pokojową w Paryżu (1919), ochotnik WP (1920), członek władz (i prezes) PSL-Wyzwolenie, poseł (1922–1927), minister (1924–1925); działacz Centrolewu, po zjednoczeniu ruchu ludowej członek władz Stronnictwa Ludowego. Od 1940 w Szwecji. 265, 266
- Tinz Emil (1866–1929), płk żandarmerii austriackiej, od 1918 w żandarmerii WP. 256, 261
- Tkacz NN, kapral LP. 268
- Tokarz Wacław (1873–1937), profesor historii UJ, działacz PDS. Od 1914 zca szefa Dep. Wojskowego NKN, nast. w LP. W II RP oficer oświatowy WP, w 1927 jako płk przeniesiony w st.sp. od 1928 profesor historii Uniw. Warszawskiego; jeden z najwybitniejszych polskich historyków wojskowości. 94, 200, 201, 305
- Tokarzewski Henryk 29
- Tokarzewski Michał, ps. Karasiewicz (1893–1964), student prawa i medycyny UJ, członek PPS, ZWC i ZS. Od 1914 w LP, m.in. w 1, 5 i 6 pp (kpt.), od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty, m.in. dca pułku i brygady podczas wojny polsko-bolszewickiej. W II RP zawodowy oficer, m.in. dca dywizji, szef Biura Personalnego MSWojsk. i dca OK. (gen. bryg.). W 1939 dca etapów armii „Pomorze” i dca GO, nast. pierwszy kmdt SZP, 1940–1941 w niewoli sowieckiej; po uwolnieniu w PSZ. Po wojnie na emigracji. 44, 71, 74, 75, 97, 231, 245, 273, 292
- Tor Eugeniusz (1883–1953), inżynier, członek ZS. Podczas I wś. w LP, w II RP dyr. Muzeum Przemysłowego w Krakowie, działacz Klubu Demokratycznego i Stronnictwa Demokratycznego (1937–1939). Po wojnie wiceprezydent Krakowa (1945–1947). 87, 94, 95
- Trapszo Tadeusz (1894–1940?), podczas studiów na UJ członek „Promienia”, „Życia” i „Sokoła”. OD 1914 w LP, służył m.in. w 1 i 5 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer piechoty, podczas wojny polsko-bolszewickiej m.in. dca baonu i szef sztabu dywizji. W okresie pokojowym absolwent WSWoj. (1923), nast. m.in. dca pułku (płk dypl.). W 1939 szef sztabu OK VII Poznań i sztabu GO. Zginął podczas wojny. 150, 164, 181, 209, 225, 292
- Trojanowski Jerzy, ps. Szaleniec (1891–?), podczas studiów na UJ członek PDS i ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 2 i 3 pp (kpt.); 1915–1917 w niewoli ros., po ucieczce powrócił do 2 pp, po przejściu frontu pod Rarańczą w II Korpusie Polskim w Rosji, a potem w dywizji gen. Żeligowskiego. W II RP zawodowy oficer piechoty, podczas wojny polsko-bolszewickiej dca pułku, w okresie pokojowym dca baonu, pułku i brygady. W 1939 jako płk dca obrony plot. OK IX. 54, 202
- Trojanowski Mieczysław, ps. Ryszard, Ryś (1881–1945), członek PPS i OB PPS, więzień carski, później w ZWC i ZS. Od 1914 w LP, m.in. dca 5 i 7 pp (mjr). W II RP zawodowy oficer pie-

choty, podczas wojny polsko-bolszewickiej dca pułku, brygady i dywizji, w okresie pokojowym m.in. dca dywizji i OK. W 1939 dca OK I Warszawy i delegat Naczelnego Kwatermistrza, nast. internowany na Węgrzech; wydany Niemcom, osadzony w obozie w Mauthausen, gdzie zmarł. 10, 38, 45, 50, 52, 62, 65, 67, 68, 70, 71, 76, 87, 94, 128, 129, 133, 136, 161, 174, 177, 218, 275, 277, 285, 286, 288, 289, 290, 292, 301, 302, 306

Trojanowski Stanisław, ps. Sambor (1861–1921), członek PDS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 pp, nast. w taborach; od 1917 w PKP. Od 1918 w WP jako oficer gospodarczy (mjr). 252

Tunguz, ps., *zob.* Zawisła Józef

Tur, ps., *zob.* Galos Stanisław

Ulrych Juliusz (1883–1959), działacz „Pet-u” i „Zarzewia”, podczas studiów prawniczych na UJ członek „Zet-u”, działacz „Sokoła” i PDS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 i 5 pp, działał w POW. W II RP oficer zawodowy, po ukończeniu WSWoJ. (1923) na stanowiskach sztabowych, późn. dca pułku piechoty, szef Oddziału IV Sztabu Głównego (1931–1934) i zca szefa Administracji Armii. W 1935 jako płk dypl. Przeszedł do służby cywilnej, minister komunikacji (1935–1939), poseł (1938–1939). Podczas II w.s. internowany w Rumunii, po wojnie na emigracji w Londynie. 33, 36, 136, 247, 249, 265, 273, 277, 301

Urbański Stanisław, ps. Cavour 35

Uzdowski Władysław, ps. Bończa (1887–1957), członek PPS i OB PPS, więzień carski; po ucieczce do Galicji członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp (kpt.). W II RP zawodowy oficer piechoty, podczas wojny polsko-bolszewickiej m.in. dca pułku i brygady, w okresie pokojowym dca piechoty dywizyjnej i dywizji. W 1939 jako gen. Bryg. Dca dywizji, nast. w niewoli niemieckiej. Po wojnie w kraju. 10, 54, 58, 62, 63, 67, 69, 71, 75, 117, 161, 277

Uziębło Adam (1885–1971), działacz socjalistyczny, członek „Promienia”, ZWC i ZS. Podczas I w.s. w LP, w II RP poseł na Sejm Wileński (1922)

i Sejm Ustawodawczy (1922), nast. dziennikarz, działacz społeczny. Podczas II w.s. w konspiracji w Krakowie, członek PPS-WRN oraz AK. W 1946 opuścił Polskę; pracownik Radia Wolna Europa, współpracownik paryskiej „Kultury” wykładowca Uniwersytetu w Tybindze. W 1970 powrócił do kraju. 33, 34

Vierzig NN, kpt. armii niemieckiej. 280

Waligóra, ps., *zob.* Hempel Stanisław

Walipagórek, ps., *zob.* Hempel Zygmunt

Wachtl NN, kmdt szpitala.

Walter Władysław (1897–1917), elektromonter, od 1914 w I Brygadzie LP, ostatnio kpr. 5 pp. 293

Wałęga Józef (1892–1914), szeregowiec 2 pp LP. Poległ pod Pasieczną. 112

Wańkowicz Melchior (1892–1974), pisarz, publicysta, wydawca; podczas studiów w Krakowie m.in. członek ZS. 36

Warski-Herbert Józef (1890–1916), podczas studiów na UJ członek „Zarzewia” i PDS. Od 1914 w armii austriackiej, od 1915 w LP; służył w 5 pp (ppor.). Poległ pod Kostiuchnowką. 172, 175, 184, 185, 205, 206, 210–212, 217, 224, 228, 233, 234, 237, 238, 239, 241, 245

Warta Stanisław (1887–?), majster murarski, od 1914 w 1 pp LP (sierż.). W II RP ponownie majster murarski w Krakowie. 74

Wasilewski Leon (1870–1936), członek PPS, redaktor „Przedświtu”, na nast. „Robotnika”, po rozłączeniu w PPS-FR, członek KTSSN. Podczas I w.s. działacz NKN i członek POW. W II RP minister spraw zagranicznych (1918–1919), członek delegacji na konferencję pokojową w Paryżu (1919) i na konferencję pokojową w Rydze (1921), poseł RP w Estonii (1920–1921). Po odejściu z dyplomacji prezes Instytutu Badania Najnowszej Historii Polski i dyr. Instytutu Badania Spraw Narodowościowych. 32, 76

Wasung Tadeusz (1886–1961), absolwent Akademii Rolniczej w Dublanach, agronom; członek Drużyny Bartoszewych. Od 1914 w LP 133; służył

- m.in. w 4 pp (chor.); w 1915 pod Hulewiczami dostał się do niewoli ros. W II RP oficer WP, po demobilizacji w stopniu mjr. (1922) pracował jako agronom; działacz organizacji przemysłowych i rolniczych. 155
- Waszkiewicz Ludwik (1888–1976), podczas studiów historycznych na UJ członek m.in. „Znicza”, nast. nauczyciel w Łodzi, związany z Narodowym Związkiem Robotniczym, a nast. z Narodową Partią Robotniczą, z jej ramienia radny miejski w Łodzi (1919–1922, 1927–1936) i poseł (1919–1938). Po II w.ś. dyr. Archiwum Miejskiego w Łodzi; autor licznych prac naukowych. 36
- Waśniewski NN, inżynier w Bolesławiu. 108
- Watała NN, sierżant LP. 167
- Wąsik Władysław (1893–1932), podczas studiów na Politechnice Lwowskiej członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 5 pp, od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer, początkowo piechoty, nast. korpusu geografów (ppłk). 121, 136, 143, 148, 151–153, 157–159, 166, 167, 202, 205, 210, 211, 214, 223, 234, 237–239, 241, 245, 247, 267, 273
- Wąsowicz Zbigniew (1882–1915), oficer kawalerii austriackiej, od 1913 w rezerwie. Od 1914 w LP, dca 2 szwadronu ułanów (II Brygada). Jako rtm. poległ w szarży pod Rokitną. 71
- Weiss NN, , płk armii niemieckiej. 211, 213
- Wendlicz, ps., *zob.* Szelowski Stanisław
- Wereszczagin Wasilij (1842–1904), malarz rosyjski. 157
- Wessig NN, mjr armii niemieckiej. 279
- Westa, ps., *zob.* Minkiewiczowa Stefania
- Weychert-Szymanowska Władysława (1874–1951), pedagog, współzałożycielka i działaczka Stowarzyszenia Kursów dla Analfabetów Dorosłych w Król. Polskim (1905–1908), prelegentka stowarzyszeń oświatowych, działaczka towarzystw nauczycielskich; autorka prac z teorii oświaty. 43
- Wickenhagen Franciszek 93
- Wicz, ps., *zob.* Stachiewicz Julian
- Wieczorkiewicz Wacław, ps. Scaevola (1890–1969), podczas studiów na Akademii Rolniczej w Wiedniu członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 1 pp (kpt.). W II RP zawodowy oficer piechoty, m.in. dca baonu, pułku i brygady podczas wojny polsko-bolszewickiej, w okresie pokojowym ukończył wyższe studia wojskowe w Paryżu (1925), oficer Biura Ścisłej Rady Wojennej, nast. dca dywizji i OK. W 1939 dca OK. X Przemysł i dca etapów Armii „Małopolska”, nast. w PSZ i konspiracji na terenie Francji; od 1943 w Szwajcarii. 54, 306
- Wied, Wilhelm zu 255
- Wieniawa-Długoszowski Bolesław (1881–1942), lekarz, artysta malarz, członek ZS. Od 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. w kawalerii I Brygady (rtm.). W II RP zawodowy oficer kawalerii, podczas wojny polsko-bolszewickiej adiutant J. Piłsudskiego, w okresie pokojowym ukończył WSWo. (1924), oficer inspektoratu armii, po 1926 dca pułku szwoleżerów, brygady i dywizji kawalerii (gen. bryg.). W 1938 jako gen. dyw. przeniesiony w st.sp. przeszedł do służby cywilnej; ambasador we Włoszech (1938–1940), od 1940 w USA; wobec odmowy przyjęcia do PSZ i ataków personalnych popełnił samobójstwo w Nowym Jorku. 156, 193, 254
- Wieniawski Antoni (1871–1939), ekonomista, wiceprezes Centralnego Tow. Rolniczego (1907–1916), podczas I w.ś. m.in. działacz Centralnego Komitetu Obywatelskiego, nast. w RGO, kier. Min. Skarbu (1918). W II RP członek rad nadzorczych i zarządów różnych instytucji przemysłowych i banków, przewodniczący rady Instytutu Społecznego. 267
- Wiera NN, sąsiadka, córka oficera rosyjskiego. 26
— jej matka 26
- Wierczak Karol (1887–1939), działacz endecki, członek „Sokoła” i Drużyn Bartoszewych, redaktor i publicysta. W 1914 w Legionie Wschodnim, nast. w Rosji, działacz m.in. Rady Polskiej Zjednoczenia Międzypartyjnego, członek Ligi Narodowej. W II RP m.in. red. „Zorzy”, członek władz Związku Ludowo-Narodowego i Stronnictwa Narodowego, poseł (1922–1935). 85
- Wierzbicki Romuald (1887–1929), student medycyny w Krakowie i Heidelbergu. Od 1914 w sani-

tariacie I Brygady LP (ppor.). W II RP oficer sanitarny, zdemobilizowany w 1922 jako kpt. Po ukończeniu studiów pracował jako lekarz w Poznaniu; autor prac z historii medycyny, współtwórca i redaktor pism fachowych. 99

Wilczyński Józef, ps. Olszyna (1890–1939), podczas studiów na Politechnice Lwowskiej członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 1, 5 i 7 pp (kpt.). W II RP zawodowy oficer, podczas wojny polsko-bolszewickiej m.in. dca brygady piechoty, w okresie pokojowym m.in. dca brygad KOP, po awansie na gen. bryg. (1927) dca dywizji piechoty i OK III Grodno. W 1939 dca samodzielnego zgrupowania. Rozstrzelany przez czerwonoarmistów. 99, 129, 133, 134, 136, 144, 273, 275, 291

Wilczyński NN 154, 159

Wilhelm II (1859–1941), ostatni cesarz Niemiec (1888–1918). 204, 260

Wilk NN, szeregowy 5 pp LP. 152

Winiarski Bohdan (1884–1969), prawnik, po studiach w Warszawie, Krakowie, Paryżu i Heidelbergu profesor Uniw. Poznańskiego (1921–1939), działacz Stronnictwa Narodowego, poseł (1928–1935), reprezentant Polski w licznych ciałach międzynarodowych. Podczas II w.s. więzieni niemiecki, po przedostaniu się na zachód m.in. prezes Banku Polskiego i wykładowca Oxfordu, po powrocie do kraju m.in. sędzia Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w Hadze (1946–1967). 32

Winiarski Leon (1888–1927), geometra. Od 1914 w LP, służył m.in. w 5 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer, początkowo piechoty, a po ukończeniu studiów uzupełniających w korpusie geografów. 252

Winiarz Jerzy, ps. Orsza (1894–1928), jako student krakowskiej ASP członek „Promienia” i ZS. Od 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. w kawalerii I Brygady; superrewidowany w 1916 i zwolniony, powrócił na studia. Zmarł tragicznie. 43, 44, 73

Wir, ps., zob. Konas Alojzy

Witorzeniec Roman (1891–1962), podczas studiów na UJ członek PDS. OD 1914 w LP, służył

w 2 i 4 pp (kpt.), od 1917 w PSZ. W II RP zawodowy oficer piechoty, m.in. dca pułku, dca piechoty dywizyjnej, pomocnik dcy OK. Podczas II w.s. w PSZ na Zachodzie, po wojnie na emigracji w Londynie. 214

Witoszyńska Janina lekarka, od 1914 w LP, początkowo lekarka szwadronu kawalerii II Brygady, nast. w domu ozdrowieńców. 84, 85, 200, 201

Włada, ps., zob. Kwiatek Feliks

Władysław IV Waza 201

Włoczewski Ludwik (1879–1937), inż. górnik. Podczas I w.s. w LP, od 1918 w WP; zdemobilizowany w 1921 jako kpt. W latach 30. członek zarządu spółki akcyjnej „Standard-Nobel” w Warszawie. 252

Włoskowicz Władysław (1889–po1939), buchalter, członek OB PPS. Od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp, nast. w werbunku. W II RP zawodowy oficer piechoty, w 1928 jako kpt. przeniesiony do rezerwy, przeszedł do służby cywilnej, m.in. wicewojewoda lubelski, a nast. warszawski. 90, 92, 247, 265

Wojeńscy, właściciele mieszkania w Piotrkowie. 95

Wojeńska Czesława z Grünbaumów (1893–1971), studentka filozofii UJ (1911–1912), działaczka „Promienia”; pisarka, publicystka, tłumacz, podczas okupacji współorganizatorka i członek Rady Pomocy Żydom. Po wojnie w kraju. Żona Teofila. 44, 56

Wojeński Teofil (1890–1963), członek PPS, podczas studiów na UJ m.in. prezes „Promienia”. Podczas I w.s. w LP, nast. nauczyciel i dyr. gimnazjów w Łodzi i Nakle, od 1921 w Warszawie; działacz i członek władz Związku Nauczycielstwa Polskiego. Podczas II w.s. uczestnik tajnego nauczania, po wojnie m.in. kurator w Warszawie i prezes ZNP. Mąż Czesławy. 36, 42, 43, 44

Wojewódzki Sylwester, ps. Stefan (1892–1938?) podczas studiów na Uniw. Petersburskim członek PPS, ZWC i ZS. Od 1914 w LP – żołnierz 1 komp. kadrowej, nast. w POW, przejściowo więziony przez Austriaków. W II RP początkowo w Komendzie Głównej Milicji Ludowej (1918–

- 1919), nast. w Oddziale II Naczelnego Dowództwa i Oddziale II Frontu Litewsko-Białruskiego. Zdemobilizowany w 1922 jako ppor., działał w PSL-Wyzwolenie, poseł (1922–1927); od lat 20. związany z radykalną lewicą, początkowo działał z Niezależnej Partii Chłopskiej, nast. z KPP. W 1931 wyjechał do ZSRR, gdzie padł ofiarą stalinowskich czystek. 99
- Wojno, ps., *zob.* Szczepanowski Józef
- Wojtaszkiewicz NN, dezterter. 226, 228, 230, 236
- Wojtyga Stanisław (1893–1940), absolwent szkoły handlowej w Krakowie. Od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp. W II RP żołnierz 5 ppLeg., zdemobilizowany w 1922 i mianowany ppor. rez., pracował jako kupiec w Krakowie. W 1939 wzięty do niewoli sowieckiej, zamordowany w Charkowie. 225
- Wolscy NN, właściciele mieszkania w Radomsku. 111
- Wołkówna NN 46
- Wroński, ps., *zob.* Czajkowski Bolesław
- Wróblewski Witold (1839–1927), pedagog, właściciel i dyr. prywatnej szkoły realnej w Warszawie. 7, 29, 30, 142, 203
- Wybicki Józef 42
- Wydrzyński Edward (1892–?), żołnierz LP. 154
- Wyparło Tomasz (1893–?) żołnierz LP. W II RP m.in. pracownik Urzędu Skarbowego w Dubnie. 146
- Wyrwa, ps., *zob.* Furgalski Tadeusz
- Wyrwiński Eugeniusz, ps. Kogut (1895–po 1950), członek ZS, od 1914 w LP, służył m.in. w 1 pp. W II RP zawodowy oficer, m.in. dca pułku i baonu pancernego. W 1939 jako płk zca dcy Broni Pancernych MSWojsk., nast. internowany na Węgrzech. Po II w.s. na emigracji w Wenezueli. 54, 92, 129
- Wyrwiński Wilhelm, ps. Wilk (1887–1918), artysta malarz, absolwent ASP w Krakowie, podczas studiów członek ZWC i ZS. Od 1914 w I Brygadzie LP, m.in. dca plutonu i kompanii. Od 1918 w WP w stopniu kpt., poległ jako dca pociągu pancernego „Piłsudczyk” w walkach pod Lwowem. 26
- Wyszacki Janusz, ps. Brzeski (1889–1914), student, w 1914 w LP. Jako podoficer 1 pp poległ pod Łowczówkiem. 33, 48, 115
- Wyszynski Kazimierz (1890–1935), działacz niepodległościowy, członek „Pet-u”, podczas studiów w Paryżu i Krakowie członek i jeden z przywódców „Zet-u”. Podczas I w.s. w POW, od 1915 w LP; służył w 1 puł. W II RP współtwórca i prezes Związku Patriotycznego (1918–1923), ochotnik WP (1918–1920), publicysta, sekretarz delegacji na konferencję pokojową w Rydze (1921), od 1923 pracownik MSZ, m.in. charge d'affaires w Moskwie i Berlinie, działacz Związku Naprawy Rzeczypospolitej. 36, 43, 167, 168, 199
- Z**agórski Włodzimierz (1882–1927), zawodowy oficer armii austriackiej, absolwent Szkoły Wojennej (1910), podczas I w.s. w LP jako szef sztabu Kmndy LP (1914–1916), nast. w armii austriackiej i ponownie w LP i PKP (1917–1918) jako dca baonu w 6 pp i 1 pułku artylerii (mjr), po Rarańczy internowany przez Austriaków. W II RP początkowo w rezerwie, 1920–1921 w służbie czynnej m.in. jako dca dywizji. W okresie pokojowym prowadził działalność handlową, od 1923 w służbie czynnej na stanowiskach w MSWojsk., m.in. dca lotnictwa (1924–1926), awansowany na gen. bryg. Podczas przewrotu majowego dca lotnictwa strony rządowej; aresztowany, nast. zamordowany. 20, 79, 80, 85, 86, 250, 254, 268, 273, 281, 283
- Zahorski Bolesław Zygmunt, ps. Lubicz, Zygmunt Ból (1885–1922), członek OB PPS, zesłaniec, po ucieczce z Syberii w Galicji; podczas studiów filozoficznych na UJ członek ZS. Od 1914 w LP; służył m.in. w oddziale wywiadowczym i w kawalerii I Brygady. Literat, publicysta, autor piosenek legionowych. W II RP oficer piechoty WP, służył m.in. w Oddziale II Dywizji Litewsko-Białoruskiej oraz Oddziale II Nacz. Dowództwa. W 1921 zdemobilizowany jako por., nast. pracownik Biblioteki Publicznej w Warszawie; zginął w niebezpiecznym wypadku. 78, 199

Zając Józef (1891–1963), podczas studiów na UJ członek ZS. Od 1914 w LP, służył w 3 pp jako dca komp. i baonu (mjr), ostatnio jako dca pułku. Po przejściu przez front pod Rarańczą w II Korpusie Polskim w Rosji jako dca pułku; po zniszczeniu Korpusu w bitwie pod Kaniowem przedostał się do Francji i służył w Armii gen. Hallera, ukończył wyższe studia wojskowe w Paryżu. W II RP zawodowy oficer piechoty, podczas wojny polsko-bolszewickiej m.in. szef sztabu armii, w okresie pokojowym m.in. szef Oddziału I Sztabu Gen. (gen. bryg.), dca dywizji i dca OK, od 1936 inspektor obrony powietrznej i przeciwnocnej. W 1939 naczelny dca lotnictwa, nast. w PSZ na Zachodzie (gen. dyw.). Po wojnie na emigracji w Wlk. Brytanii. 14, 293

Zamojski Eugeniusz (1881–1943), student medycyny, od 1914 w LP, służył w sanitariacie 1 i 5 pp (ppor.). W II RP zawodowy oficer służby zdrowia, w 1930(?) jako mjr przeniesiony w st.sp. Podczas II w.ś. internowany na Węgrzech, gdzie zmarł. 194, 209

Zamorski Kordian, ps. Ignacy (1890–1983), podczas studiów na ASP w Krakowie członek ZWC i ZS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 i 5 pp oraz w sztabie I Brygady (por.); od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty, podczas wojny polsko-bolszewickiej m.in. dca baonu i szef oddziału w sztabie Naczelnego Wodza. W okresie pokojowym ukończył WSWoj. (1921), nast. gł. w sztabach, m.in. szef Oddziału I Sztabu Głównego i zca szefa Sztabu (gen. bryg.). Od 1935 kmtd główny Policji Państwowej. W 1939 internowany w Rumunii, nast. w PSZ. Po wojnie na emigracji w Londynie. 10, 26, 39, 86, 92, 102, 104, 108, 112–119, 132, 173

Zaremba Gustaw (1871–1942), lekarz, w 1914 zmobilizowany do armii austriackiej, 1915–1917 przydzielony do LP. W II RP zawodowy oficer służby zdrowia, w 1927 jako płk przeniesiony w st.sp. 245

Zaruski Mariusz (1867–1941), działacz niepodległościowy (m.in. członek Ligi Narodowej), zesłaniec, artysta malarz, literat, pionier tatelnictwa.

Członek ZS, od 1914 w I Brygadzie LP, dca szwadronu 1 p.uł. (rtm.) i ostatni dca tego pułku; od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer kawalerii, m.in. twórca i dca 11 p.uł., ostatnio adiutant generalny Prezydenta RP; w 1926 emerytowany w stopniu gen. bryg., był m.in. starostą morskim w Gdyni, komandorem Yacht-Clubu Polski i dcą jachtu „Zawisza Czarny”. W 1939 uwięziony przez NKWD we Lwowie, zmarł w więzieniu w Chersoniu. 102

Zawadzki Aleksander, ps. Ojciec Prokop (1859–1926), działacz oświatowy, początkowo związany z ruchem socjalistycznym, zesłaniec. Nast. członek Ligi Narodowej, działacz Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego, po rewolucji 1905–1907 wystąpił zeń i utworzył Narodowy Związek Chłopski. Podczas I w.ś. zwolennik aktywistów. 268

Zawadzki Bolesław (1892–1941), działacz „Pet-u”, więzień carski, podczas studiów na UJ członek PDS. Od 1914 w LP, służył m.in. w biurze wydawniczym I Brygady, 7 i 6 pp, później w werbunku; od 1917 w PSZ. W II RP zawodowy oficer piechoty; ukończył WSWoj. (1921), nast. gł. na stanowiskach sztabowych; w 1930 jako mjr przeniesiony w st.sp. 74, 78

Zawarzin Paweł (1868–1932), oficer piechoty, a nast. żandarmerii ros. (płk, gen.) m.in. naczelnik ochrony warszawskiej (1906–1909) i moskiewskiej (1909–1912); po rewolucji lutowej emigrował do Paryża. 35

Zawiślak Józef, ps. Tunguz (1890–1961), działacz NZR, więzień carski, członek PDS. Od 1914 w LP, służył w 1 i 5 pp; 1916–1917 w niewoli ros. W II RP zawodowy oficer piechoty, m.in. dca pułku (płk); od 1938 komendant główny ZS. W 1939 dca improwizowanej grupy, nast. w SGO „Polesie”. Podczas okupacji w konspiracji; uczestnik powstania warszawskiego, późn. w niewoli niemieckiej. Po wojnie na emigracji. 136, 137, 164, 171, 172, 239

Zbierski Dominik (1890–1940) jako gimnazjalista członek „Pet-u”, nast. student UJ, członek m.in.

- „Promienia”, ZWC i PDS. Od 1914 w LP, służył m.in. w 1 i 5 pp; pod Łowczówkiem dostał się do niewoli ros., z której zbiegł w 1916. W II RP po ukończeniu studiów na UJ pracował jako nauczyciel gimnazjalny w Ostrowie Wlkp., nast. dyr. gimnazjów w Poznaniu i Częstochowie. Po przewrocie majowym działacz sanacyjny, członek BBWR i OZN, senator (1935–1938). Podczas II w.ś. działał w konspiracji; w 1940 aresztowany przez gestapo i rozstrzelany w Olsztynie k. Częstochowy. 43
- Zdrojewski Eugeniusz (1892–1943), podczas studiów na UJ działacz „Zarzewia” i „Znicza”. W II RP po ukończeniu studiów na UJ (dr 1922) pracował jako nauczyciel i urzędnik Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, nast. kier. referatu oświaty w ambasadzie RP w Berlinie. Podczas II w.ś. w Rumunii, gdzie zmarł. 36
- Zdzieński NN, por. armii austriackiej. 202
- Zieliński August (1861–1908), urzędnik, twórca Twa Wyższych Kursów Handlowych w Warszawie (1905) i organizator, i wykładowca Prywatnych Kursów Handlowych Męskich (1906–1908). 41, 311
- Zieliński NN 200
- Zieliński Stefan, ps. Zielan (1875–1940), członek ZS w Krakowie. Od 1914 w LP, gł. w służbie kancelaryjnej, m.in. w IV baonie i 5 pp (chor.), od 1917 w POW. W II RP zawodowy oficer piechoty, służył m.in. w Przedstawicielstwie RP ds. Morskich w Gdańsku i PKU Lida, ostatnio w GISZ. W 1930 emerytowany jako mjr, nast. pracownik przemysłu tytoniowego i działacz społ. Zamordowany przez hitlerowców w Palmirach. 207
- Zieliński Zygmunt (1858–1925), płk armii austriackiej, od 1911 w st.sp., współpracownik Drużyn Sokolich. Od 1914 w LP, m.in. dca 2 pp, Grupy LP i III Brygady; w 1917 mianowany gen. mjr. i dcą PKP, po przejściu przez PKP frontu pod Rarańczą internowany przez Austriaków. W WP dca GO, dywizji i armii, w okresie pokojowym dca OK VIII. W 1923 jako gen. broni przeniesio-
- ny w st.sp. 116, 218, 253, 255, 261, 268, 278, 283, 285, 302
- Zimmermann Kazimierz (1867–1925), ksiądz katolicki (święcenia 1897), profesor teologii UJ. 34, 35
- Zosik, ps., *zob.* Tessaro Stanisław
- Zubowicz Piotr (1880–1956), adwokat, działacz niepodległościowy. W II działacz PSL-Wyzwolenie, senator (1922–1927), nast. notariusz w Warszawie. Po wojnie w kraju. 79
- Zwierzyński Mieczysław, ps. Sław (1892–1916), student politechnik w Warszawie i Lwowie, członek PPS, ZWC i ZS. Od 1914 w LP, dca komp. i baonu (kpt.). Poległ pod Kostiuchnowką. 71, 136, 144, 154, 171, 175, 181, 184, 185, 190, 193, 204, 205, 209, 211–213, 217, 234, 235, 237–239, 245
- Ż**
- Żak, Andrzej 21
- Żelazowski Roman, administrator dóbr Radziwiłłów w Zegrzu. 303
- Żeromski Stefan (1864–1925), pisarz. 27, 63
- Żubr, ps., *zob.* Nemeček Jan
- Żukowski Wasilij 27
- Żymierski Michał, ps. Rola (1890–1989), podczas studiów na UJ członek m.in. Tajnej Armii Polskiej i PDS. Od 1914 w LP, m.in. dca baonu oraz 7 i 2 pp (mjr), nast. w PKP; po przejściu PKP na Ukrainę dca pułku w II Korpusie Polskim w Rosji. W II RP zawodowy oficer, dca okręgu, brygady i dywizji podczas wojny polsko-bolszewickiej, w okresie pokojowym ukończył wyższe studia wojskowe w Paryżu (1923), nast. zca szefa Administracji Armii (gen. bryg.). Po przewrocie majowym aresztowany, zdegradowany i skazany na nadużycia gospodarcze; po wyjściu z więzienia (1931) nawiązał kontakt z wywiadem sowieckim. Podczas II w.ś. w konspiracji; współpracownik PPR, dca Gwardii Ludowej, nast. członek PKWN, od 1944 naczelny dca LWP, w 1945 mianowany marszałkiem Polski. Po II w.ś. m.in. poseł (1947–1952), więzień UB (1953–1955), po uwolnieniu m.in. wiceprezes Narodowego Banku Polskiego. 97, 218, 249, 268, 286, 292

Skorowidz nazw geograficznych

Albania 255

Aleksandrówka, w. pow. lubartowski 167, 188

Ameryka Południowa 16

Anglia 41, 172

Annopol 144, 146, 147, 148

Antwerpia 41

Arkadia k. Łowicza 29

Augustów 87

Austria 19, 23, 25, 37, 41, 42, 48, 51, 54, 56, 70, 77, 79,

80, 109, 170, 177, 249, 250, 255, 256, 267, 293,

316, 318

Austro-Węgry 267, 281, 283

Babin 11, 147, 158, 159, 161, 162, 195

Bałkany 25

Baranowicze 16, 259, 260, 261, 263, 264, 267, 281

Bardzice, w. pow. radomski 92

Bartodzieje, w. pow. radomszczański 112

Belgia 41, 77, 202, 260

Bełżyce 156, 157

Beniaminów 11, 20, 24, 290, 292, 293, 296–300, 303–
305, 307–310, 313, 314

Beradz (ob. Beradz), w. pow. sandomierski 121

Berlin 256, 268, 271

Będzin 103

Biała Podlaska 168, 170, 171, 188

Biała Woda (Białowoda), w. pow. lubelski 155, 188

Białobrzegi, w. pow. legionowski 299, 304

Białowieska Puszcza 175, 179

Bidziny, w. pow. opatowski 142, 143

Biedzychów, w. pow. opatowski 145

Bielska Wola (ukr. Більська Воля), w. 222

Bilin (Bielin, ukr. Білин), w. 190, 204

Bizorenda (ob. Bizoręda), w. pow. jędrzejowski 68

Bochnia 41, 99

Bogoria, w. pow. staszowski 127, 128

Bogumin (cz. Bohumin) 97, 98

Boiska, w. pow. opolski 147

Bolesław 102, 108

Bolesław, w. pow. olkuski 103–105, 107–109, 202

Bolmin, w. pow. kielecki 70

Borków, w. pow. opatowski 141

Borowicze (ukr. Боровичі), w. 194, 197

Bośnia i Hercegowina 25

Bożechów (Borzechów), w. pow. lubelski 156, 157

Bronisławów, w. pow. łukowski 169

Bronisławów, w. pow. opatowski 144

Bruck an der Leitha 101

Bruksela 33, 41

Brzegi, w. pow. jędrzejowski 67, 72

Brześć Litewski 175, 179, 187, 215

Buczacz (ukr. Бучач) 226

Bug, rz. 140, 168, 169, 172, 173, 175, 176, 178, 179,
181–183, 187, 188, 198, 230, 278, 299

Bukowina, reg. 100, 224, 226

Bukowno 108, 109, 111, 122

Bystrzyca (cz. Bystřice) k. Jabłonkowa 100

Bystrzyca, rz. dopł. Wieprza 169, 170

Bzura, rz. 106

Chabówka, w. pow. nowotarski 200

Charków 41

Chełm 187, 198, 244, 245

Chełmce, w. pow. kielecki 72

Chełmszczyzna 19, 41, 171, 181, 182

Chęciny 65, 67–69, 80, 84, 89

Chmielnik 81, 123, 125

Chocznia, w. pow. wadowicki 87

- Chyżówki (ob. Chyszówki), w. pow. limanowski 99
 Ciechanów 287
 Ciechocinek 34
 Ciemne (Ciemno), w. pow. lubartowski 161, 165, 166
 Cieszyn 98, 101, 103
 Ciężkie, w. pow. łukowski 169
 Czaca (słow. Čadca) 98
 Czarna, rz. 121
 Czarnogóra 202
 Czartorysk (ukr. Старий Чорторийськ) 222, 228
 Czeremoszno (ukr. Черемошне), w. 190, 204, 242
 Czerewiszcze (Czerwiszcze, ukr. Червища), w. 206
 Czernichów, w. pow. krakowski 56
 Czerniowce 222, 224, 226
 Czernysz (Czernyż, ukr. Чорниж), w. 223
 Czersk (ukr. Черськ), w. 190, 204
 Czerwony Bór, w. pow. zambrowski 279
 Czerwony Prądnik (w., ob. Prądnik Czerwony, dz. Krakowa) 200
 Częstochowa 70, 87, 89, 90, 93, 94, 97, 103, 111, 113, 121, 266, 267
 Czołna (ob. Czółna), w. pow. lubelski 157
- Ć**
 Ćmielów 143
 Ćminy (Сміни, ukr. Ціmini), w. 223
- D**
 Dąbrowa Górnicza 50, 87, 97, 103, 111, 200, 214, 225
 Dąbrowica, w. pow. lubelski 161
 Dębica 86, 97, 204
 Dęblin 87, 91, 92, 97, 163, 199, 253, 254, 255, 256, 260, 261, 264, 267, 269, 270, 271, 273, 287
 Dębno, w. pow. opatowski 145
 Dniestr, rz. 221
 Dobczyce 48, 49
 Dobra, w. pow. limanowski 99
 Dołhobrody, w. pow. włodawski 181, 182, 184
 Domaradzice, w. pow. staszowski 128, 129, 137
 Dorpat 41
 Dubniaki (Dubniki), w., ob. nie istnieje 245, 247, 248, 251
 Dubowa (ukr. Дубове), w. 188
 Dunajec, rz. 106, 121
 Dziedzice 204
- Dzierzkowice, w. pow. kraśnicki 147, 149, 150, 195
- E**
 Egipt 202
 Elżbiecin (Elżbietów), w. pow. lubartowski 167
 Europa 10, 18, 23, 25, 41, 48, 77
- F**
 Francja 23, 41, 77, 172, 260
 Frankenhausem 41
 Fryburg (niem. Freiburg) 41
 Frysztat (cz. Fryštát) 98
- G**
 Galicja 9, 18, 19, 36, 37, 42, 48, 49, 58, 62, 63, 91, 99, 100, 106, 126, 177, 207, 222, 226, 228, 255, 256, 259, 261, 262, 267, 293, 294
 Galicja Wschodnia 77
 Galicja Zachodnia 10
 Gałuzja (Hołuzja, ukr. Галузія), w. 223
 Garbach (ukr. Гопбах), rz. 217, 220, 223, 227, 229
 Garbatka, w. pow. kozienicki 200
 Garbowice, w. pow. opatowski 121
 Gdańsk 201, 297
 Genewa 35, 41, 42, 44, 53, 84
 Glons 41
 Gnojno, w. pow. buski 126
 Gołąb, w. pow. lubartowski 167
 Gołonóg (ob. dz. Dąbrowy Górniczej) 111
 Gorlice 120, 121
 Gorzków, w. pow. staszowski 121, 128, 132
 Góra Kalwaria 268
 Grajewo 179, 268
 Granica, st. kol. (ob. ob. Maczki, dz. Sosnowca) 46, 51
 Graz 41
 Grenoble 41
 Griwa (Hrywa), w. ob. nie istnieje 206
 Grocholice, pow. opatowski, gm. Lipnik 141
 Gródek Jagielloński 86
 Grójec 91
 Grudzyń, w. pow. jędrzejowski 124
 Gruziatyń (Hruziatyn, ukr. Грузятин), w. 194, 227
 Grywiatki (Hrywiatki, ukr. Грив'ятки), w. 245
 Grzybów, dz. Warszawy 28
 Grzybów, w. pow. staszowski 128

Hanna, w. pow. włodawski 181

Havelberg 290, 297

Herby, w. pow. lubliniecki 80, 89

Hermanów, w. pow. łukowski 169

Holendry, w. pow. kielecki 125

Hołoby (ukr. Голоби), os. 197, 198

Horyń, rz. 226

Hradyska (Hradysk, ukr. Градиськ), w. 204

Hulewicz (ukr. Гулівка), w. 190, 248

Humer (ob. Umer), w. pow. kielecki 72, 74

Ikwa, rz. 221

Iłża 92

Indie 202

Insbruck 43

Iwanowice, w. pow. krakowski 64, 66, 72, 181

Jabłonków (cz. Jablunkov) 98–101

Janówka (ukr. Іванівка), w. 191, 194, 197

Janów, pow. opatowski, gm. Tarłów 145

Jasionna, w. pow. jędrzejowski 124

Jasło 41

Jastków, w. pow. lubelski 160–163, 195, 247, 289

Jaśki (Jaski), w. pow. radzyński 170

Jedlnia, w. pow. radomski 200

Jedlnica, w. pow. kielecki 69

Jezerce (ukr. Озерці), w. 205, 206, 211, 213, 289

Jeziorno (ukr. Озерне), w. 248, 250

Jędrzejów 52, 64–70, 73, 84, 86, 89, 122–126, 195, 200

Józefów nad Wisłą, w. pow. opolski 147

Julianów, pow. opatowski, gm. Ożarów 143

Julianów, pow. opatowski, gm. Tarłów 145

Kaczyce, w. pow. opatowski 139, 141

Kaliskie 77

Kalisz 11, 77, 91, 266, 267, 272, 290, 320

Kalwaria Zebrzydowska 200

Kamieniec, w. pow. sandomierski 121, 136–139, 141

Kamieniec Litewski 175, 179, 195, 209, 291

Kamieniec Podolski 147

Kamienna, rz. 145

Kamień Koszyrski (ukr. Камінь-Каширський) 190

Kamieńsk 112, 113, 116, 117, 203

Kamionka, w. pow. lubartowski 161, 163, 165, 195

Karasin (ukr. Карасин), w. 204, 205, 212, 213, 216, 223

Karczówka, wzg. 67, 69, 71, 72

Karpaty 106, 115, 230

Karsy, w. pow. opatowski 143, 144

Karwina (cz. Karviná) 98

Karwów, w. pow. opatowski 141

Katowice 89, 98, 100, 120

Kawęczyn, flw. pow. lubartowski 169

Kąty, w. pow. bialski 180

Kępki, w. pow. radzyński 170

Kęty 107, 115, 125, 129, 134

Kielce 10, 19, 21, 60, 61, 65, 67, 69–73, 75, 77–81, 83–85, 87, 89–91, 93–95, 97, 125, 134, 161, 167, 194, 200, 217, 272, 281, 289, 320, 321

Kielecczyzna, Kieleckie 63, 77, 81, 87, 94, 137, 168, 264

Kije, w. pow. jędrzejowski 125

Kijów 34, 41, 191, 194

Klimontów, w. pow. sandomierski 126, 127, 136

Kłodnica Dolna, w. pow. lubelski 155, 188

Kobcza (Kopcze, ukr. Кобче), w. 187, 191, 192

Kobryń 181, 187

Kocmyrzów, w. pow. krakowski 45

Koluszki 203

Kołki (ukr. Колки), os. 194, 195, 197, 223, 224, 226, 231

Kołodja (Kołodja, ukr. Колодії), w. 221, 227

Kołomyja 228

Komarno, w. pow. bialski 172

Komarów (ukr. Комарове), w. 228

Komorowo, w. pow. ostrowski 273, 274, 276

Konarska Kolonia, w. pow. sandomierski 136, 137

Konary, w. pow. sandomierski 11, 121, 129–133, 135–137, 139, 142–144, 146, 164, 171, 195, 202, 247, 267, 289

Konopnica, w. pow. lubelski 161

Konstantynów, w. pow. bialski 172, 194

Końskie 70, 78

Kormin, rz. 194, 221, 224

Koroszczyn, w. pow. bialski 179, 180

Korsunie (Korsynie, ukr. Корсині), w. 194

Korzecko, w. pow. kielecki 68, 69

- Kostiuchnówka (Kościuchnówka, ukr. Костюхнівка),
w. 11, 215–217, 219, 221, 222, 224–227, 229, 232,
233, 235, 236, 239, 240, 242, 244, 245, 247, 248,
250, 252, 253, 274, 281, 289
- Koszary (ukr. Кошари), p. kol. 188
- Koszary Nowe (ukr. Нови Кошари), w. 188
- Koszary Stare (ukr. Старі Кошари), w. 188
- Koszyszczce (ob cz. w. Krasnowola, ukr. Красноволя),
w. 202, 223, 289
- Kościierzyna 275
- Kowaliki (biał. Кавалікі), w. 173
- Kowel 179, 186–191, 194, 195, 197, 198, 204, 213, 215,
223, 226, 231, 245, 250
- Kozienice 24, 203, 204, 252, 253, 255, 256, 261, 265,
267, 269–271, 273
- Kozinek, w. pow. sandomierski 121, 126–128, 132–134
- Krakowskie 41, 47, 51, 57, 63, 64
- Kraków 9, 10, 16, 18, 19, 25, 31, 32, 34–36, 39–43,
46–52, 54, 55, 57, 61, 65, 70–72, 74, 76, 77, 79, 82,
84–87, 89, 95, 97, 99, 126, 142, 145, 154, 163, 167,
172, 179, 185, 200, 202–204, 213, 215, 245, 253–
255, 260, 265, 274, 291, 300, 316, 320, 321
- Krasienin, w. pow. lubelski 163
- Kraśnik Lubelski 77, 78, 147
- Krażek, w. pow. olkuski 104, 107, 108, 109
- Kreczewicze (Krzeczewicze, ukr. Кричевичі), w. 190,
204
- Królestwo Polskie 7, 9, 11, 12, 18, 19, 25, 30–32, 34–
36, 41, 43–46, 49, 52, 61, 62, 64, 66, 67, 72, 76, 77,
81, 87, 89, 94, 98, 100, 101, 103, 106, 111, 113,
115, 168, 170, 172, 173, 175–177, 187, 188, 190,
202, 210, 219, 226, 249, 250, 253–256, 259–270,
273, 281, 294, 304, 316
- Krynki (biał. Крынкі), w. 173, 178
- Krzemionki (Podgórskie), wzg. 39
- Krzyszowice 57, 58, 63, 71
- Krzykawka, w. pow. olkuski 107
- Krzykawka, w. pow. olkuski 105
- Krzywopłaty, w. pow. olkuski 99, 289
- Książ Wielki, w. 65, 66
- Kuchocka Wola (Kuchocka Wola, ukr. Кухітська Воля),
w. 206
- Kujawy, w. pow. opatowski 131–133, 137
- Kulikowicze (ukr. Куликовичі), w. 228
- Kunice, w. pow. opatowski 143
- Kurozwęki, w. pow. staszowski 121
- Kuśniszcza (Kuśniszcze, ukr. Куснища), w. 187
- Kutno 99
- Kwasków n. Nidą 119
- L**aski, w. pow. radomski 97
- Lasocin, w. pow. opatowski 145, 146
- Lasy Samsonowskie 72, 76
- Legionowo, obóz 243, 244
- Leita (Litawa, niem. Leithe), rz. 101
- Leoben 41
- Leodium (fr. Liège) 33, 41, 45, 77
- Leszniewka 207, 209, 210, 212, 213
- Leszniewka (Liszniówka, ukr. Лишнівка), w. 204–
206, 212, 213, 246
- Leśna, rz. 175
- Limanowa 99
- Lipnik, w. pow. pińczowski 125
- Lipsk 41, 97
- Lisów, w. pow. opatowski 142
- Liszki, w. pow. krakowski 56
- Litwa 140, 168, 173, 176, 179, 206, 247
- Lozanna 41
- Lubartów 165
- Lubelskie, Lubelszczyzna, ziemia Lubelska 19, 137,
145–147, 155, 156, 163, 168, 170, 171, 173, 194, 264
- Lubitów (ukr. Любитів) 198
- Lublin 58, 77, 80, 89, 161, 167, 170, 175, 177, 184,
197–199, 202, 204, 207, 213, 244, 252, 259, 262,
269, 277, 308, 316, 317, 320, 321
- Lubomla (Luboml, ukr. Любомль) 187
- Lucerna 43
- Ludynia, w. pow. włoszczowski 80
- Lwów 9, 16, 35, 37, 39, 41, 43, 44, 49, 58, 76, 77–80, 85,
86, 137, 140, 269, 293, 294, 311, 314, 316, 317, 319
- Ł**ęg Rachowski, w. pow. opatowski 146
- Łomża 267, 268, 278, 280, 287, 292, 309, 314
- Łomżyńskie 154, 184, 228
- Łowczówek, w. pow. tarnowski 107, 115, 120, 289
- Łowicz 7, 27, 28, 29, 30, 87, 99, 202, 316, 320

Łódź 12, 13, 64, 77, 80, 84, 87, 94, 97, 99, 122, 184, 203,
204, 213, 214, 230, 254, 255, 264, 267, 277, 294,
307, 308, 310, 311, 313–318, 320, 321

Łuck 195, 223, 225

łucki powiat 191

Łuków 169, 170, 215

Łysobyki (ob. Jeziorzany), w. pow. lubartowski 168,
169, 194

Łyszczycze (biał. Лышчыцы), st. kol. 179

Maciejów (ukr. Луків), w. 187, 188, 198

Maczki, *zob.* Granica

Magdeburg 290, 297, 314, 319

Majdan, w. pow. kraśnicki 155

Majdan Krasieniński, w. pow. lubelski 161–164, 195

Makarowo (biał. Макарава), w. 173

Makowiec, w. pow. radomski 92

Małogoszcz 68, 69, 70

Manchester 214

Manczaki (biał. Мончаки), w. 175

Maniewiczze (ukr. Маневичі), os. 204, 205, 213, 215,
220, 244

Marcinkowice, w. pow. nowosądecki 99, 289

Marna, rz. 86

Mazurskie Jeziora 91

Mazury 280

Meran (wł. Merano) 114

Miąsowa, w. pow. jędrzejowski 68

Miechowskie 107

Miechów 36, 62–66, 84, 200

Miedwieże (Medweże, ukr. Велика Ведмежка), w.
223

Miedziana Góra, w. pow. kielecki 72

Mielnica (ukr. Мельниця), w. 250

Międzyrzec Podlaski 171

Miniewiczze (biał. Миневици), w. 169, 174, 247

Minkowicze (biał. Минковичи), w. 179

Mińsk Mazowiecki 268, 270

Miryn (ukr. Мирин), w. 191, 248, 250

Mława 267

Modlin 97, 163, 267–269, 287, 297

Mogiła (Mogiły), w. pow. jędrzejowski 124

Mołotków (ukr. Молодків) 100

Monachium 41

Monpellier 41

Mons 41

Moskwa 14, 41, 175, 267

Mostki, w. pow. staszowski 127

Motkowice, w. pow. jędrzejowski 125

Mszana Dolna 85

Mydlów, w. pow. opatowski 135

Mysłowice 52

Mzurowa, w. pow. jędrzejowski 68

Nałęczów 268, 271

Nancy 41

Narew, rz. 277, 278

Natalin, w. pow. kraśnicki, gm. Annopol 147

Nawsie (cz. Návsí), w. k. Jabłonkowa 98

Neufchatel 41

Nida, rz. 67, 68, 106, 115, 121–125, 134, 135, 179

Niedrzwica, w. pow. lubelski 78

Niemcy 12, 19, 23, 29, 41, 77, 170, 201, 249, 256, 257,
260, 283, 306, 315, 318

Niemirów, w. pow. siemiatycki 173

Nieporęt 303

Niesuchoiże (Niesuchojeże, ukr. Воля) 189, 190

Niewachłów, w. (ob. dz. Kielc) 75

Nikisiałka Duża, w. pow. opatowski 141

Nowa Rarańcza, obóz 244

Nowa Ruda (ukr. Нова Руда), w. 204

Nowe Miasto Przemyśkie 55

Nowe, w. pow. opatowski 145

Nowy Korczyn 86

Nowy Sącz 53, 100, 115, 291

Nowy Targ 98, 99, 202

Obłęgorek, w. pow. kielecki 79

Ogłędów, w. pow. staszowski 121

Ogrodzieniec 84

Okna (Okno, ukr. Вікно), w. 222

Olkusz 52, 81, 84, 85, 87, 103, 105, 107–109, 122, 200

Ołyka (ukr. Олика), os. 194, 221, 222

Opatowiec 86

Opatów 92, 126, 141

Opatówka, rz. 141

- Optowa, kol. nie istnieje 217, 218, 249
 Orchówek, w. pow. włodawski 184, 187
 Orońsko, w. pow. szydłowiecki 90
 Ostrołęka 260, 267, 268, 270, 277, 283, 287
 Ostrowiec Świętokrzyski 142
 Ostrów Łomżyński, *zob.* Ostrów Mazowiecka
 Ostrów Mazowiecka 11, 15, 270, 273, 279, 280, 286
 Oszczepalin, w. pow. łukowski 169
 Oxford 41
 Ożarów, w. pow. opatowski 141, 143, 163, 195, 289
- P**aczołtowice, w. gm. Krzeszowice 58
 Paryż 35, 41, 43, 44, 45, 77, 78, 86
 Pasieki, w. pow. ostrołęcki 279
 Peredyło, w. pow. bialski 172
 Perekrestie (Perekreście, uroczysko) 244
 Petersburg 41, 42, 46, 190
 Piekoszków, w. pow. kielecki 70, 72
 Piemont 168, 201, 257
 Pieńki, w. pow. łukowski 169
 Pieskowa Skała 63
 Pilica, m. 84
 Pilica, rz. 78
 Pińczów 26, 64, 70, 72, 115
 Pińsk 194
 Pińskie Błota 188
 Piotrkowskie 264
 Piotrków Trybunalski 28, 46, 77, 80, 93–97, 99, 109,
 113, 118, 155, 195, 200, 203, 249, 267, 269, 272
 Piotrowin (Piotrawin), w. pow. lubelski 162
 Płock 114, 266
 Podchojny, w. pow. jędrzejowski 66
 Podgórze 39, 66
 Podhale 98, 99
 Podlasie 168, 173, 179
 Podlaska ziemia 168
 Pokrzywianka, rz. 121, 126, 137, 138, 139
 Pokrzywianka, w. pow. sandomierski 128, 141
 Polesie 188, 205, 206
 Polesie Wołyńskie 191
 Polska 7, 13, 15, 16, 18, 19, 21, 23, 26, 27, 29, 32, 33, 43,
 47, 56, 58, 61, 63, 64, 66, 70, 77, 92, 97, 100, 109,
 115, 120, 136, 140, 155, 162, 164, 168, 169, 173,
 176, 177, 180, 187, 201, 225, 226, 228, 240, 242,
 249, 253–257, 259, 260, 263, 265, 266, 275, 277,
 288, 289, 291, 293, 294, 297, 313, 315–319, 321
 Polska Góra (ukr. Польська Гора), wzg. 217, 221,
 233, 235, 237–239, 249, 274
 Pomorze 201, 275
 Popów, w. pow. kraśnicki 147, 149
 Porsk (ukr. Порськ), w. 197
 Powursk (Powórsk, ukr. Поворськ), w. 191, 248, 289
 Praga 41
 Prądnik, rz. 63
 Prusy 70
 Prusy Wschodnie 87
 Prypeć, rz. 188, 190, 194, 222
 Przedbórz 79
 Przemyśl 55, 86, 97, 106, 115, 136, 205, 293, 294
 Przepiórów, w. pow. opatowski 121, 131–133, 135,
 136, 139–141
 Przybram 41
 Przybysławice k. Miechowa, w. 36
 Przytoczno, w. pow. lubartowski 169
 Puławy 161
 Pułtusk 28, 268, 270, 273, 274, 276, 278, 286, 287
 Pułtuskie 276, 292, 303, 309
- R**abka 24, 197, 199–203
 Rachów, *zob.* Annopol
 Raclawice, w. pow. krakowski 61, 64
 Radawczyk, w. pow. lubelski 158
 Radawiec, w. pow. lubelski 161
 Radom 72, 75, 77, 84, 87, 89–94, 97, 127, 200
 Radomskie 137, 146, 168, 264
 Radomsko 99, 109, 111–113, 118, 121, 132, 155, 158,
 228, 252
 Radzymin 83, 299
 Radzymińskie 303
 Radzyń Podlaski 170
 Rafajłowa (ob. (ukr. Быстриця) 100
 Rafałówka (ukr. Рафалівка), os. 227, 228, 291
 Rapperswil 43
 Rastatt 290, 297, 309, 310
 Raśna (biał. Рясно), w. 174
 Rawa Ruska 230

- Rawka, rz. 106
- Rosja 23, 25, 31, 41–43, 46, 47, 49, 52, 63, 70, 79, 99, 149, 157, 162, 173, 202, 219, 249, 250, 266, 267, 277, 282, 293
- Różan (Rózan) 268, 277–279, 285, 286
- Równe 226
- Różanka, w. pow. włodawski 183, 184
- Rubianka (Robianka), w. 175, 176, 209
- Ruda (ukr. Руда), w. 187
- Ruda, w. pow. łukowski 169
- Rudka (ukr. Рудка-Червинська), w. 206
- Rudka Miryńska (ukr. Рудка-Миринська), w. 191, 251, 289
- Rudno, w. pow. lubartowski 167
- Rumunia 225
- Ruś 140
- Rykoszyn, w. pow. kielecki 70, 71, 188
- Rytwiany, w. pow. staszowski 121
- Rzeszów 41, 86, 97
- Rzym 184
- Sambor** 149
- Samokłęski, w. pow. lubartowski 163, 164
- Samostrzały (Samostrzałów), w. pow. pińczowski 125
- Sandomierszczyzna 146
- Sandomierz 92, 137, 142, 173, 176
- San Domingo 100
- San, rz. 136
- Sarajewo 47
- Sarny 191, 223, 226
- Serbia 47, 48, 202
- Serchów (ukr. Серхів), w. 221
- Serechowicze (ukr. Сереховичі), w. 190
- Sędziszów 89
- Siedlce 168, 172, 174, 215, 267
- Siedlecka ziemia 168, 169
- Siedliska, w. k. Przemyśla 294
- Sierzniki k. Łowicza, w. 7, 27
- Sitowicze (ukr. Ситовичі), w. 247, 248, 255
- Skała 63, 64, 66, 92, 127, 188
- Skaryszew 92
- Skawina 55, 200
- Skierniewice 87, 260, 267
- Skulin (ukr. Скулин), w. 190, 204
- Sławatycze, w. pow. bialski 181
- Sławków 88, 103–107, 109, 122
- Słomniki 64
- Słupia Nadbrzeżna, w. pow. opatowski 145
- Smolary, w. ob. nie istnieje 187, 190, 204
- Smugi, w. pow. lubelski 143
- Sobole, w. pow. radzyński 170
- Sokul (ukr. Сокол), w. 226, 231
- Sosnowa Wola, w. pow. kraśnicki 147
- Sosnowiec 52, 64, 89, 97, 103, 121, 214
- Stanisławów, w. pow. radzyński 169, 170
- Stasin (ob. cz. w. Gawłówka), w. pow. lubartowski 165, 167
- Stasin, w. pow. opolski, gm. Józefów 147
- Staszów 121, 123, 126, 127
- Stefanówka, w. pow. opolski 147
- St. Gallen 41
- Stobiecko, w. pow. radomszczański 113, 117, 119
- Stobychwa (ukr. Стобихва), w. 190
- Stochód, rz. 190, 191, 194, 202, 226, 245, 247, 250, 253, 256, 273, 274
- Stoczek Łukowski 127
- Stodoły, w. pow. opatowski 142
- Stowyczoż (Stawyczoż, ukr. Ставычороз, ob. cz. w. Rudniki, Рудники), w. 187, 197, 202, 223, 289
- Stróża, w. pow. limanowski 10, 44, 45, 48
- Stróżka, rz. 147
- Struga (ob. cz. m. Marki) 291
- Struża, w. pow. opatowski 143
- Strypa, rz. 221
- Strzemieszyce 84, 87, 100, 111, 122, 200
- Styr, rz. 191, 192, 194, 202, 221, 223, 224, 226, 245
- Sucha Beskidzka 200
- Suchedniów 80, 81, 90
- Suhahora (słow. Suchá Hora) 98
- Suwałki 87
- Swojków, w. pow. opatowski 121, 125, 126
- Sycyna, w. pow. bialski 171
- Szczakowa 46, 50, 51, 52, 85, 100, 200
- Szczyglice (Szczeglice), w. pow. staszowski 128
- Szczypiorno 11, 20, 290–293, 294, 297, 302, 305, 309, 310

Szóstka, w. pow. bialski 171

Szpandawa (Spandau), ob. dz. Berlina 297

Szwajcaria 41, 43, 79

Szydłowiec 90

Szydłów, w. pow. staszowski 126

Szygla (cz. Žihla), ob. cz. Jabłonkowa 100

Szynie (też: Szenie), w. ob. nie istnieje 206

Śląsk 48, 62, 87, 103, 202

Świeciechów, w. pow. kraśnicki 147

Świteż (Switaż, ukr. Світязь), w. 187

Świteż (ukr. Світязь), jez. 187

Tarłów, w. pow. opatowski 141, 145, 150, 169, 195, 289

Tarnobrzeg 204

Tarnobrzeskie 146

Tarnów 99, 115, 120, 121, 204

Teresin (Tereszyn), w. pow. lubelski 161

Terespol 180

Tomaszów Lubelski 77

Tonie, w. ob. dz. Krakowa 47

Torczyn (ukr. Торчин), os. 226

Trojanówka (ukr. Троянівка), w. 192, 204

Trypolis 202

Trzebinia 46, 51, 98, 103

Tudorów, w. pow. opatowski 141

Tuluza 41

Tumlin, w. pow. kielecki 72, 74, 79

Turia, rz. 226

Tybinga 41, 44

Tymbark 99

Tyniec 47

Ujków, w. pow. olkuski 107, 108

Ulina Mała, w. pow. miechowski 99

Ulanowice, w. pow. sandomierski 126

Uniszowice, w. pow. lubelski 161

Urzędów, w. pow. kraśnicki 147, 150–152, 154, 155,
194, 195, 247, 289

Urzędówka, rz. 147, 150

Verdun 247, 275

Vierviers 41

Wadowice 87

Waraż (Warasz, ob. ukr. Кузнецовськ) 227

Warszawa 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 23, 28–30, 35, 41, 43,
44, 46, 61, 64, 67, 77, 79, 83, 84, 90–93, 95, 106,
121, 140, 145, 154, 163, 168, 173, 175, 180, 182,
201, 203, 213–215, 217, 225, 228, 231, 253–255,
259, 260, 263–265, 267–273, 277, 279–281, 285–
291, 302–304, 307, 308, 312, 314–317, 319–321

Warszawskie Księstwo 168, 201, 255, 257

Wendrynia (cz. Vendryně), w. 100

Werl 297

Wesel 297

Węgry 80, 87, 89, 98–100, 112–115, 255, 281, 283

Widawa, w. pow. łaski 214

Widawka, rz. 112

Wiedeń 41, 43, 46, 51, 142, 198, 256, 268

Wielick (ukr. Велицьк), w. 191

Wieliczka 99

Wielkie Księstwo Krakowskie 58

Wieprz, rz. 83, 161, 167, 168, 169, 179

Wierzchowiska, w. pow. lubelski 156, 157

Wiesielucha (Wiesiołucha), rz. 210

Wilno 16, 175

Winterthur 41

Wisła, rz. 18, 40, 77, 78, 86, 92, 137, 140, 141, 144–148,
179, 199, 200, 214

Wiszenki (ukr. Вишеньки), w. 192

Włochy 23, 257

Włocławek 320

Włodawa 181, 183, 184, 230

Włodzimierz Wołyński 188, 195, 226

Włostów, w. pow. opatowski 121, 141

Włoszczowa 80

Wodzisław, w. pow. jędrzejowski 66

Wojsko (Wojska, biał. Войская), w. 175, 179

Wola Justowska 39

Wolbrom 122

Wołczek (ukr. Вовчицьк), w. 215, 240, 244

Wołyń 11, 15, 179, 187, 188, 191, 194–196, 202, 206,
222

Worgule, w. pow. bialski 171, 172

Worsy, w. pow. bialski 171

Wólka Krasienińska, w. pow. lubelski 162, 163

- Wólka Lipowa, w. pow. opatowski 144
 Wólka Tarłowska, w. pow. opatowski 144, 145
 Wszachów, w. pow. opatowski 121, 136
 Wymysłów, w. pow. opolski 146
 Wymysłówek, w. pow. radomszczański 113
 Wymysłówka, w. pow. lubelski 158
 Wysoczki (Wysoki) Małe, w. pow. staszowski 127
 Wysoczki (Wysoki) Średnie, w. pow. staszowski 127
 Wysokie Litewskie 169, 173, 175, 179, 195
 Wysoki, w. pow. staszowski 127, 129
 Wyszmontów, w. pow. opatowski 142
 Wyżnianka, w. pow. kraśnicki 147, 149, 188
 Wyżwa (ukr. Вижва), w. 190
- Z**agłębie Dąbrowskie 10, 50–52, 54, 87, 104, 107, 177
 Zagórze (ob. dz. Sosnowca) 97, 98, 100
 Zagórzycze, w. pow. staszowski 129
 Zajezerze, w. pow. kozienicki 200, 253
 Zakopane 10, 45, 98, 202
 Zakrzew, w. pow. radzyński 170
 Zalesie (biał. Залесце), w. 173
 Zalesie (ukr. Залісся), w. 187
- Zaleszczyki 226
 Zambrów 11, 279, 280, 283, 284, 285
 Zarzecze (biał. Зарэчча), w. 173
 Zator 56
 Zawiercie 205
 Żąbkowice Będzińskie (ob. dz. Dąbrowy Górniczej) 111, 203
 Zegrze 11, 279, 285–288, 292, 293, 302–304, 308
 Zegrze Południowe 285
 Zgorany (ukr. Згорани), w. 187
 Zielkowice 27
 Zielona (ukr. Зелена) 100
 Złoczów 41
 Złota Lipa, rz. 177
 Zurych 37, 41, 43, 44
- Ż**akowola, w. pow. radzyński 170
 Żarki (ob. Żaby), w. pow. radomszczański 112
 Żerocin, w. pow. bialski 171
 Żyrardów 7
 Żytomierz 48
 Żywiec 267